

Huostaanottojen perusteet 1990-luvulta 2000-luvulle.

ELINA MÄNNISTÖ

Tampereen yliopisto Pori

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Syyskuu 2011

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

MÄNNISTÖ ELINA: Huostaanottojen perusteet 1990-luvulta 2000-luvulle.

Pro gradu – tutkielma, s.87

Sosiaalityö

Ohjaaja: Outi Välimaa

Syyskuu 2011

Tässä tutkimuksessa on selvitetty huostaanottojen perusteita 1990-luvulla sekä 2000-luvulla laadullisen tutkimuksen menetelmin. Pro gradu -tutkimukseni analyysimenetelmänä olen käyttänyt sisällönanalyysiä. Tarkoitukseni on luokitella huostaanottojen perusteita ja vertailla 1990-luvulla tehtyjen huostaanottojen perusteita 2000-luvulla tehtyihin huostaanottojen perusteisiin. Tutkimusaineistokseni olen valinnut erään keskisuuren eteläsuomalaisen kunnan huostaanottopäätösten perusteet. Tutkimuskysymyksinä ovat olleet:

Millaisilla perusteilla huostaanottoja on tehty 1990 ja 2000 – luvuilla?

Ovatko huostaanottoihin johtaneet perusteet muuttuneet 1990-luvulta 2000-luvulle siirryttäessä?

Tutkimukseni tavoitteena on vastata osaltani julkisuudessa käytävään keskusteluun kyseenalaisista huostaanotoista. Analyysissani olen pohtinut tehtyjen huostaanottojen perusteita ja niiden muutoksia. Saamiani tutkimustuloksia olen vertaillut tutkimukseni pohjana olevaan julkiseen keskusteluun kyseenalaisista huostaanotoista sekä aiemmin samasta aiheesta tehtyihin tutkimusten tuloksiin.

Olen aineistostani löytänyt kymmenen perustelua huostaanotolle, jotka liittyvät puutteisiin lapsen huolenpidossa ja muissa kasvuolosuhteissa, jotka uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Lisäksi aineistosta löytyy kuusi perustelua, joissa lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään. Tutkimukseni tulokset olen taulukoinut yhteenveto kappaleessa. Huostaanottojen perusteluissa oli havaittavissa myös muutoksia, jotka olen esitellyt tarkemmin tutkimukseni pohdinta osiossa. Eriyisen huomionarvoisesti esiin nousi huostaanottopäätöksiä perusteluissa perheiden moniongelmaisuus. Lastensuojelussa työskennellään hyvin haastavien, laajojen ja moninaisten ongelmien parissa.

Lastensuojelun kenttä on hyvin laaja ja sisältää paljon ristiriitaisia ja mielenkiintoisia prosesseja sekä ongelmia. Tutkimustani voisi viedä eteenpäin hyvinkin moneen suuntaan lastensuojelun kentällä. Omalta osaltani olen pyrkinyt ottamaan osaa julkisuudessa käytyyn keskusteluun huostaanoton perusteista.

Keskeiset käsitteet: lastensuojelu, avohuolto, huostaanotto, peruste, muutos

UNIVERSITY OF TAMPERE

School of Humanities and Social Sciences

MÄNNISTÖ ELINA: Reasons for Taking Children into Care in Finnish Municipal
Child Protection in the 1990s to the 2000s.

Master's –Thesis, pages. 87

Social Work

Supervisor: Outi Välimaa

September 2011

In this research I clarify the reasons why children have been taken into care in the local municipal child protection in the 1990s and the 2000s. I have used qualitative research methods and I analysed my data with methods of content analysis. My intention is to classify the reasons for decisions of taking children into care by local child protection officials and compare the reasons for decision-making done in the 1990s with the reasons of the 2000s. The data of my research consists of decisions for children taken into care by local child protection officials of a medium-sized municipality in southern Finland. The questions of my research are:

What kinds of reasons have caused the decisions of taking children into care in child protection cases in the 1990s and 2000s? I also researched the matter, how these reasons have changed between the 1990's and the 2000's?

My aim is to take part in the public discussion of the questionable cases of child protection. In the analysis my focus is in the reasons why children have been taken into care and how the reasons have changed between the 1990s and the 2000s. I compare the findings of my research with the public debate of questionable cases and with the earlier studies of the same subject.

In my data I found ten reasons for taking children into care by the local child protection officials. They are related to the lack of care and with other conditions that have threatened seriously the child's health or development. I also found six other reasons where the child him/herself has seriously endangered his/her own health or development. I have summarized the results of my research in chapter 6.9. Particularly noteworthy is that the issue of taking children into care has increased in the families of multiple deprivations. I found also that social workers working in the field of child protection are facing very challenging and diverse problems.

Child welfare field is very wide and includes a lot of interesting and contradictory processes and problems. It would have been possible to take my research forward to a very different direction in the field of child protection. For my part I have tried to take part in public debate of the topic of taking children into care by local child protection officials.

Key concepts: child welfare, non-institutional social care, taking a child into care, child protection

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	2
2 SUOMALAINEN SOSIAALITYÖ	5
2.1 Lastensuojelu sosiaalityön kenttänä	10
2.2 Viimesijaisena toimenpiteenä huostaanotto	13
3 SOSIAALITYÖNTEKIJÄN ROOLI HUOSTAANOTOSSA	16
3.1 Tuen ja kontrollin ristiriita	21
3.2 Huostaanottopäätökset dokumentteina	26
4 HUOSTAANOTTOJEN PERUSTEET TUTKIMUKSISSA	28
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	36
5.1 Laadullinen tutkimus	36
5.2 Tutkimuksen aineisto	38
5.3 Sisällönanalyysi tutkimuksen analyysimenetelmänä	40
5.4 Tutkimuksen luotettavuus	42
6 HUOSTAANOTTOJEN PERUSTEET	44
6.1 Päihteiden käyttö	45
6.1.1 Vanhempien päihteiden käyttö	45
6.1.2 Lapsen päihteiden käyttö	48
6.2 Lapsen hoidon laiminlyönti	49
6.3 Vanhemman elämänhallinnan vaikeudet	51
6.4 Rikollisuus	53
6.4.1 Vanhemman rikollisuus	53
6.4.2 Lapsen rikollisuus	54
6.5 Perheväkivalta	55
6.6 Lapsen pahoinpitely	56
6.7 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	57
6.8 Mielenterveysongelmat	59
6.8.1 Vanhemman mielenterveysongelmat	59
6.8.2 Lapsen mielenterveysongelmat	60
6.9 Lapsen käyttäytyminen	62
6.10 Lapsen rajattomuus	63
6.11 Vanhemmuuden puute	64
6.12 Ongelmien kasautuminen	66
7 YHTEENVETO	67
7.1 Tutkimustulokset	69
8 POHDINTA	74
Kirjallisuus	84

1 JOHDANTO

Lapsen tai nuoren huostaanottoa voidaan pitää voimakkaana viranomaisten puuttumisena lapsen ja perheen itsemääräämisoikeuteen. Tämän vuoksi huostaanotto on oikeusturvakysymys sekä lapsen, hänen perheensä, että työntekijän kannalta. Huostaanotto herättää väkisinkin aina vahvoja tunteita, sillä kysymys on eri osapuolten etujen ja näkökulmien jännitteistä. Huostaanotto on vain yksi lastensuojelun toimenpiteistä, mutta suurelle yleisölle se on niistä näkyvin. Julkisessa keskustelussa saa kuulla mitä erilaisimpia tarinoita huostaanottotapahtumista. Huostaanotto on usein ajoitukseltaan ongelmallinen. Lastensuojelu tarttuu tilanteeseen joko liian myöhään tai liian herkästi. Saamme kuulla koskettavia tarinoita vanhemmista, jotka kokevat menettäneensä lapsensa viranomaisille. Vastakohtaisesti saamme kuulla myös tarinoita, joissa lapsi kertoo selvinneensä ainoastaan huostaanoton ansiosta. (Taskinen 2009, 49.) Huostaanoton tarkoituksena on turvata lapsen kehitys ja turvallisuus ja ennen kaikkea varmistua lapsen edun toteutumisesta. Huostassapito lakkaa kun huostassapidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole tai kun lapsi täyttää 18 vuotta. (Arkimies 2008, 252.)

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä lapselle sijaishuolto, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.

Huostaanotossa vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta siirretään kunnan lastensuojelusta vastaavalle toimielimelle. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapselle on määrättävä oma sosiaalityöntekijä, joka hoitaa lapsen asioita kunnan lastensuojelussa. Huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia tai jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Lisäksi edellytyksenä on, että sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (Taskinen 2009, 50.)

Työskentelen myös itse lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Kokemukseni mukaan lastensuojelutyö on erittäin haastavaa ja kiireistä. Lastensuojelulaki sekä monet muut lait

ohjaavat tarkasti sosiaalityöntekijän työtä ja velvoittavat lastensuojelua toimimaan lastensuojelutarpeen ilmettyä erityisesti lapsen etua ajatellen. Sosiaalityöntekijät tasapainoilevat lain saneleman kontrollitehtävän sekä lastensuojelun yleisen auttamistehtävän välillä. Sosiaalityöntekijän rooli on ristiriitainen. Yhtäältä sosiaalityöntekijä edustaa organisaatiota jossa työskentelee, toisaalta lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä hän edustaa lasta. Selvää varmasti on, että jokainen sosiaalityöntekijä tekee työtään omalla persoonallaan ja persoonallisella tavallaan. Tämä pro gradu –tutkimus keskittyy lastensuojelun kentän viimesijaiseen toimintamuotoon eli huostaanottoon. Lastensuojelulaki edellyttää, että huostaanotto on aina viimesijainen toimenpide.

Oman kokemukseni mukaan huostaanotto on yksi lastensuojelun haastavimmista toimenpiteistä. Huostaanotossa paneudutaan lapsen sekä koko hänen perheensä menneisyyteen, nykytilanteeseen ja myös arvioidaan tulevaa. Lapsen ja hänen perheensä tilannetta arvioidaan yhteistyössä perheen itsensä, työntekijän oman työyhteisön sekä muiden perheen kanssa työskennelleiden toimintatahojen kanssa. Tavoitteena on arvioida systemaattisesti perheen kokonaistilanne. Käytännössä työelämä on hyvin kiireistä ja asiakastapaukset sekä -tilanteet haasteellisia ja vaativia. Edellytyksenä työssä kuitenkin on, että sosiaalityöntekijä kykenee kiireestä huolimatta tekemään mahdollisimman kokonaisvaltaisen arvioin perheen tilanteesta sekä tekemään sen näkyväksi dokumentoinnin avulla. Erityisesti tämä korostuu huostaanottotilanteissa, jossa sosiaalityöntekijä puuttuu perheen yksityisyyteen ja itsemääräämisoikeuteen.

Vaikka tarkoitukseni on ollut kirjoittaa pro gradu –tutkimukseni aineistolähtöisesti tiedostan, että minulla on oman työkokemukseni kautta niin tiedostamattomia kuin tiedostettuja ennakkotietoja ja –oletuksia lastensuojelua sekä huostaanottotilanteita kohtaan. Olen pyrkinyt kuitenkin käsittelemään aihettani ja analysoimaan aineistoani mahdollisimman objektiivisesti. Objektiivisuudella tarkoitan pyrkimystäni perehtyä aineistooni aineistosta käsin asettamatta sille turhia odotuksia ja olemalla avoin kaikille mahdollisille eteeni nouseville vastauksille.

1.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Mediassa olemme saaneet lukea kannanottoja liittyen lasten huostaanottoihin, joissa on kerrottu huostaanottoja tehtävän perusteettomasti ja liian helpolla. Tammikuussa 2010 Lapsipoliittisen työryhmän jäsen Anu Palosaari kritisoi Tamperelainen lehdessä suomessa tehtäviä huostaanottoja. Palosaari ilmaisi mielipiteenään, että suomessa huostaanottojen kohderyhmä on väärä. Hänen mielestään huostaanottoja ei tehdä siellä missä niitä kuuluisi tehdä, eli päihde- ja väkivaltaperheissä ja silloinkin kun toimitaan, niin tehdään se liian myöhään. Palosaaren mielestä kuitenkin lapsia viedään asiattomin ja epämääräisin perustein, sekä usein vielä ilman lainsuojaa tavallisista (keskiluokkaisistakin) perheistä. (Tamperelainen 10.1.2010.) Maaliskuussa 2010 saimme seurata useasta eri mediasta Venäjällä nousseesta lapsikohusta, joka syntyi Turun sosiaaliviranomaisten päätöksestä huostaanottaa suomalais-venäläisen perheen seitsemänvuotias poika. Venäjän mediassa esitettiin epäilyksiä Suomen viranomaisten venäläisvastaisuudesta ja että Suomessa lapsia riistettäisiin vanhemmiltaan vain näiden venäläisten juurien takia. (Yle uutiset 12.3.2010, 16.3.2010.)

Elokuussa 2010 kansanedustajat Päivi Lipponen ja Päivi Räsänen esittivät mediassa, että kunnissa huostaan otetaan lapsia kyseenalaisin perustein. Saamansa kansalaispalautteen perusteella Lipponen esitti, että kunnissa päädytään nykyään ihan liian nopeasti huostaanottoon. Lipponen kertoi havahtuneensa siihen, että vanhemmat pelkäävät jo pyytää apua, koska joissain kunnissa on jatkuvasti huostaanoton uhka. Räsänen pohti onko sosiaalityöntekijöiden kiireellä ja ehkä osaamisen puutteella on oma osuutensa kyseenalaisiin huostaanottoihin. Räsänen sanoo, että Suomessa on valitettavan paljon epäpäteviä työntekijöitä lastensuojelussa ja sosiaalitoimessa tällä hetkellä. Räsänen myös vihjaa, että yksi selitys kyseenalaisille huostaanotoille saattaa olla myös raha. Valtionosuuslain mukaan kunta saisi sitä enemmän rahaa, mitä enemmän se huostaanottoja tekisi. (Rahkola 10.8.2010.)

Tutkija ja kuntaliiton projektipäällikkö Sirkka Rousu kummasteli kansanedustajien väitteitä, että Suomessa huostaanottoja tehtäisiin kyseenalaisin perustein. Rousu muistuttaa uudesta lastensuojelulaista, minkä mukaan huostaanottopäätökset tutkitaan aina hallinto-oikeudessa, mikäli vanhempi tai 12 vuotta täyttänyt lapsi huostaanottoa vastustaa. Vuonna 2008 hallinto-oikeudet jättivät vahvistamatta vain 22 tällaista tapausta, kun hakemusia oli 981. Rousu pitää myös kummallisena vihjailua siitä, että huostaanottoja tehtäisiin rahan vuoksi. Huostaanotot ovat kalliita ja valtionosuuksien merkitys kunnan palveluiden tuottamisessa on erittäin pieni. Rousu muistuttaa, että kuntia oikeastaan moititaan siitä, että huostaanottoja jää tekemättä

niiden korkeiden kustannusten vuoksi. (Juutilainen & Paasonen 10.8.2010.) Myös sosiaalialan ammattijärjestö Talentia antoi asiasta oman vastineensa. Talentia korostaa, että ongelmina ovat poliitikkojen saamattomuus ja kuntien budjetit, eivät sosiaalityöntekijät. (Parkkinen 10.8.2010.)

Edellisistä mediassa olleista esimerkeistä päätellen voimme tehdä johtopäätöksen, että huostaanottojen perusteet ovat hyvin ajankohtainen ja keskustelua herättävä aihe. Tämän vuoksi huostaanottojen perusteet vaativat tutkimusta mihin voidaan edellä esitetyn kaltaisia väitteitä perustaa. Haluan lähteä omassa Pro gradu-tutkimuksessani selvittämään millaisilla perusteilla huostaanottoja tehdään. Tehdäänkö huostaanottopäätöksiä kyseenalaisin perustein? Kiinnostava kysymys on myös, että ovatko huostaanottojen perusteet muuttuneet ajan saatossa. Nyt esiin nousseet väitteet siitä, että huostaanottopäätöksiä tehtäisiin nykyään liian nopeasti ja kyseenalaisin perustein antavat kuvaa siitä, että huostaanottopäätökseen vaikuttaneet perusteet olisivat jotenkin muuttuneet.

Pro gradu -tutkimukseni kohteena ovat siis huostaanotot ja niiden perusteet. Tutkimuksen teoreettisessa osuudessa pohdin sosiaalityön ja lastensuojelun roolia ja yhteiskunnallista paikantumista sekä sosiaalityöntekijän roolia huostaanottoprosessissa. Tutkimuksessa perehdyn tehtyihin huostaanottoihin 1990 ja 2000 -luvuilla. Aineistonani käytän eräässä länsisuomalaisessa keskisuudessa kaupungissa tehtyjä huostaanottopäätöksiä. Tutkimukseni tarkoituksena on saada vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

Millaisilla perusteilla huostaanottoja on tehty 1990 ja 2000 – luvuilla?

Ovatko huostaanottoihin johtaneet perusteet muuttuneet 1990- luvulta 2000- luvulle siirryttäessä?

Tutkimuksellani minun on ollut tarkoitus ottaa osaa julkisuudessa käytyyn keskusteluun huostaanottoon johtaneista perusteista sekä väitteistä koskien perusteettomia huostaanottoja. Olen pyrkinyt käsittelemään aihetta mahdollisimman konkreettisella tasolla, jotta lopullinen tutkimusraporttini olisi mahdollisimman selkeä ja hyödyksi niin käytännön työssä kuin nykyhetken keskustelussa.

Tutkimusraporttini muodostuu seuraavasti. Edellä olevassa johdannossa olen käsitellyt tutkimukseni taustat ja motiivit. Olen pohtinut kiinnostustani aiheeseen sekä omaa rooliani

suhteessa tutkimukseen. Olen myös tarkentanut tutkimuskysymykseni, joihin minun on tarkoitus ollut löytää vastaukset tutkimukseni aikana. Johdannon jälkeen pohdin seuraavassa kappaleessa kaksi sosiaalityön ja lastensuojelun kontekstia ja paikantumista hyvinvointivaltiossamme. Lisäksi pohdin tarkemmin kappaleessa 2.3 huostaanottoa lastensuojelun viimesijaisena toimenpiteenä. Kappaleessa kolme olen perehtynyt tarkemmin sosiaalityöntekijän rooliin huostaanottoprosessissa sekä tuen ja kontrollin ristiriitaista läsnäoloa sosiaalityössä. Kappaleessa 3.2 olen pohtinut vielä huostaanottopäätöksiä sosiaalityöntekijän kirjoittamina dokumentteina. Kappaleessa neljä olen esitellyt huostaanoton perusteista aiemmin tehtyjä tutkimuksia. Kappaleessa viisi olen esitellyt oman tutkimukseni toteuttamista konkreettisemmin, tutkimukseni aineistoa ja analyysimenetelmääni sisällönanalyysia. Kappaleessa kuusi olen esitellyt tutkimukseni tulokset. Kappaleessa seitsemän olen yhteenvetona vielä esitellyt tutkimukseni tulokset. Kappaleessa kahdeksan pohdin ja vertailen vielä tutkimukseni tuloksia aiempiin tutkimustuloksiin nähden sekä olen pohtinut tutkimukseni tuloksia mediassa esitettyjen väitteiden valossa.

Tutkimusraporttini työstäminen on ollut pitkä ja mutkikas prosessi. Toivon saaneeni raportistani lopulta selkeän ja ymmärrettävän kokonaisuuden, josta lukija voi omien mielenkiinnon kohteidensa mukaisesti lukea itseään kiinnostavat asiat. Toivon tutkimukseni tuovan myös lisäarvoa lastensuojelusta ja varsinkin huostaanottojen perusteiden ristiriidoista käytävään julkiseen keskusteluun.

2 SUOMALAINEN SOSIAALITYÖ

Tässä kappaleessa olen käsitellyt sosiaalityön ja lastensuojelun roolia ja paikantumista yhteiskunnassamme. Tuon esille hyvinvointivaltion saneleman sosiaalityön organisatorisen kehyksen ja toiminnan edellytykset ja valtuutuksen. Viimeisessä kappaleessa olen pohtinut huostaanoton viimesijaista roolia lastensuojelun toimintakentällä.

Suomalainen sosiaalityö on lähtökohdiltaan tyypillisesti paitsi asiakastasoista myös yhteiskunnallista toimintaa. Keskeinen yhteiskunnalliseen ympäristöön liittyvä tekijä on hyvinvointivaltio. Sosiaalityö on pääosiltaan hyvinvointivaltion ja tämän taustalla olevan julkisen organisaation varaan rakentuvaa ammatillista toimintaa. Asiakastasoinen ongelmien

selvittäminen sosiaalityössä tapahtuu hyvinvointivaltion organisatorisessa kehyksessä, kuntien sosiaalitoimistoissa. Hyvinvointivaltio antaa sosiaalityössä tehtävälle ammatilliselle toiminnalle yleiset edellytykset ja valtuutuksen. Hyvinvointivaltio määrittää myös pitkälle asiakkaan kanssa tapahtuvan työskentelyn menettelytapoja. Lisäksi hyvinvointivaltion sosiaaliturvan ja palvelujen kehityksestä paljolti riippuu millaiseksi sosiaalityön asiakaskunta, asiakkaiden ongelmat ja ongelmien mahdolliset ratkaisut muodostuvat. (Raunio 2003, 11-12.)

Hyvinvointivaltioon paikantuvana toimintana sosiaalityötä määrittää olennaisesti viimesijaisuus. Sosiaalityö on osa ammatillista toimintaa, joka viime kädessä vastaa ihmisten selviytymisestä, toimeentulosta ja toimintakyvystä yhteiskunnassamme. Universaalisen pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin kontekstissa sosiaalityön lähtökohtiin kuuluu olennaisesti syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten integroiminen yhteiskuntaan, palauttaminen yhteiskunnan normaaleiksi kansalaisiksi. Vaikka työtä sosiaalityössä tehdään syrjäytyneiden ja marginalisoitujen asiakkaiden kanssa edellyttää pohjoismainen hyvinvointivaltiokonteksti sosiaalityön toimintoja toteutettavan siten, että ne mahdollisimman pitkälle vahvistavat asiakkaiden edellytyksiä toimia normaaleina kansalaisina. (Raunio 2003, 12-14.)

Sosiaalityön toiminnallista kenttää ja tehtävää voidaan jäsentää yleisesti siitä lähtökohdasta, että sosiaalityö ymmärretään asiakkaan ja erilaisten ”järjestelmien” välisen vuorovaikutuksen välittäjäksi. Julkiseen organisaatioon kontekstoituvana hyvinvointivaltiollisena toimintana sosiaalityötä tehdään vuorovaikutuksessa muihin sosiaali-, terveys-, työvoima-, koulutus- yms. viranomaisiin. Hyvinvointivaltion ammattilaisena sosiaalityöntekijä toimii moninaisten viranomaisverkostojen osana. Sosiaalityöntekijä ei kuitenkaan toimi vain yhteiskunnallisen järjestelmän lähtökohdista, vaan pyrkii ottamaan huomioon myös asiakkaan tarpeet, toiveet ja ymmärryksen omasta elämästään. (Raunio 2003, 15-16.)

Sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta suoritettussa selvityksessä on kuvattu sosiaalityön yhteiskunnallista funktiota seuraavasti: Sosiaalityön tehtävänä on puutteellisten sosiaalisten olojen ja vaikeiden elämäntilanteiden parantaminen sekä vähävoimaisten yksilöiden ja ryhmien toimintaedellytysten, osallisuuden ja elämänotteen vahvistaminen. Sosiaalityö on luonteeltaan muutostyötä. (Kananaja 1997, 18.)

Malcolm Paynen (1997, 4-5, 290-296) on esittänyt kolme näkemystä sosiaalityöstä. Nämä näkemykset koskevat sosiaalityön perussuuntautumista, jotka tulevat tavalla tai toisella esiin myös suomalaisessa sosiaalityön positiota koskevassa keskustelussa.

Ensimmäisenä Paynen esittelee refleksiivis-terapeuttisen perspektiivin. Sosiaalityön nähdään tässä toteuttavan parasta mahdollista hyvinvointia tai hyvin voimista yksilöille, ryhmille ja yhteisöille edistämällä yksittäisten ihmisten kasvua ja itsetoteuttamista. Huomio kohdistetaan jatkuvaan vuorovaikutuksen prosessiin toisten ihmisten kanssa. Prosessi muovaa ihmisten käsityksiä ja mahdollistaa toisiin ihmisiin vaikuttamisen. Molemminpuolinen vaikuttamisen prosessi tekee sosiaalityöstä refleksiivistä. Refleksiivis-terapeuttisessa perspektiivissä sosiaalityö toimii olemassa olevissa yhteiskunnallisissa puitteissa keskittyen henkilöidenväliseen kommunikaatioon ja terapeuttiseen vaikuttamiseen. Tällaisen etupäässä terapeuttisen sosiaalityön perspektiivin ilmeisenä puutteena on välitöntä vuorovaikutusta laajemman ympäristön sivuuttaminen. Ihmisen kasvun ja kehityksen mahdollisuudet löytyvät yksilön sisältä ja välittömästä sosiaalisesta ympäristöstä. Sosiaalityön käytännössä korostuu asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutus. Pohjoismaissa sosiaalityön perspektiiviin halutaan tavallisesti sisällyttää myös se yhteiskunnallinen ympäristö, jossa sosiaalityöntekijät ja asiakkaat toimivat. Sosiaalityön refleksiiviseen prosessiin tulee sisällyttää myös sosiaalisesta ja yhteiskunnallisesta ympäristöstä löytyvät mahdollisuudet muutokseen ja elämän hallitsemiseen. (Raunio 2003, 46-47.)

Toisena Paynen (1997) esittelee sosialistis-kollektivistisen perspektiivin. Tässä yhteiskunnan nähdään jakautuvan etuoikeutettuun eliittiin ja alistettuihin huono-osaisiin kansalaisiin. Tavoitteena on vahvistaa kaikkein alistetuimpien ihmisten oman elämän hallintaa. Sosiaalityön tehtävänä on vahvistaa ihmisiä osallistumaan oppimisen ja yhteistyön prosessiin, jotta luodaan instituutioita, joihin kaikki voivat osallistua. Sosialistis-kollektivistisen perspektiivin mukaan tarvitaan alistettujen ihmisten mahdollisuuksia lisäävää yhteiskunnallista muutosta. Sosiaalityö ymmärretään alistettujen ihmisten tasa-arvoisia mahdollisuuksia lisääväksi toiminnaksi. Toisaalta nähdään, että sosiaalityön tulee voimistaa alistettuja ihmisiä toimimaan omasta puolestaan. Sosialistis-kollektivistinen näkemys yhteiskunnallisesta ympäristöstä ihmisen elämänongelmien lähteenä on pohjoismaiselle sosiaalityölle tyypillinen. Myös edellytysten luominen huono-osaisten ihmisten omaehtoiselle selviytymiselle on pohjoismaiselle sosiaalityölle tärkeä. (Raunio 2003, 47-48.)

Kolmas Paynen (1997) esittämä perspektiivi on individualistis-reformistinen. Julkisen vallan organisaatiossa tehtävän asiakastyön voi olettaa perustuvan vahvasti tähän perspektiiviin. Tällöin sosiaalityö pyrkii kohtelemaan ihmisiä ennen muuta yksilöinä. Byrokraattinen organisaatio kuitenkin edellyttää yksilöiden erittelyä tiettyyn yhteiskunnallisesta normaaliudesta poikkeavien ryhmään kuuluvana. Organisatorinen konteksti rajoittaa ja ohjaa sosiaalityön toimintaa yhteiskunnallisesti määriteltyjen tavoitteiden mukaisesti. Sosiaalityö takaa ihmisten tarpeentyydytystä ja hyvinvointia yhteiskunnallisen funktionaalisuuden määrittelemissä puitteissa. Sosiaalityö tuottaa tasapainoa ja jatkuvuutta ihmisten elämään yhteiskunnassa. (Raunio 2003, 48-49.)

Mitä sitten on yksilön normaalius? Ammatillisen sosiaalityön tavoitteissa normaalius ei tarkoita yhteiskunnassa yleisesti tai keskimäärin vallitsevaa. Normaalius ei tarkoita keskivertokansalaiselle ominaisen toimeentulon, elämäntavan tai elämänhallinnan aikaansaamista. Etupäässä kyse on asiakkaan, yksilön ja perheen elämän normaalistamisesta siten, että sosiaalityölle ominaisen tuen ja kontrollin perustana oleva tarve lakkaa. Pyritään sosiaalitoimistoriippuvuuden lakkaamiseen tai ainakin vähenemiseen; omaehtoisen toimeentulon ja selviytymisen aikaansaamiseen tietyllä ”riittävällä” tasolla. (Raunio 2003, 49.)

Sosiaalinen ongelma käynnistää sosiaalityön. Toimiminen ei ala ennen kuin siihen on syytä. Ihminen tarvitsee apua, koska jokin on häirinnyt hänen selviytymismahdollisuuksiaan itsenäisesti. Auttamisen ensimmäinen askel on avun tarpeen havaitseminen ja esiin tulo. Avun tarpeen tulkinnalla ratkaistaan niin toimimisen tarpeellisuus kuin suunnatkin. Sosiaalityössä tulkinnalla on ratkaiseva merkitys. Ihmisen arkielämän tilanteet ovat sosiaalityön toimintakenttää. Sosiaalityö on väliintuloa ihmisen monimutkaisiin elämäntilanteisiin, jotka eivät ole yksiselitteisiä. Sosiaalityöntekijä joutuu tekemään työtä niin ihmisten, rakenteiden kuin tapahtumien verkostossa. (Eskola 2003, 109-110.)

Jorma Sipilä (1989, 63-65) määrittelee sosiaalityön työmuodot siten, että niihin kuuluvat kontrolli, sosiaalisuatio ja tuki , suojelu ja terapia. Kontrolli ja sosiaalisuatio tarkoittavat pyrkimystä palauttaa asiakas yhteiskunnan normatiiviseen yhteyteen, kun taas tuki merkitsee resurssien antamista sekä ohjausta ja neuvontaa. Sipilä kuitenkin korostaa, että kontrollin ja tuen erottaminen toisistaan on vaikeaa, sillä yksi ja sama teko voi määrittä

tarkastelukulmasta riippuen joko tueksi tai kontrolliksi. Kyseiset käsitteet ovat ongelmallisia myös siksi, että ne ovat normatiivisesti ladattuja.

Sosiaalityön ammatillisen työsuorituksen tavoitteeksi nähdään muutoksen aikaansaaminen puutteenalaisuuden, turvattomuuden, yhteiskunnallisista mekanismeista johtuvan syrjinnän poistamiseksi. Sosiaalityön metodin mukaisesti ammattitaitoisen sosiaalityöntekijän toiminta vahvistaa ihmisten selviytymistä elämässään lisäämällä heidän tietoisuuttaan osallisuudestaan elämäntilanteissaan ja suoriutumiskykyään toimivana subjektina. (Eskola 2003, 112.)

Hyvinvointivaltiomme luo sosiaalityölle organisatorisen kehyksen, esimerkiksi lastensuojelussa kunnissa lastensuojelu on lastensuojelutoimistossa tapahtuvaa sosiaalityötä. Hyvinvointivaltio määrittelee sosiaaliturvan ja kunnissa tarjottavien palveluiden raamit, joiden varassa työntekijät sosiaalityötä asiakkaiden parissa tekevät. Sosiaalityö nähdään viimesijaisena palvelumuotona, jonka tarkoituksena on vastata ihmisten selviytymisestä yhteiskunnassamme ja normalisoida sekä voimaannuttaa yksilöitä ja yhteisöjä itsenäiseen selviytymiseen. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on toimia eri viranomaisten ja yhteistyökumppanien kanssa yhteistyössä organisatorisessa kehyksessä sekä myös asiakkaan tarpeet ja toiveet huomioiden. Tästä muodostuu sosiaalityöntekijän ristiriitainen rooli. Edellä olen esitellyt Paynen (1997, 4-5, 290-296) kolme näkemystä sosiaalityöstä, työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutuksesta sekä työntekijän roolista suhteessa organisaatioonsa ja yhteiskuntaan.

Sosiaalityö edellyttää aina ongelmaa miksi sosiaalityössä aletaan toimia. Tämä juuri kuvaa sosiaalityön viimesijaista roolia. Sosiaalityö ei toimi turhaan, ilman edellytyksiä. Esimerkiksi lastensuojelussa lastensuojelulaki sanelee lähtökohdat milloin ja miksi lastensuojelu alkaa toimia, näin on myös huostaanotossa. Sosiaalityössä on eri työmuotoja, kuten Sipilä (1989, 63-65) on esittänyt. Sosiaalityöntekijän haastavaksi tehtäväksi jää arvioida oikea ja tarpeen mukainen työmuoto. Usein sosiaalityössä ja varsinkin korostuneesti lastensuojelutyössä tulee esiin tuen ja kontrollin ristiriita sosiaalityötä tehdessä. Tähän palaan tarkemmin luvussa 3.1. Tarkoituksena sosiaalityössä on kuitenkin tehdä sosiaalityö tarpeettomaksi yksilön tai yhteisön elämässä.

Tässä kappaleessa käsitellin sosiaalityön yhteiskunnallista merkitystä ja sen paikantumista hyvinvointivaltiossamme. Seuraavassa kappaleessa esittelen tarkemmin lastensuojelua omana sosiaalityön kenttään.

2.1 Lastensuojelu sosiaalityön kenttä

Eduskunta hyväksyi uuden lastensuojelulain 14.2.2007 ja se astui voimaan vuoden 2008 alusta. Lastensuojelulain kokonaisuudistus tarkoittaa nimensä mukaisesti sitä, että nykyisen lain muutostarpeet on arvioitu tarkkaan ja lainsäädäntö on uudistettu kokonaisvaltaisesti. Lainsäädännön uudistamisen tavoitteena on ollut puuttua ongelmiin nykyistä varhaisemmassa vaiheessa, parantaa lapsen ja vanhemman oikeusturvaa, tehostaa ja parantaa viranomaisten välistä yhteistyötä, tehdä lastensuojelun asiakasprosessi selkeämmäksi ja näkyvämmäksi ja huolehtia lastensuojelun resursseista. (Kananoja & Lähtinen & Marjamäki & Laiho & Sarvimäki & Karjalainen & Seppänen 2007, 133)

Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan tekemällä lastensuojelutarpeen selvitys ja asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat myös lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lastensuojelulaissa (417/2007) pidetään lapsena alle 18-vuotiasta. Laissa määritelty lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu tarkoittaa, että lastensuojelulain mukaisia palveluita voidaan antaa yksin lapseen kohdistuvana, mutta myös järjestää lapsen vanhemmille, huoltajille tai lapsesta muuten huolta pitäneille henkilöille. (Räty 2010, 4)

Lastensuojelun keskeiset periaatteet lastensuojelulain (417/2007) mukaan ovat seuraavat. Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle: 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet; 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä

ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon; 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen; 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden; 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen; 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Lastensuojelulaissa on painotettu lapsen edun huomioonottamista viranomaisen kaikissa toimenpiteissä sekä vahvistettu lapsen edun toteutumista korostamalla lapsen oikeutta osallistumiseen ja erityiseen suojeluun sekä julkisen vallan velvollisuutta varata riittävät voimavarat perheelle ja lapselle palveluja järjestettäessä. (Räty 2010, 1)

Lastensuojelun kohteena ovat aina olleet turvattomat lapset. Eri aikoina turvattomuuden syyt ovat vaihdelleet. Nykyään puhumme lasten pahoinvoinnista tai heidän laiminlyömisestään, joka ilmenee monenlaisina turvattomuuden kokemuksina, oireiluna ja ongelmina. Tavanomaisia syitä lasten ja nuorten suojelun tarpeeseen ovat vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, erilaiset vuorovaikutus- ja tunne-elämän ongelmat, koulunkäyntivaikeudet, psyykkiset ongelmat tai päihteiden käyttö. Ajalle ominaista kuitenkin on, että yksiselitteistä syytä pahoinvointiin ei ole, sillä useat tekijät vaikuttavat lapsen suojelun tarpeeseen. (Kananaja 2007, 136)

Lastensuojelun asiakastyössä puututaan ihmisten yksityisyyteen. Työntekijä tekee päätöksiä, joihin lastensuojelulaki sekä velvoittaa että oikeuttaa. Lastensuojelun rooli juridisten toimenpiteiden tekijänä saattaa ylikorostua. Lastensuojelu on paljon monimutkaisempi ja rikkaampi sosiaalityön alue kuin viranomaistyönä valmisteltavat ja tehtävät päätökset. Vuorovaikutus eri-ikäisten lasten, heidän vanhempiensa ja läheistensä kanssa on työn tärkeintä aluetta. Lastensuojelun perusolemukseen sisältyy jännite lapsen ja perheen välille. Lastensuojelussa lasta voidaan joutua suojelemaan omilta vanhemmiltaan tai vahingoittamasta itseään tai muita. Suojelutehtävä ja perheen tukeminen eivät käy aina yksiin, vaan syntyy näkemyseroja ja ristiriitatilanteita. Lapsen edun arviointi ja sen toteuttaminen ovat lastensuojelutyön päätehtävä, mutta samalla yksi vaikeimmista tehtävistä. (Kananaja 2007, 136-137)

Valtaosa lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta toteutuu lapsen ja perheen elämäntilanteen paranemiseen ja kuntoutumiseen tähtäävillä avohuollon tukitoimilla. Kaikkia

terveydenhuollon, päivähoidon tai oppilashuollon tukipalveluita voidaan järjestää lapselle myös lastensuojelun avohuollon tukitoimina. Tällöin työskentelylle on lapsen asiakassuunnitelman mukaisesti määritelty erityiset tavoitteet, joihin esimerkiksi päivähoidossa olevan lapsen ja perheen kanssa pyritään. Näiden tukitoimien lisäksi on sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen järjestettävä erityisiä avohuollon tukitoimia, joista merkittävimpiä ovat lastensuojelun perhetyö, lapsen tai koko perheen lyhytaikainen sijoitus, tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta, vertaisryhmätoiminta sekä loma- ja virkistystoiminta. Myös lapsen ja perheen taloudellinen tukeminen sekä asumisen puutteiden korjaaminen ovat avohuollon tukitoimia. Tukitoimet räätälöidään yksittäisen lapsen tai asiakasryhmän tarpeisiin. Jos avohuollon tukitoimin ei kyetä riittävästi auttamaan lasta, on hänellä oikeus huostaanottoon ja sijaishuoltoon. Huostaanotto voidaan tehdä silloin kun laissa sille asetetut edellytykset toteutuvat. (Lastensuojelu käsikirja 2.8.2011)

Lastensuojelulaissa korostetaan avohuollon tukitoimien järjestämisen ensisijaisuutta. Huomioitavaa kuitenkin on, että tällä ensisijaisuudella ei voida ohittaa lapsen edun toteutumista. Säännös ei estä esimerkiksi, että lapsen huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen on välittömästi ryhdyttävä, jos lapsen etu sitä välittömästi vaatii. Säännös ei siten edellytä, eikä tosiasiaa salli avohuollon tukitoimien ”kokeilua” lapsen edun kustannuksella, vaan lapsen käsillä olevassa tilanteessa on valittava se keino tai palvelun toteuttamistapa, jolla juuri siinä tilanteessa turvataan parhaiten lapsen etu. (Räty 2010, 9)

Uusi lastensuojelulaki on astunut voimaan 2008 vuoden alusta. Uuden lain myötä on korostettu varhaisempaa ongelmiin puuttumista, perheen oikeusturvaa, viranomaisten yhteistyötä ja sitä että lastensuojelun toiminta tehdään selkeämmäksi ja näkyvämmäksi. Lastensuojelulaki edellyttää kaikissa toimenpiteissä ensisijaisesti lapsen edun huomioonottamista. Lastensuojelun kohteena on aina lapsi ja lapsen vanhemmat ja huoltajat sekä hänestä huolta pitävät henkilöt. Lastensuojelun syynä on moninaisia ongelmia ja kuten Kananoja (2007, 136) toteaa, on ajalle tyypillistä useiden tekijöiden vaikutus lastensuojelun tarpeeseen. Lastensuojelu on haastavaa työtä ja sosiaalityöntekijä toimii vaikeiden ja vaihtelevien tilanteiden, lasten ja perheiden parissa sekä laajojen verkostojen koossapitäjänä. Pääasiallisesti lastensuojelutyö pyrkii ennaltaehkäisevään ja avohuollon työhön, jossa tuetaan sekä kontrolloidaan lapsen ja perheen elämää eri tukitoimin ja yhteistyöverkostoiden avulla. Välillä kuitenkin avohuollon työ ei riitä ja lastensuojelulain sanelemat perusteet

huostaanotolle täytyvät, jolloin sosiaalityöntekijä on velvoitettu yhteistyössä lapsen ja vanhempien kanssa aloittamaan huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoittamisen valmistelut.

Tässä kappaleessa käsittelin lastensuojelun roolia sosiaalityön kentällä. Seuraavassa kappaleessa käsittelen tarkemmin huostaanottoa lastensuojelun viimesijaisena toimenpiteenä ja prosessina.

2.2 Viimesijaisena toimenpiteenä huostaanotto

Lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos: 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lastensuojelulaki määrittää näin milloin lapsen huostaanottoon tulee ryhtyä. Huostaanottoprosessi edellyttää aina tietoa siitä, että lapsi elää terveyttä ja kehitystä vakavasti vaarantavissa olosuhteissa. Huostaanottoprosessi on aina kompleksinen ja vaikea kaikille osapuolille. (Kajava 1997, 40.)

Lapsen huostaanotto ja vieläpä pakkotoimin, on lastensuojelun toimenpiteistä vakavin ja viimesijaisin. Huostaanotto on syvä interventio elämän perussuhteisiin, ja se herättää vahvoja mielipiteitä ja tunteita jo periaatteellisena ilmiönä. Käytännössä se on lähes poikkeuksetta kaikkia sen osapuolia koetteleva tapahtuma. Kukaan menettelyn osapuolista ei huostaanottoa varmasti ole toivonut, vaan siihen on päädytty, koska muut lapsen huollon turvaamiseen tähtäävät toimenpiteet ovat osoittautuneet riittämättömiksi. (Laakso & Saikku 1998, 1-7.)

Lapsen huostaanottoa sekä sijaishuoltoa koskevat asiat valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä yhteistyössä toisen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojeluun perehtyneen työntekijän kanssa. Valmistelutyön tukena tulee olla käytettävissä oikeudellista

asiantuntemusta ja muuta lastensuojelun toteuttamisessa tarvittavaa asiantuntemusta. Sosiaalityöntekijällä on sen lisäksi oikeus saada yhteistyötahoilta lausunnot, jos niitä tarvitaan huostaanoton valmistelussa, huostaanotosta päätettäessä tai sijaishuoltoa järjestettäessä. (Lastensuojelulaki 417/2007)

Huostaanottopäätöstä tehtäessä työntekijä joutuu punnitsemaan sitä, voidaanko sijaishuollossa huolehtia paremmin lapsen hoidosta ja huolenpidosta, järjestää rajoja ja valvontaa, varmistaa kasvuympäristön turvallisuus, turvata koulunkäynti, tarjota lapselle enemmän ymmärtämystä ja hellyyttä, turvata ruumiillinen koskemattomuus, valmentaa itsenäistymiseen tai lopettaa lapsen vahingollinen elämäntapa. (Kananaja 2007, 156.)

Huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoa koskevan päätöksen tekee johtava viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian, jos huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi ei vastusta huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista. Jos lapsen huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, asian ratkaisee hallinto-oikeus viranhaltijan hakemuksesta lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. (Lastensuojelulaki 417/2007)

Uuden lastensuojelulain mukaan huostaanottopäätöstä tai huostaanottoa koskevaa hakemusta hallinto-oikeudelle tehtäessä tulisi entistä paremmin dokumentoida, millä tavoin huostaanotto ja siihen liittyvä sijaishuoltoon sijoittaminen vastaavat lapsen tuen tarpeeseen ja tarjoavat paremman vaihtoehdon kuin kotiin jääminen. (Kananaja 2007, 156.)

Huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista koskevan viranhaltijan hakemuksen hallinto-oikeudelle tulee sisältää: 1) vaatimus lapsen huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta sekä vaatimuksen perustelut; 2) lasta koskeva asiakassuunnitelma; 3) selvitys perheelle ja lapselle annetuista tai tarjotuista avohuollon tukitoimista; 4) selvitys lapsen läheisverkoston kartoittamisesta; 5) selvitys sijaishuoltopaikasta; 6) suunnitelma lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpidon toteuttamisesta; 7) suunnitelma tai selvitys lapsen terveydentilan tutkimisesta; 8) selvitys mielipiteen selvittämisestä ja kuulemisesta; 9) tarvittaessa asiantuntijoiden lausunnot; sekä 10) mahdolliset muut päätöksentekoon vaikuttavat selvitykset ja asiakirjat. (Lastensuojelulaki 417/2007)

Kun lapsi on otettu huostaan, sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta ja näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. (Lastensuojelulaki 417/2007) Lapsen siirtyminen sijaishuoltoon tulee valmistella ja toteuttaa suunnitelmallisesti. Sijoitusvaiheessa sosiaalityöntekijä kartoittaa lapsen ja hänen perheensä tarpeita ja etsii sopivaa sijaishuoltopaikkaa lapselle. Huostaanotto ja lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on kriisi. Työntekijän vaativana tehtävänä on suunnitella, miten hän pystyy toimimaan niin, että lapsi ja hänen vanhempansa ja mahdollisesti hänelle läheiset henkilöt saavat tukea. Usein työntekijän on parempi turvautua muiden viranomaisten apuun eikä yrittää auttaa kaikkia kriisissä olevia yksin. (Kananaja 2007, 159.)

Huostaanotto on voimassa toistaiseksi. Kun huostassapidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole, viranhaltijan tulee tehdä päätös huostassapidon lopettamisesta lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. Huostaanoton edellytysten lakkaamisesta huolimatta huostassa pitoa ei kuitenkaan saa lopettaa, jos lopettaminen on selvästi vastoin lapsen etua. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava huostassapidon jatkamisen edellytykset asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä, lapsen tai huoltajan hakiessa huostassapidon lopettamista tai kun se muutoin osoittautuu tarpeelliseksi. Harkittaessa lapsen etua huostassapidon lopettamista koskevassa asiassa on otettava huomioon sijaishuollon kesto-aika, lapsen ja sijaishuoltoa antavan välillä vallitsevan kiintymyssuhteen laatu, lapsen ja hänen vanhempiensa välinen kanssakäyminen sekä lapsen mielipide. Huostassapito lakkaa, kun lapsi täyttää 18 vuotta. (Lastensuojelulaki 417/2007)

Riitta Laakso & Peppi Saikku (1998, 17) pohtivat tutkimuksessaan Hyvä huostaanotto? Onko olemassa hyvää huostaanottoa? Kaikki tutkimuksessa ryhmähaastatteluihin osallistuneet huostaan otettujen lasten vanhemmat olivat ensiksi sitä mieltä, että hyvää huostaanottoa ei olemassa. Kuitenkin haastatteluissa nousi esiin, että vanhemmat pitivät huostaanottoa aiheellisena, mikäli yli 12-vuotias haluaa sitä itse, perheessä on väkivaltaisuutta, lasta vahingoitetaan tai huolenpito laiminlyödään, lapseen kohdistuu inestisiä tai lapsi jää orvoksi eikä hänellä ole sukulaisia. Haastateltavien mielestä huostaanoton tulisi kuitenkin olla aina äärimmäinen toimenpide, jota voidaan kutsua hyväksi vain jos kyseessä on tilapäinen toimenpide tai koko perhe sijoitetaan tai että lasten ja vanhempien yhteys säilyy ja sitä tuetaan huostaanotosta huolimatta.

Vanhemmat keskustelivat myös hyvistä asioista, joita heidän omalla kohdallaan lapsen/nuoren huostaanotto oli saanut aikaan. Esiin nousivat muun muassa, että lapsilla on hyvä kylläkin olla sijaiskodissa, äiti oli saanut otetuksi eron väkivaltaisesta miehestään, murrosikäisen lapsen ongelmat ratkesivat ja hyvä jälkihuolto oli järjestynyt huostaanoton lakkaamisen jälkeen. (Laakso & Saikku 1998, 17.)

Huostaanotto on aina lastensuojelun viimesijainen toimenpide. Lastensuojelulaki määrittelee milloin huostaanottoon on ryhdyttävä. Huostaanotto prosessi on aina vaikea ja kompleksinen prosessi kaikille osapuolille. Kukaan menettelyn osapuolista ei ole varmasti huostaanottoa toivonut, vaan sillä pyritään varmistamaan lapsen edun toteutuminen muiden toimenpiteiden osoittautuessa riittämättömiksi. Huostaanotto pyritään aina valmistelemaan yhteistyössä lapsen, vanhempien ja huoltajien sekä lapsen hoidosta vastanneiden henkilöiden kanssa. Huostaanotossa on aina varmistuttava lapsen edusta. Mikäli huostaanotto joudutaan tekemään vastentahtoisesti tekee hallinto-oikeus huostaanottopäätöksen. Huostaanottoon liittyy aina vahvoja tunteita ja usein huostaanottoon liittyviä hyviä asioita on vaikea muistaa vaikean prosessin keskellä. Laakson & Saikun (1998, 17) tutkimus on hyvä todiste tästä. Tutkimuksessa huostaan otettujen lasten vanhempia pyydettiin pohtimaan hyvää huostaanottoa ja aluksi näytti, ettei hyvää sanottavaa ollut, mutta asiasta keskusteltaessa löysivät vanhemmat kuitenkin hyviä asioita liittyen huostaanottoon.

Tässä kappaleessa olen käsitellyt huostaanotto prosessia lastensuojelun viimesijaisena toimenpiteenä. Oma pro gradu –tutkimukseni keskittyy tehtyjen huostaanottojen perusteisiin.

3 SOSIAALITYÖNTEKIJÄN ROOLI HUOSTAANOTOSSA

Lastensuojelutyön tutkimus lähtee liikkeelle usein sosiaalityöntekijöiden toimintatavoista, käytännöistä ja näkemyksistä. (Laakso & Saikku 1998, 44.) Tässä kappaleessa tulen käsittelemään sosiaalityöntekijän roolia huostaanotto prosessissa.

Huostaanottoon johtavissa vaikeissa tilanteissa ei ole mahdollista välttää ristiriitoja, epätoivoa ja hätää, mutta niiden hoitaminen on prosessin keskeinen kulmakivi. Vaikeuksissa olevien perheiden kanssa työskentely on aina myös työntekijälle emotionaalisesti raskasta.

Voidakseen auttaa lasta ja vanhempia ja selvittääkseen omia menettelytapojaan ja tunteitaan myös työntekijä tarvitsee tukea. Työntekijällä tulee olla tukea antava esimies ja /tai lastensuojelun tukiryhmä, jokapäiväisissä asioissa auttavia työtovereita ja yhteistyökumppaneita. Lastensuojelun työntekijällä on erittäin tarpeen olla myös työnohjaaja, jonka kanssa hän voi neuvotella ja käydä lävitse prosessin eri vaiheita. (Taskinen 2004, 17.)

Työntekijöiden vaihtuvuus sosiaalityössä on viime aikoina ollut huolestuttavan suurta. Hyvistä muistiinpanoista ja huoltosuunnitelmista huolimatta jäljelle jää kysymys määritelmien subjektiivisuudesta. Lastensuojelussa puhutaan turvallisista kasvuolosuhteista, lapsen edusta, vanhempien hoito- ja kasvatusvastuusta – käsitteistä joiden sisältö viime kädessä avautuu monelle eri tavoin. Sosiaalityöntekijän määritelmä riittävästä vanhemmuudesta saattaa poiketa paljonkin siitä, miten vanhemmat sen itse määrittelevät. Myös sosiaalityöntekijöiden näkemykset ja tulkinnat saattavat erota toisistaan. Kulloinkin virkaa hoitavan työntekijän on määriteltävä mikä lapsen tilanteessa on huolestuttavaa ja miten työskentely etenee. (Heino & Korhonen & Possauner 2004, 65.)

Huostaanottotilanne on tapahtuma, jossa perheen eri jäsenten käsitys todellisuudesta joutuu ristiriitaan sosiaalityöntekijän käsityksen kanssa. Kyse on myös oikeassa olemisesta: keskusteluosapuolet näyttävän syyttävän toisiaan siitä, että kumpikin haluaa ottaa itselleen oikeassa olevan monopolin. Huostaanottojen suhteen ongelmana on, että toimitaan yhden ainoan oikean totuuden ehdoilla. Kun huostaanotto toteutuu kyse on interventiosta todellisuuteen, jossa yhden vaihtoehdon valinta sulkee muut pois. Väärän tulkinnan mahdollisuus merkitsee sitä, että interventio voi olla jopa perusteiltaan virheellinen. (Roos 2004, 5.)

Laakso & Saikku (1998, 26) tuovat tutkimuksessaan esiin huostaan otettujen vanhempien näkemyksen sosiaalityöntekijöiden vallankäytöstä. Vanhemmat arvelivat sosiaalityöntekijöiden käyttävän valtaansa tehokkaasti uhkailemalla vanhempia tapaamisoikeutta rajoittamalla. Vanhemmat olivat myös sitä mieltä, että sosiaalityöntekijät tekevät mielivaltaisia päätöksiä ja tulkitsevat vanhempien sanomisia ja toimia omien tarpeidensa mukaisesti.

Laakson & Saikun (1998, 86) tutkimuksessa tuodaan esiin myös nuorten ajatuksia hyvästä huostaanotosta. Yksi mielestäni hyvin mielenkiintoinen nuorten esiin nostama ajatus on, että

lapsia ja nuoria tulee kuulla huostaanottoasiassa, mutta ei liikaa. Vastuu toimenpiteisiin ryhtymisestä tulisi olla selkeästi sosiaalityöntekijöillä. Nuoret kertovat myös omasta näkemyksestään hyvästä sosiaalityöntekijästä. Nuorille sosiaalityöntekijä näyttäytyy huostaanotossa ja sijoituksessa tärkeänä linkkinä biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien välillä. Sosiaalityöntekijään henkilöityvät kaikki toimenpiteet ja päätökset. Nuoret määrittävät hyvää sosiaalityöntekijää sellaisena, joka on jämäkkä ja asiallinen ja on läsnä omana itsenään, jää mieleen ja on avoin. Nuorten mielestä hyvä sosiaalityöntekijä kertoo tosiasiat niin kuin ne ovat, ei kiertele eikä kaartele. Sosiaalityöntekijän tulee luvata vain asioita, joita pystyy pitämään ja luottaa nuoreen kaikista nuoren tempauksista huolimatta. Hyvä sosiaalityöntekijä ei saa nuorten mielestä olla liian ymmärtäväinen ja paapova, eikä seisoa ”tittelinsä” takana. Nuoret kokivat, että sosiaalityöntekijä ei voisi koskaan syvällisesti ymmärtää huostaanotetun nuoren elämää ilman itse elettyä kokemusta. Nuoret myös toivat esiin, että sosiaalityöntekijä ei saa missään nimessä syyllistää nuorta ja aina kantaa vastuu, eikä sysätä sitä nuorelle. (Laakso & Saikku 1998, 86-95.)

Toisessa ryhmähaastattelussa nuoret eivät nähneet tarvitsevansa lainkaan ”sossuja”. Sosiaalityöntekijöitä arvosteltiin liiasta löysyydestä ja vaihtuvuudesta. Sosiaalityöntekijöiden työn tavoitteet ja tarkoitus olivat jääneet nuorille hämäräksi. Nuorten mielestä sosiaalityöntekijöitä kiinnosti, mitä he saisivat papereihinsa kirjoitettua. Nuorten vastaus kysymykseen ”millainen on hyvä sosiaalityöntekijä” oli ”sellainen, jota ei näkis koskaan”. (Laakso & Saikku 1998, 113.)

JP Roos (2004, 7-8) kritisoi asiakkaan oikeusturvaa lastensuojelukysymyksissä seuraavasti; viranomaisten oikeutta kerätä tietoja ilman sen lupaa, jota tiedonkeruu koskee sekä yksityishenkilön oikeutta tehdä lastensuojeluilmoitus nimettömänä. Tietojen ei tarvitse olla näin varmistettuja eikä luotettavia. Riittää, että viranomaisen itse uskoo tiedon luotettavuuteen. Saman viranomaisen toimimista läpi koko lastensuojeluprosessin sekä viranomaisen roolia syyttävänä osapuolena mutta samalla hänen oletetaan olevan myös puolueeton asiantuntija. Lastensuojeluasioilla on pitkät käsittelyajat, vaikka käsittelyssä on asioita lapsista ja perheen kriiseistä. Huostaanotto on Roosin mukaan tuomio, joka annetaan määräämättömäksi ajaksi ja se luo vanhemmalle (ei lainkaan viranomaiselle) todisteluvollisuuden. Toisaalta Roos tuo esiin, ettei lastensuojeluviranomaisen tarvitse ilmoittaa tietoonsa tullutta lapsen pahoinpitelyä poliisille. Roosin mukaan tämä johtaa paradokseihin, joissa lastensuojelu saa vapaasti tehdä (syyttämättäjättämis)ratkaisujaan. Roos

summaa, että sekä lain mukaan että käytännössä viranomaiselle on tehty suhteellisen helpoksi ylläpitää lastensuojelutoimia. Viranomaisen harkintavalta on myös suuri. Kyse ei ole vain pakkotoimista, kuten huostaanotosta, vaan se merkillinen kytkös joka vallitsee pakkotoimien ja vapaaehtoisuuden sekä auttamisen välillä tekee tilanteen hyvin ongelmalliseksi.

Oikeusturvatekijöiden korostaminen lastensuojelutyössä ei palvele vain perheiden oikeusturvan toteutumista, vaan säännökset turvaavat myös sosiaalityöntekijän asemaa. Kun päätös esimerkiksi huostaanotosta on huolellisesti perusteltu ja päätöksessä on otettu huomioon lainsäädännön asettamat menettelytapasäännökset sekä muut sisällölliset säännökset, voidaan sitä jälkikäteen arvioitaessa katsoa tehdyn viranomaiselle kuuluvan harkintavallan puitteissa. (Räty 2004, 22)

Laakso & Saikku (1998, 58) tuovat tutkimuksessaan esiin myös viranomaisten näkökulman koskien hyvää huostaanottoa. Hyvän huostaanoton ominaisuuksina nähtiin huostaanoton valmistelussa työntekijöiden ja vanhempien välillä oleva luottamuksellinen ja avoin suhde. Selkeiden rajojen asettaminen nähtiin myös hyvänä osana hyvää huostaanottoa. Perheen tulee tietää mitä seuraa, jos toiminta ei muutu ja missä menevät rajat, joiden ylittyessä huostaanotto tehdään. Myös ajoitus nähtiin tärkeänä osana hyvää huostaanottoa. Toisaalta oikean ajan määrittelyä pidettiin hyvin vaikeana. Työntekijän näkökulmasta oikean ajan voi tietää siitä, että kaikki mahdolliset avohuollon tukitoimet on käytetty ja huostaanotto on enää ainoa oikea ratkaisu.

Lastensuojelu on tarkoin säänneltyä toimintaa, mikä viime kädessä määrittää työn rajat ja mahdollisuudet mutta myös asettaa toimijoille tietyt velvollisuudet toimia tiettyjen edellytysten täytyessä, esimerkiksi aloittaa huostaanoton valmistelut. Silti kriitikot puhuvat lastensuojelusta ikään kuin kyseessä olisi jotakin vastakkaista toimintaa, mielivaltaa tai pakkovaltaa. Kriitikot puhuvat mielellään lastensuojelusta tavalla, joka häivyttää työn vaikeuden ja monimutkaisuuden. Kun lastensuojelun asiakkaina on vuosittain noin 4-5% lapsista ja näistäkin valtaosa avohuollon tukitoimien kohteena, tuntuu oudolta kun kriitikot väittävät, että ”aivan tavalliset perheet joutuvat sosiaalityöntekijöiden näppeihin ja hampaisiin” syyttä suotta ja lapset huostaan otetuksi ilman todellisia perusteita. Todellisuudessa ylityöllistetyt sosiaalityöntekijät joutuvat äärimmäisen tarkoin kriteerein miettimään, kenelle tarjota palveluita ja missä määrin. (Sinko 2004, 84-85) Todellisuudessa huostaanoton kynnyks on Suomessa korkea (Kajava 1997, 138). Voidaan jopa kysyä, onko

kynnys liian korkea kun useat lapset ja nuoret ovat sijoitettaessa niin vaikeasti oireilevia, ettei heille tahdo löytyä riittävän tukevaa sijaishuoltopaikkaa (Sinko 2004, 85).

Lastensuojelusta ja etenkin huostaanotoista puhuttaessa on aina syytä muistaa lastensuojeluinstituution yhteiskunnallinen tehtävä ja rooli, työn viimesijainen luonne. Viimesijaisuudesta seuraa usein se, että ollaan tekemisissä hyvin vaikeiden perhetilanteiden kanssa ja että kaikki asiakkaiden ongelmat eivät ehkä enää ole ratkaistavissa. Vaikka paljon puhutaankin ennaltaehkäisevästä työstä, ei lastensuojelu voi koskaan tehdä ensisijaisesti tai pelkästään ennaltaehkäisevää työtä. Lastensuojelun roolina on nimenomaisesti paikkaaminen ja korjaaminen, eräänlaisena yhteiskunnan huoltomiehenä toimiminen. Monet lastensuojelun asiakasperheet ovat kulkeneet jo pitkän matkan auttamisjärjestelmässä ennen lastensuojelun asiakkuuden alkua. Kyseessä on usein perheet joiden auttamisesta kaikki muut auttajatahot ovat jo vetäytyneet. Osa perheistä on salannut vaikeutensa niin pitkään, että heitä päästään auttamaan aivan liian myöhään. (Sinko 2004, 85.)

Kuten jo edellä olen todennut, on huostaanotto prosessi aina vaikea tilanne kaikille osapuolille. Työntekijälle prosessi on emotionaalisesti raskas ja hän tarvitsee paljon tukea esimieheltään ja työyhteisöltään, jotta jaksaa työssään läpi prosessin. Työntekijöiden vaihtuvuudesta sosiaalialalla on puhuttu paljon. Liian raskaat työtehtävät ja puutteellinen tuki työn tekemiseen verottavat työssä jaksamista ja lisäävät työntekijöiden vaihtuvuutta. Työntekijöiden vaihtuvuus vaikuttaa aina myös väistämättä koko työyhteisön ilmapiiriin. Huostaanottoa perustellaan aina sosiaalityöntekijän tulkinnan mukaisesti. Väärä tulkinta voi johtaa jopa perusteettomaan huostaanottoon. Sosiaalityöntekijöillä on kuitenkin virkansa sanelema vastuu tekemistään päätöksistä. Laakso & Saikku (1998, 95) ovat tutkimuksessaan kysyneet nuorilta millainen on hyvä sosiaalityöntekijä. Nuorten määrittelemä hyvä sosiaalityöntekijä kuulostaa melkoiselta yli-ihmiseltä, jonka on omattava lähes kaikki mahdolliset luonteenpiirteet. Sosiaalityössä kuitenkin on kyse ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta, jota jokainen omalla persoonallaan tekee. Väkisinkin oma persoona ja omat eletyt elämäkokemukset vaikuttavat työn tekemisen sisältöön, sosiaalityöntekijän tulkintoihin ja arvioihin. Huolella valmistellut toimenpiteet ja päätökset kuitenkin lisäävät sosiaalityöntekijän oikeusturvaa.

Olen tässä kappaleessa käsitellyt sosiaalityöntekijän roolia huostaanotto prosessissa. Seuraavassa kappaleessa käsittelen tarkemmin edellä esittelemääni tuen ja kontrollin ristiriitaa

sosiaalityöntekijän työssä. Toisaalta sosiaalityöntekijän tehtävänä on tukea ja auttaa ja toisaalta kontrolloida ja valvoa.

3.1 Tuen ja kontrollin ristiriita

Sosiaalityöntekijä on viranomainen. Tämä positio tuo väistämättä työhön kontrollin ja vallankäytön. Sosiaalityölle on annettu mandaatti paitsi erilaisten resurssien jakamiseen myös oikeuksia ja velvollisuuksia kontrollin harjoittamiseen. Kontrolli voi ulottua asiakkaiden henkilökohtaiseen elämään ja johtaa tarvittaessa jopa pakkotoimien käyttöön. Viranomaisen lisäksi sosiaalityöntekijä on työntekijä, jonka ammatillisista lähtökohdista ja eettisistä periaatteista lähtevä tehtävä on auttaa asiakasta. Tästä jännitteisestä tehtäväkuvasta syntyy monia ammatillisia haasteita työntekijän ja asiakkaan suhteeseen. (Jokinen 2008, 110-111.)

Lastensuojelussa tuki- ja kontrolli osoittautuvat mielenkiintoisella tavalla jännitteiseksi käsitepariksi. Sosiaalityöntekijä ja asiakas näyttävät ajoittain kokevan tuen ja kontrollin hyvin eri tavoin. Kun sosiaalityöntekijä määrittelee asiakkaalle tarjoamansa palvelun perheen tukemiseksi, asiakas saattaa määritellä ja kokea saman palvelun kontrolliksi. Ratkaisevaa näyttää olevan se, tuleeko tuen tarve määritellyksi asiakkaan tarpeista vai määräytyykö tuki sosiaalityöntekijän ehtona sille, että hän voi ylipäätään hyväksyä suunnitelman tai että huostaanotto voidaan välttää. (Heino, Korhonen, & Possauner 2004, 62)

Kysymykset tuesta ja kontrollista ovat sosiaalityön ydinkysymyksiä. Keskeisyydestään huolimatta tuki ja kontrolli eivät ole olleet kovin suosittu tutkimusaihe sosiaalityön tutkimuksessa. (Jokinen 2008, 110.) Sipilä (1989, 70) näkee radikaaliin yhteiskuntateoriaan perustuvan sosiaalityön kritiikin ongelmana, että nostettaessa kontrollin keskeiseksi sosiaalityön funktioksi jättää se varjoonsa sosiaalityön toisen ulottuvuuden – ihmisten auttamisen.

Sosiaalityöntekijällä on viranomaisena vastuu tehtävänsä suorittamisesta lastensuojelulain määräysten ja hengen mukaisesti. Sosiaalityöntekijän on joskus hankalaa muuntautua asiantuntijasta neuvottelevaksi ja perheen käytettävänä olevaksi resurssihenkilöksi. Tätä ei myöskään helpota sosiaalityöntekijän toimiminen pikemminkin lain ja muodollisten rakenteiden leimaamassa kuin yhteistyötä ja kommunikaatiota korostavassa organisaatiossa. Tavallaan sosiaalityöntekijät ovat joutuneet tehtävään, jossa kontrolloidaan tukemalla: tuetaan

perheitä ja samalla kontrolloidaan tuen riittävyyttä lapsen edun toteutumisen kannalta. (Heino, Korhonen, & Possauner 2004, 62-65.)

Lastensuojelun johtavana periaatteena on ottaa huomioon lapsen etu. Jos vanhempien ja lasten etu on ristiriidassa keskenään, ratkaisevaa on lapsen etu. Lastensuojeluviranomaisen tehtävänä on selvittää erilaiset näkemykset mahdollisimman objektiivisesti. Tämän varmistamiseksi huostaanottoa harkittaessa työskentelyyn tulisi osallistua ainakin kaksi työntekijää. (Taskinen & Törrönen 2004, 12)

Lapsen etu antaa työntekijälle oikeuden (velvollisuuden) rikkoa vanhempien oikeuksia. Koska lastensuojelutyöntekijät ovat lapsen edun edustajia, joutuvat he usein toimimaan vanhempien etuja vastaan, vaikka heidän pitäisikin työskennellä yhteistyössä koko perheen kanssa. Tämä johtaa ongelmaan, ettei perhe aina halua toimia tällaisessa yhteistyössä ja pahin riski on tietysti se, että perhe ei ota yhteyttä lastensuojeluun siinä vaiheessa kun ongelmat syntyvät. Ennaltaehkäisevään toimintaan ei ole näin mahdollisuutta ja lastensuojelu aktivoituu vain pakkotoimien kautta. (Roos 2004, 8)

Yksi lastensuojelun vaikeimpia tehtäviä on selvittää lapsen mielipide. Lapsen etua ei kuitenkaan voi selvittää antamatta lapselle itselle mahdollisuus esittää omat käsityksensä asiasta ja tehtävistä ratkaisuista. Selvää on, ettei lapsen mielipide välttämättä sido viranomaisia. Viranomaisen on joka tapauksessa tehtävä oma ratkaisunsa lapsen etua ajatellen. (Räty 2004, 26)

On kyseenalaista kannattaako lastensuojelussa edes yrittää erottaa tukea ja kontrollia toisistaan. Ne kietoutuvat tiiviisti toisiinsa ja niiden keskinäinen suhde muotoutuu erilaiseksi eri asiakastilanteissa ja samassakin asiakkuudessa eri aikoina. Selkeän kontrollivaiheen kautta voidaan päästä aitoon tukeen, aitoon auttamiseen. Kontrollia lienee silti turhana pitää yksipuolisen alistavana ja negatiivisena toimintatapana, jota tulee loppuun asti välttää. Lastensuojelun asiakassuhde voi olla kontrollipainotteinen ja työskentely ”tiukkaa”, silti sen ei tarvitse olla tönkyä, ylimielistä tai asiakasta aliarvioivaa. Avoimeen kontrolliin perustuva asiakassuhde voi sisältää luottamusta ja vilpittömyyttä ja se voi hyvin olla rehellinen suhde. (Sinko 2004, 86-87)

Asiakassuhteeseen lastensuojelussa liittyy kaiken kaikkiaan paljon ambivalenssia ja

ristiriitaisia tunteita. Asiat ovat harvoin sosiaalityössä joko - tai, ne ovat useimmiten sekä - että. Asiakas saattaa samanaikaisesti sekä vastustaa sosiaalityöntekijän tekemiä ehdotuksia että toivoa niitä, kritisoida niitä ja samalla olla tyytyväinen. Tämän ambivalenssin – sietämättömyyden ja välttämättömyyden – näkeminen lienee edellytys sille, että lastensuojelun sosiaalityön luonnetta, toimintamahdollisuuksia ja rajoja voi ylipäättään ymmärtää. (Sinko 2004, 87)

Huostaanotto-prosessissa tuki ja kontrolli yhdistyvät läpi prosessin. Laakso & Saikku (1998, 66) esittävät tutkimuksessaan, että sosiaalitoimistossa ei tutkimuksen mukaan koettu tuen ja kontrollin yhdistämistä omassa työskentelyssä mitenkään erityisen pulmallisena. Esitettiin jopa, että muut viranomaistahot voisivat luovuttaa kontrollin selkeämmin sosiaalitoimistoon ja pysyä itse tuen positiossa. Tutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, että sosiaalitoimistot ottavat huostaanotto-prosessissa kontrollitehtävät pääasiassa itselleen, mutta haluavat toteuttaa myös tukityöskentelyä sekä saada muilta tukea niin kontrolli- kuin tukitehtävässään.

Arja Jokinen (2008, 115) on omassa tutkimuksessaan selvittänyt sosiaalityöntekijöiden käsityksiä tuen ja kontrollin käsitteistä ja näiden suhteista. Pääasiallisesti sosiaalityöntekijät näkevät tuen auttamisena. Tuelle annetut merkitykset kuitenkin näyttävät jakaantuvan kolmeksi erilaiseksi merkityssuhteiden kokonaisuudeksi. Hallitsevin tapa ymmärtää tuki on nähdä se sosiaalityön työmenetelmänä, esimerkiksi rahallisena tukena tai neuvontana ja ohjauksena. Tuki on näin väline suunnitelman mukaisten tavoitteiden saavuttamiseen. Toinen tulkinta tuelle on nähdä se vuorovaikutukseen kytkeytyvänä toisen ihmisen kohtaamisena. Tukemisen nähdään edellyttävän asiakkaan tilanteen ja hänen maailmansa ymmärtämistä. Tällöin puhetta sävyttää pyrkimys irrottautua kontrollista sekä vahvasta tavoitteellisuudesta ja välineellisyydestä. Kolmas tapa nähdä tuki on ymmärtää tuki asiakkaan asianajona. Tällöin asetutaan asiakkaan puolelle ja ajetaan heikossa asemassa olevien ihmisten asioita.

Tutkimuksessa kontrolli jäsentyy tarkkailuna. Tietojen varmistamisena ja seurantana. Kontrolliin liitetään myös rajojen asettamista ja sanktion mahdollisuus. Toisin kuin tuki kontrolli jäsentyy paikoilleen hyvin negatiivisessa valossa. Ikävimmillään kontrollin nähdään olevan käyttämistä, jolloin sosiaalityöntekijä on kuin salapoliisi, jonka tehtävänä on huonojen asioiden etsiminen. Kontrolli sosiaalityössä on organisatorinen välttämättömyys. Kontrollin nähdään olevan läsnä kaikessa sosiaalityössä. Kontrollin elementtejä työhön tuovat erityisesti lainsäädäntö ja raha. Organisatorisiin käytäntöihin ja järjestelmiin sisältyvä kontrolli saa

perustelunsa siitä, että sosiaalityössä on kyse julkisen vallan mandaatilla ja rahoituksella tehtävästä työstä. (Jokinen 2008, 119-122.)

Kontrolli voidaan nähdä myös asiakasprosessiin kuuluvana seurantana. Kontrolli on tällöin yhdessä asetettujen tavoitteiden seurantaa, asiakkaan toiminnan tarkkailua ja hänen antamiensa tietojen varmistamista. Asiakassuhteeseen kuuluvan roolijaon mukaisesti asiakas on tässä tarkkailun ja toimenpiteiden kohde ja valta on työntekijällä. Kontrollin ei nähdä kuitenkaan olevan huono asia asiakkaan kannalta, vaan sen nähdään lopulta toimivan myös asiakkaan parhaaksi. (Jokinen 2008, 122-123.)

Jos tukeminen ja siihen liittyvä kontrolli eivät perustu työntekijän ja asiakkaan yhteiseen sopimukseen, eikä heidän välilleen muodostu luottamuksellisia suhteita, voi kontrolli nousta koko asiakassuhdetta ja –prosessia hallitsevaan rooliin. (Jokinen 2008, 124.)

Jokinen (2009, 127-130) esittää tutkimuksensa pohjalta kolme erilaista tuen ja kontrollin välistä dilemmaa ja ammatillista haastetta, joita sosiaalityöntekijä pyrkii työssään ratkaisemaan. Ensimmäisenä Jokinen esittää kontrollin, tuen antamisen ehtona organisatorisesta ulottuvuudesta. Tällöin kontrolli nähdään väistämättömäksi osaksi systeemiä. Yhteiskunnan varoilla organisoidun tuen antaminen edellyttää kontrollin läsnäoloa. Kontrolli saa perustelunsa lainsäädännöstä, hyvän hallintotavan ylläpitämisestä, oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden turvaamisesta ja yhteiskunnan varojen tarkoituksenmukaisesta käytöstä. Organisatorinen kontrolli jäsentyy siis tuen saamisen itsestään selvänä ehtona, mutta samalla sen katsotaan voivan vaikeuttaa luottamuksellisen asiakassuhteen syntymistä. Kontrollioijana toimiminen on työntekijälle raskasta ja vaikeaa toteuttaa niin, ettei asiakassuhde kärsisi. Työntekijän kannalta on aina helpompaa tuen antaminen ja myötätunto ja monet työntekijät haluavatkin ottaa pelkästään tukijan roolin ja minimoida kontrollipuolta. On kuitenkin muistettava, että viranomaistyössä oleva sosiaalityöntekijä toimii verovaroin jolloin maksajina ovat muut kuntalaiset. Kyse on siis enemmänkin velvollisuudesta muita kuntalaisia kohtaan selvittää sellaisten kuntalaisten tilanteita perusteellisesti jotka eivät kykene itse omista asioista huolehtimaan. Sosiaalityöntekijän ammatilliseksi haasteeksi jää löytää tilanne- ja asiakaskohtaisesti löytää sopiva tasapaino kontrollin ja tuen välille. Asiakkaan tilanteen ymmärtämisen ja hänen kokemuksensa kuulemisen ja vastaanottamisen kautta työntekijä pyrkii ratkaisemaan kontrollin ja tuen välistä ristiriitaa ja saamaan kokemuksen tuesta nousemaan

päällimmäiseksi.

Toinen Jokisen (2009, 132-134) mainitsema tuen ja kontrollin dilemma on asiakasprosessiin kytkeytyvä ulottuvuus, jossa tuki ja kontrolli nähdään toisiaan täydentävinä työmenetelminä. Perusteluja kontrollin käytölle haetaan profession sisältä, sosiaalityölle asettuvista ammatillisista tavoitteista. Kontrollin käyttöä perustellaan muun muassa sillä, että annettu tuki vie muutosprosessin toivottuun suuntaan. Samalla saadaan tietoa mahdollisista ongelmista, jolloin niihin voidaan puuttua nopeammin. Tasapainoiluun tuen ja kontrollin välillä liittyy kuitenkin monia ammatillisia haasteita, joihin sosiaalityöntekijät joutuvat arkipäivässään etsimään jatkuvasti ratkaisuja. Sosiaalityöntekijän työkokemuksen myötä kehittyvän ammattitaidon katsotaan olevan olennainen tekijä tuen ja kontrollin yhteen sovittamisen onnistumisessa. Työntekijällä tulee olla kykyä arvioida kunkin asiakkaan osalta erikseen se, minkälaista kontrollia asiakas tarvitsee ja mitkä asiat vievät hänen elämänhallintaansa eteenpäin. Koska jokainen asiakastilanne on erilainen, vaaditaan työntekijältä herkkyyttä astia oma roolinsa prosessissa. Kontrollin käytössä olennaista on sen avoimuus ja selkeys. Asiakkaan tulee olla tietoinen paitsi siitä, millä tavoin häntä kontrolloidaan myös siitä, millaisia asioita häneltä odotetaan tai vaaditaan ja mistä seuraa palkkioita ja mistä sanktioita.

Kolmas Jokisen (2009, 134) esittämä tuen ja kontrollin dilemma on niiden vuorovaikutuksellinen ulottuvuus. Tuki ja kontrolli rakentuvat vuorovaikutuksessa tulkintoina. Tuen ja kontrollin välinen raja ei ole selkeä. Sama teko voi määrittyä tueksi tai kontrolliksi riippuen kontekstista ja näkökulmasta tai sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteen ja vuorovaikutuksen laadusta. Sosiaalityöntekijän ammatilliseksi haasteeksi muodostuu se, kuinka rakentaa niin toimiva asiakas- ja vuorovaikutussuhde, että kokemus tukemisesta jää päällimmäiseksi. Kontrolli voi kertoa asiakkaalle myös välittämisestä ja työntekijän sitoutumisesta asiakkaan auttamiseen. Olennaista kuitenkin on se, että asiakas kohdataan tasavertaisessa vuorovaikutuksessa, jossa hänelle muodostuu kokemus siitä, että hän tulee kuulluksi ja arvostetuksi. Tällöin asiakkaan ja työntekijän välillä voi rakentua niin luottamukselliset suhteet, että kontrolliakaan ei koeta pahana asiana.

Sosiaalityölle annetut oikeudet ja velvollisuudet yhteiskunnassamme luovat sosiaalityöntekijälle ristiriitaisen tehtävänkuvan. Lastensuojelussa tuki- ja kontrolli muotoutuvat toisilleen jännitteisinä ja myös toisistaan riippuvaisina elementteinä. Tässä kohtaa tärkeää on kuitenkin nostaa taas esiin lapsen etu, joka lastensuojelulain hengen

mukaisesti menee aina kaikessa edelle. Olipa työskentely sitten tukea tai kontrollointia on etusijalla aina lapsen etu ja tarvittavat toimenpiteet on harkittava sen mukaisesti. Huomionarvoista on myös se, että kontrolloinnin ei tarvitse aina olla negatiivista niin kuin se sävyltään usein on. Kontrollointi voi ja myös pitää olla sosiaalityössä kuitenkin asiakasta arvostavaa, rehellistä sekä kohteliasta.

3.2 Huostaanottopäätökset dokumentteina

Tässä kappaleessa käsittelen huostaanottopäätöksiä sosiaalityöntekijän tulkintana ja kirjoittamina dokumentteina. Sosiaalityöntekijän tehtävä on huostaanottoprosessissa kerätä kaikki tarvittava tieto lapsen ja perheen tilanteesta ja tiivistää sekä koota se omaksi kokonaisuudekseen huostaanottoprosessissa perusteluiksi huostaanotolle.

Lastensuojelussa asioiden kirjaaminen on aina oleellista asiakkaan oikeuksien kannalta. Huoltajien tulee tietää, miten ja miksi esimerkiksi avohuollon tukitoimia toteutetaan ja jos ne osoittautuvat riittämättömiksi auttavat kirjalliset perusteet sekä huoltajia että työntekijää arvioimaan huostaanoton tarvetta. Kirjauksia hyödynnetään päätösten tai hallinto-oikeuteen tehtävien tahdonvastaista huostaanottoa koskevien hakemusten perustelemisessa. (Kananaja 2007, 152)

Huostaanottoprosessiin liittyy monivivahteista dokumentointia. Huostaanottopäätöstä tehtäessä on käytettävissä moniaineksinen ja sisällöltään kirjava asiakirja-aineisto. Huostaanottoprosessin eri vaiheissa kertyy lapsen ja hänen huoltajiensa osalta asiakirjoja lähes kaikista niistä palveluyksiköistä, joissa perhe ja sen jäsenet asioivat. Mikäli perhetilanne kärjistyy huostaanoton arviointiin, kerätään eri toimipisteistä tarvittava kirjallinen materiaali päätösehdotuksen perustaksi. (Kajava 1997, 66-67.)

Lastensuojelussa on aina syytä kiinnittää huomiota erityisesti asiakirjojen laadintaan. Huostaanottopäätös on aina perusteltava. Perusteluissa on kiinnitettävä huomiota kaikkiin huostaanottoperusteisiin sekä pystyttävä näyttämään näiden kaikkien huostaanottoperusteiden olemassaolo. Perusteluissa on siten kuvattava ja yksilöitävä, mitkä ovat ne puutteet huolenpidossa, miten ne ovat aiheutuneet ja miten niitä on mahdollisesti yritetty poistaa tai ehkäistä sekä mitä nämä puutteet merkitsevän lapsen terveydelle ja kehitykselle. Samalla tavalla tulee kuvata myös kodin olosuhteet. Huostaanottopäätöksissä kysymys on aina

faktamateriaalista ei sosiaalityöntekijän mielipiteestä. (Räty 2004, 23-25.)

Sosiaalitoimen asiakkaita koskevia asiakirjoja on kritisoitu, koska asiakkaan elämä rakentuu asiakirjojen kuvaamana viranomaisten diskurssista. Kosketuspinnat asiakkaan elämään määrittyvät näin hallinnollisten käytäntöjen pohjalta. Asiakirjatiedot eivät myöskään kuvaa ihmisten elämää, vaan niiden informaatio kiinnittyy organisaation tavoitteen toteuttamiseen. (Pohjola 1994, 47-48.)

Asiakirjojen kirjaamiskäytännöissä on todella vaihtelua, mutta lienee epärealistista olettaa kuitenkaan tuotettavan asiakirjoja, jotka noudattavat muuta kuin asiallista, oleellisia seikkoja korostavaa, viranomaistahon tuottamaa totuudenmukaista kuvausta asioiden tilasta. (Kajava 1997, 67) Myös vuonna 1996 toteutetun, lastensuojelun asiakirjojen käytäntöä koskevan tutkimuksen mukaan dokumentointikäytännöt vaihtelevat, mutta asianomaisten oikeusturvaa ajatellen asiakirjat sisältävät yleensä keskeiset tosiasiat ja perustelut. (Kananaja & Turunen 1996, 90-91.)

Huostaanottoprosessissa dokumentointi näyttölee suurta osaa. Huostaanotto perustellaan kirjallisesti joko huostaanottopäätökseen tai vastentahtoisessa huostaanotossa hakemukseen hallinto-oikeudelle. Perusteluissa aineistona on jo aiemmin koottu kirjallinen dokumentoitu aineisto niin lastensuojelusta kuin myös muilta lapsen ja perheen elämässä mukana olleilta viranomaisilta. Huostaanoton perustelut ovat tämän vuoksi aina faktamateriaalia ei sosiaalityöntekijän omaa tekstiä. Tietenkin kyseessä on sosiaalityöntekijän tulkinta hänellä olevista kirjallisista aineistoista. Sosiaalityöntekijän varaan jää mitä hän tulkitsee olevan tärkeää informaatiota huostaanottoa ajatellen. Tämän vuoksi laki edellyttää, että huostaanottoa on valmistelemassa kaksi työntekijää.

Tässä kappaleessa olen pyrkinyt avaamaan huostaanottopäätöksen merkitystä huostaanottoprosessissa sosiaalityöntekijän kirjaamana dokumenttina. Kappaleessa kolme olen pyrkinyt avaamana sosiaalityöntekijän roolia huostaanotossa eri näkökulmista. Olen pohtinut sosiaalityöntekijän roolia yleisesti sekä työtehtävän mukanaan tuomaa ristiriitaa tuen ja kontrollin välillä. Lopuksi pohdin sosiaalityöntekijän roolia dokumenttien laatijana huostaanottoprosessissa. Seuraavassa kappaleessa esittelen aiemmin huostaanoton perusteista tehtyjä tutkimuksia.

4 HUOSTAANOTTOJEN PERUSTEET TUTKIMUKSISSA

Lastensuojelun sosiaalityö on laaja-alainen tutkimusala. Tässä kappaleessa tarkastelen huostaanoton perusteista aiemmin tehtyjä tutkimuksia.

Aiemmat huostaanottojen perusteita tarkastelleet laajemmat tutkimukset ovat suhteellisen harvinaisia. Vuosittain tilastoidaan tiedot huostaan otettujen lasten lukumäärästä, sukupuolesta, kotikunnasta, sijoituksen juridisesta perusteesta ja sijoituspaikan tyypistä. Myös sijaishuoltoon kohdistuva tutkimustoiminta on ollut niukkaa. Eniten on tehty lähinnä maisteri- ja sosionomiopintoihin liittyviä paikallisia yksikkökohtaisia selvityksiä. (Hiitola 2008, 6.) Tietojeni mukaan kyseisessä kunnassa, josta oman aineistoni olen kerännyt ei ole aiemmin vastaavia selvityksiä tai tutkimuksia tehty.

Mirja Kajava (1997) on tutkinut pakkohuostaanottoja. Tutkimuksen lähtökohtana on ollut tutkia millä edellytyksillä ja oikeutuksella vanhemmilta voidaan ottaa pois heidän lapsensa vastoin heidän tahtoaan. Kajavan tutkimusaineistona on neljän lääninoikeuden huostaanottodokumentit vuosilta 1994-1995. Tutkimuksessa on mukana 162 eri huostaanottopäätöstä, jotka koskivat 267 lasta. Koko aineiston huostaanotoista 74 prosentilla oli perusteluina kodin olosuhteet, jotka vakavasti vaarantavat lapsen kehitystä ja terveyttä. Lapsen omasta käytöksestä oli kysymys 24 prosentilla ja neljässä päätöksessä huostaanottoa oli perusteltu molemmilla syillä. (Kajava 1997, 79-80.)

Kajavan tutkimustulokset osoittivat, että mikään yksittäinen syy ei johtanut huostaanottoihin. Useimmin perheiden ongelmat olivat kasautuneita, eikä huostaanottoa voitu selittää yhdellä syillä. Kajavan tutkimuksessa on selvästi todettavissa kuitenkin ongelmaryhmä (60%), jossa huostaanottoon johtaneena perusteena on äitien ja isien hallitsemattomasta alkoholinkäytöstä aiheutuva lasten hoidon laiminlyönti. Edellä esitettyyn liittyi merkitsevässä määrin myös perheväkivaltaa, jota lapset toistuvasti joutuivat seuraamaan. Seuraavaksi suurimmat vaikeudet, jotka vaikuttivat lapsen kasvuolosuhteiden vaarantumisen olivat perheriidat ja erotilanteen ongelmat. Myös tähän liittyi useimmin vanhempien keskinäinen väkivaltaisuus. Yksinään erotilanteen ongelmat eivät johtaneet huostaanottoon, vaan siihen liittyi erilaisia vaikeuksia kuten avuttomuutta tai pelkoa yksin selviytymisestä, mistä, seurasi usein monia

muita ongelmia kuten taloudellisia vaikeuksia. Kaikkiaan erotilanne oli niin kärjistynyt, että lapsen hoito ja huolto jäi vaille riittävää huomiota. (Kajava 1997, 88-93.)

Neljännekkseen huostaanotoista liittyi lasten äitien vakavat mielenterveyden ongelmat. Tähän liittyi oleellisesti myös se, että lapsella ei ollut isää huoltajana tai hän ei pystynyt omien vaikeuksiensa vuoksi huolehtimaan lapsesta äidin sairastaessa. Mielenterveysongelmiin liittyi myös paljon avuttomuutta, taloudellisia sekä muita vaikeuksia. ”Elämäntavan poikkeavuus” lapsen kasvuolojen kuvauksissa on tutkijan tulkintoihin sidottu määrite, joka liittyy vanhempien yleiseen elämäntapaan, jonka katsotaan poikkeavan vallitsevista normeista siinä määrin, että lapsen sosiaalistuminen vaarantuu. Yleensä tähän poikkeavaan elämäntapaan liittyvät päihteet, huumeet ja rikollisuus. Lapsia kuljetetaan vanhempien juomakavereiden luona ja kodin päiväjärjestys on lähes kaoottinen. Tutkimuksessa esiintyi kaksi todettua ja vahvistettua inestitapausta ja viisi oli epäilyn tasolla. Kaikkiin kyseisiin tapauksiin liittyi myös muita vakavia kotiolojen puutteita. Fyysistä väkivaltaa oli kokenut 12 lasta. (Kajava 1997, 88-93.)

Lasten käytöksen perusteella huostaanottoon oli päädytty useimmiten koulupoissaolojen (82 %) ja siihen usein läheisesti liittyvän päihteiden käytön ja rikokseen syyllistymisen seurauksena. Seuraavaksi suurimpana ryhmänä (47 %) oli ristiriidat lähiomaisten kanssa. Tässä, kuten huoltajienkin vaikeuksien osalla, on havaittavissa ongelmien kasautumisilmiö. Kajavan tutkimuksen tulos ei vahvistanut mediassa esitettyä oletusta, että huostaanotot olisivat arvaamattomia, äkkinäiseen tilanteeseen etsittyjä ratkaisuja. (Kajava 1997, 93-97.)

Vuodesta 1994 lähtien Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskus (STAKES) on vastannut lastensuojeluasioiden tilastoinnista. Stakesin tutkijat ovat laatineet huostaanottopäätösten määristä ja niihin liittyvistä erilaisista hallinnollisista käytännöistä neljä selvitystä (Heino & al. 1997; 2002 ; 2006; Hiitola 2006). Stakes myös vastasi lastensuojelun asiakasmäärien tilastoinnista ja seurannasta laatimalla vuosittain julkaistavan valtakunnallisen lastensuojelutilaston. Nykyisin tästä seurannasta vastaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), joka muodostettiin 1.1.2009 alkaen Kansanterveyslaitoksen ja Stakesin yhdistyessä yhdeksi laitokseksi.

Tarja Heino, Raija Rantamäki ja Seppo Sallila (2002, 1-9) ovat tutkineet hallinto-oikeuksien ratkaisuja lastensuojeluasioissa vuosilta 1994-2000. Tutkimusaineisto koostui

läänioikeuksien (vuodesta 2000 hallinto-oikeuksien) tekemistä lastensuojelupäätöksistä. Tutkijat kertovat raportissaan kuinka he ovat koettaneet vuodesta 1997 alkaen tulkita hallinto-oikeuksien ratkaisuihin kirjaamien seikkojen perusteella, mikä on ilmeisin ja päällimmäisin syy tai tekijä lapsen huostaanoton tai muun lastensuojeluasian taustalla. Jokaista lasta koskien on kirjattu päätöksestä vain yksi syy, vaikka syitä olikin usein tarjolla monia.

Päihteidenkäyttö, huumeet, rikollisuus ja aggressiivisuus muodostavat yleisimmän taustakuvion lapsen huostaanotolle. Nuorten päihteidenkäyttöön liittyi aina myös rikollisuus. Muina syinä oli kirjava joukko elämäntilanteita ja -tilanteita. Yksi havaittava piirre oli, että selvästi aikaisempaa enemmän tuli esiin vanhempien kyvyttömyys hallita lasta/nuorta. Vanhemmat eivät kyenneet asettamaan tarvittavia rajoja, vaan lapsia saattoi terrorisoida perhettä. Arjen hallinta saattoi olla vanhemmille/vanhemmalle aivan ylivoimaista, eikä lasten tarpeita kyetty näkemään, vaan heidän omat tarpeensa olivat etusijalla. Pahimmillaan lapset saattoivat olla kokonaan vailla alkeellistakaan huolenpitoa, ja tilannetta kuvattiin päätöksissä konkreettisesti: lapset olivat likaisia, nälkäisiä, kulkivat resuisissa vaatteissa ja konttasivat kotona koirien ulosteiden seassa. Muihin syihin oli kirjattu myös tapaukset, joissa nuori äiti oli vielä itsekin huostassa. Muut syyt sisältävät myös tilanteita, joissa lapsi/nuori ei tullut toimeen uuden vanhemman uuden kumppanin kanssa, vaan oli itse pyytänyt sijoitusta. Lisäksi muiden syiden joukkoon on luokiteltu sellaiset tapaukset, joissa on korostunut esimerkiksi vanhemman vankeusrangaistus ja väkivaltaisuus. (Heino ym. 2002, 14-15.)

Tarja Heino, Raija Rantamäki ja Seppo Sallila (2006, 1-9) ovat raportoineet hallinto-oikeuksien ratkaisuja lastensuojeluasioissa myös vuosilta 2000-2004. Tutkimusaineistona ovat olleet hallinto-oikeuksien tekemät ratkaisut perusteluineen lastensuojeluun liittyvissä alustus- ja valitusasioissa. Ratkaisu-aineiston lisäksi tutkimuksessa on käytetty myös Stakesin lastensuojelutilaston tietoja sekä hallinto-oikeuksien ja Korkeimman hallinto-oikeuden kotisivuilla olleita vuosikertomus- ja muita tietoja. Raportissa kiinnitetään huomiota kahteen seikkaan. Ensinnäkin pienten lasten lastensuojeluasian taustalla on ollut yhä useammin vanhempien päihteiden väärinkäyttö. Vanhempien sekä myös nuorten päihteiden käytössä on usein kysymys sekakäytöstä: mukana ovat alkoholi, erilaiset huumeet ja lääkkeet. Lapsen huostaanoton taustalla päihteidenkäyttö, huumeet, rikollisuus ja aggressiivisuus muodostavat uhkaavan ja turvattoman arjen. Nuorten päihteiden

väärinkäyttöön liittyy poikkeuksetta rikollisuus. Näin tutkimuksen tulokset ovat samankaltaiset kuin vuosina 1997-2000. Toinen erityinen kehitystrendi näyttäisi tutkimuksessa liittyvän sekä vanhempien että lasten ja nuorten psyykkiseen sairauteen. Usein huostaanottoa edeltää lapsen psykiatrinen tutkimus- ja hoitojakso. Lisäksi tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota kasvavaan määrään tilanteita, joissa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on kirjattu selkeästi esiin ratkaisun perusteluun.

Muihin syihin tutkimuksessa on raportoitu kirjava joukko tapauksia. Muissa syissä nousi esiin esimerkiksi arjen kaaos ja vanhempien kyvyttömyys hallita lasta/nuorta. Vanhemmat eivät kyenneet tai osanneet asettaa tarvittavia rajoja, vanhemmat asettivat omat tarpeensa etusijalle tai he eivät yksinkertaisesti osanneet huomioida lasten tarpeita. Myös vanhemman sairaudesta tai kehitysvammaisuudesta johtuvat huolenpidon puutteet ovat korostuneet teksteissä. Yksittäisiä esimerkkejä edustaa tilanteet, joissa vanhempi on lähtenyt ulkomaille ja jättänyt lapsen sukulaisiin. Kyseessä voi olla myös vanhemman vankeusrangaistus ja väkivaltaisuus. Näin tutkimuksen tulokset ovat samankaltaiset kuin Heino ym. (2002) ovat vuosilta 1997-2000 saaneet.

Annina Myllärniemi on tutkinut pääkaupunkiseudulla tehtyjen huostaanottojen kriteerejä. Tutkimuksen aineistona on ollut pääkaupunkiseudun kunnista kootut lastensuojelun tilastotiedot, huostaanottopäätösasiakirjat (n=134), kysely lastensuojelun sosiaalityöntekijöille (n=87) ja johtavien sosiaalityöntekijöiden haastattelut. (Myllärniemi 2006, 8-22.)

Myllärniemi (2006, 63-67) on luokitellut huostaanottojen tarvetta aiheuttavat tekijät lapsen kehityksellisinä ja kasvuolojen riskitekijöinä neljään pääkategoriaan: 1. Perheen elinoloja ja vanhempien tilannetta kuvaavat tekijät (yhteensä 225 mainintaa), 2. Lapsen toimintaedellytyksiin lapsinäkökulmasta kuvatut tekijät (91 mainintaa), 3. Nuoren ongelmia kuvaavat tekijät tai itseä vaarantava käytös (178 mainintaa) ja 4. Lastensuojeluasiakkuutta- / työskentelyä kuvaavat tekijät (130 mainintaa)

Myllärniemi on tehnyt pääkategorialuokittelun sen mukaan, mistä ja kenen näkökulmasta sosiaalityöntekijä huostaanoton tarvetta aiheuttavaa tekijää kuvaa. Tyypillistä perusteluteksteille on niiden ongelmakeskeisyys. Ongelmat eivät ole selvärajaisia, ne voivat esiintyä päällekkäisinä tai yhtäaikaisina. Sosiaalityöntekijät voivat käyttää samaa ilmiötä

kuvatessaan hyvin konkreettisia ilmaisuja, mutta myös abstraktimmalla tasolla ja ammattikäsitteitä käyttäen. Huostaanoton kriteerit eivät täyty yhden tai muutaman riskitekijän vaikutuksesta, vaan huostaanotto edellyttää lähes aina useamman eri tekijän kasaantumista. (Myllärniemi 2006, 66-67.)

Johanna Hiitola on tutkinut Tampereen, Tampereen seutukunnan ja Etelä-Pirkanmaan kuntien vuonna 2006 huostaanottamia lapsia. Hiitola on tutkimuksessaan koonnut huostaanottoon johtaneita syitä. Tutkimuksesta käy ilmi, että suurin yksittäinen huostaanoton syy oli riittämätön vanhemmuus (19%) ja seuraavaksi käytetyin syy oli vanhempien alkoholinkäyttö/sekakäyttö/lääkkeet (11%). Muita usein käytettyjä syitä olivat: lapsen mielenterveysongelmat (9%), perheristiriidat (9%), lapsen alkoholinkäyttö/sekakäyttö/lääkkeet (8%), lapsen itsetuhoinen käyttäytyminen (7%) ja perheväkivalta (aikuisten välinen) (7%). Muita pääasiallisia syitä oli käytetty 2-5 kertaa. Pääasiallisten syiden lisäksi kyselyssä kartoitettiin laajemmin huostaanottoon johtaneita seikkoja. (Hiitola 2008, 3-25.)

Tutkimuksessa esitetyistä vanhempiin liittyvistä tekijöistä ongelmat esiintyivät erityisen vahvoina silloin, kun kyse oli riittämättömästä vanhemmuudesta (77%), jaksamattomuudesta (69%), avuttomuudesta ja osaamattomuudesta (58%), perheristiriidoista (paljon 58%), lapsen hoidon laiminlyönnistä (8%), vanhempien päihteiden väärinkäytöstä (39%), perheväkivallasta (38%) ja vanhempien mielenterveysongelmista (30%). Useimmin lieviksi ongelmiksi arvioituja tekijöitä sen sijaan olivat työhön liittyvät tekijät (18.5%). Tulosten kautta piiryykin kuva vakavista vanhemmuuden ongelmista, josta kertonee myös ”arkisten” eli taloudellisten sekä asumiseen ja työhön liittyvien ongelmatekijöiden vähäinen määrä. (Hiitola 2008, 3-25.)

Tutkimuksessa esitetyistä lapsiin liittyvistä ongelmatekijöistä erityisen vahvasti esiintyviksi oli arvioitu lapsen ristiriidat vanhempien kanssa (paljon 51%) ja lapsen huono psyykinen terveys (paljon 7%). Lapsilla oli arvioitu olevan vähäisesti rikoksiin liittyviä ongelmia, mutta jos ongelmia oli niitä oli arvioitu esiintyvän paljon (paljon 10.6%). Kokonaisuudessaan lapsen liittyviä ongelmatekijöitä oli arvioitu esiintyvän huomattavasti esitettyjä vanhemmuuteen liittyviä ongelmatekijöitä vähemmän. Huostaanotettujen lasten ongelmat olivat kaiken kaikkiaan erittäin moninaisia ja samalla lapsella oli useita edellä mainittuja ongelmia. (Hiitola 2008, 3-25.)

Tutkimuksen tulosten perusteella Hiitola toteaa avohuollon ongelmien ja huostaanottoon johtaneiden tilanteiden vaihdelleen. Tutkimuksessa ilmeiseksi kävi, että huostaan otettujen lasten tilanne on vaikeampi kuin tilanne avohuollon asiakkuuden alkaessa. Tutkimuksen tulosten pohjalta voi myös todeta, että lastensuojelun sosiaalityö on työtä erittäin moniongelmaisten ja vaativien perheiden sekä lasten kanssa. Lukuisat vertailut avohuollon asiakkaisiin osoittavat, että juuri vaikeimmat tapauksen päätyvät huostaanottoon ja sijaishuollon lastensuojelun sosiaalityö on siten työntekijöille erittäin haasteellinen toimintaympäristö. Huostaan otettavilla lapsilla ongelmat kasautuvat ja yhdellä perheellä on samanaikaisesti useita erityyppisiä vaikeuksia. (Hiitola 2008, 48.)

Johanna Hiitola ja Hanna Heinonen (2009, 1-16) ovat tutkineet huostaanottoa ja oikeudellista päätöksentekoa vuoden 2008 hallinto-oikeuksissa käsiteltyjen vastentahtoisten huostaanottojen asiakirjoista. Aineistossa on ollut yhteensä 303 päätöstä jotka käsittelevät kuuttasataa lasta. Hiitola & Heinonen (2009, 46) toteavat huostaanoton syyn useimmin olleen liitettynä äitiin huostaanottohakemuksissa ja päätöksissä. Havainto on ymmärrettävissä helposti, koska lähivanhempana lapsella toimii huomattavasti useammin äiti kuin isä.

Tutkimuksessa todetaan, että suurin yksittäinen äiteihin liittyvä syy oli äidin alkoholinkäyttö ja isään liittyvä syy oli isän väkivaltaisuus. Lapsiin liittyvistä syistä oli oikeus maininnut laajimmin mielenterveysongelmat. Muistettavaa kuitenkin on, että kaikissa asiakirjoissa oli useampi kuin yksi syy. Huostaanoton syyt eivät ole yleensä lainkaan yksiselitteisiä. Syiden poimiminen ja luokittelu tekstien seasta on haastavaa. Tutkija toteaa tutkimustulosten myös kertovan sukupuolittuneista tavoista kuvata isien ja äitien ongelmia. (Hiitola 2009, 47-49.)

Hyvä on myös huomioda, että sosiaalityöntekijän laatimassa huostaanottohakemuksessa saattoivat syyperusteet ainakin osittain olla erilaiset kuin oikeuden päätöksessä. Oikeus otti kantaa eriävästi sosiaalityön hakemuksien kanssa muun muassa seuraaviin asioihin: 1) vanhemman kehitysvammaisuus ei voi olla huostaanoton syynä (2) kotiin sijoitettu lapsi ei voi olla huostaanoton tarpeessa (3) huoltajan ikä ei voi olla este vanhemmuudelle, jos huoltaja muutoin hoitaa vanhemmuutensa hyvin (tapaus, jossa isovanhemmat huoltajina) (4) kulttuurierot ja erityisesti kasvatusväkivalta eivät voi olla syynä huostaanotolle, jos

vanhemmat eivät ole aiemmin tiedneet Suomen kasvatusväkivaltaan liittyvästä lainsäädännöstä, mutta ovat saaneet sen myöhemmin tietoonsa ja hyväksyneet sen. (Hiitola 2009, 48-49.)

Tutkimuksen mukaan kolme suurinta huostaanoton taustalla olevaa yksittäistä syytä olivat: väkivalta (63 %), päihteidenkäyttö (63 %) ja mielenterveysongelmat (57 %). Aineiston asiakirjoissa oli liian vähän tarkkoja tapahtumatietoja huostaanottoon johtaneista syistä. Aineiston valossa tutkija on päätenyt toteamaan, että syykirjauksissa käytetään helposti yleisiä ja yksilöimättömiä mainintoja, jolloin yksilöityjä syytietoja on vaikea nostaa esiin teksteistä. Varsinkin väkivallasta kirjoitetaan epäselvästi, eikä uhreja ja tekijöitä ole eroteltu, vaikka se olisi ollut lapsen asian käsittelyn kannalta oleellista. Aineiston perusteella ymmärrys väkivallan seurauksista uhreille päätöksenteon taustalla oli heikkoa. Lisäksi osa asiakirjojen teksteistä ja varsinaisten päätösten perusteluista oli laadittu epäselvästi. Kuitenkin uuden lastensuojelulain mukaisissa päätöksissä perustelut ovat selkeämpiä ja niissä oli arvioitu näyttöä monipuolisemmin. (Hiitola 2009, 62-64.)

Huostaanottojen perusteista aiemmin tehtyjen tutkimusten tulokset ovat monilta osin samansuuntaisia. Kaikissa tutkimuksissa nousi esiin ongelmien moninaisuus. Kajavan (1997, 79-97) tutkimuksessa vuosilta 1994-1995 mikään yksittäinen syy ei johtanut huostaanottoon. Kaikissa tapauksissa ongelmat olivat kasautuneita. Ongelmien nähtiin olevan myös kasaantuneita Heinon, Rantamäen ja Sallilan (2002, 1-15) (2006, 1-9) tutkimuksissa vuosilta 1994-2000 sekä vuosilta 2000-2004. Myös Myllärniemi (2006, 66-67) toteaa tutkimuksena tuloksista, että huostaanoton kriteerit eivät täyty yhden tai muutaman riskitekijän vaikutuksesta, vaan huostaanotto edellyttää lähes aina useamman eri tekijän kasaantumista. Hiitolan (2006, 3-48) toteaa tutkimuksessaan tulosten osoittavan lastensuojelun sosiaalityön olevan työtä erittäin moniongelmaisten ja vaativien perheiden sekä lasten kanssa. Huostaan otettavilla lapsilla ongelmat kasautuvat ja yhdellä perheellä on samanaikaisesti useita erityyppisiä vaikeuksia. Hiitola ja Heinola (2009, 1-64) toteavat tutkimuksensa tuloksissa, että kaikissa asiakirjoissa oli useampi kuin yksi syy. Huostaanoton syyt eivät ole yleensä lainkaan yksiselitteisiä.

Myös huostaanottoon johtaneet perusteet sisälsivät tutkimuksissa samoja asioita hieman aikakauteen kuuluvien painotusten mukaisesti. Kajavan tutkimuksessa selkeänä ongelmaryhmänä 60 % oli vanhempien hallitsemattoman alkoholin käytön seurauksena lasten

hoidon laiminlyönti. Tutkimuksessa neljännekseen huostaanotoista liittyi äitien vakavia mielenterveysongelmia. Mielenterveysongelmista seurasi paljon muita elämänhallintaan vaikuttavia ongelmia, avuttomuutta ja taloudellisia vaikeuksia. Esiin nousi myös vanhempien yleiseen normaaliuudesta poikkeavaan elämäntapaan liittyvät vaikeudet, johon liittyivät päihteet ja rikollisuus. Esiin nousi myös joitakin lapseen kohdistuneita inestitapauksia ja lapseen kohdistuneita pahoinpitelyjä. Lapsen käytökseen liittyvät perusteet olivat tutkimuksessa pääasiallisesti koulusta poissaoloihin liittyviä (82 %), johon liittyi läheisesti myös päihteiden käyttö rikokset. Tutkimuksessa havaittavissa oli vahvasti ongelmien kasautumisilmiö. Kajavan tutkimus oli ainoa missä näin selkeästi poissaolot nousivat esiin huostaanoton perusteena.

Heino, Rantamäki ja Sallila (2002, 1-15) ovat tutkimuksensa tuloksissa vuosilta 1994-2000 esittäneet yleisimmän taustakuvion huostaanotolle muodostuvan päihteidenkäytöstä, huumeista, rikollisuudesta ja aggressiivisuudesta. Nuorten päihteidenkäyttöön on todettu aina myös liittyvän rikollisuus. Tutkimuksessa on todettu myös aiempaa enemmän tuleen esiin vanhempien kyvyttömyys lapsen hallitsemisessa. Tutkimuksessa esiin oli tullut myös tapauksia, joissa lapsi oli vailla alkeellistakaan huolenpitoa ja tilanne kuvattiin konkreettisesti. Muita tapauksia oli muun muassa vanhemman vankeusrangaistus ja väkivaltaisuus.

Heino, Rantamäki ja Sallila (2006, 1-9) ovat raportoineet huostaanottojen perusteita myös vuosilta 2000-2004. Tutkimuksen mukaan huostaanoton taustalla päihteidenkäyttö, huumeet, rikollisuus ja aggressiivisuus muodostavat uhkaavan ja turvattoman arjen. Nuorten päihteidenkäyttöön on katsottu poikkeuksetta kuuluvan rikollisuus. Toinen vahva huomio tutkimuksessa oli sekä vanhempien että lasten psyykkiset sairaudet huostaanoton taustalla. Yhä useammin lapsen huostaanottoa edeltää psykiatrinen tutkimus- ja hoitajakso. Myös lasten seksuaalisten hyväksikäyttötapausten todettiin yleistyneen perusteluissa. Esiin tulivat myös vanhempien kyvyttömyys, vanhemman sairaus tai kehitysvammaisuudesta johtuvat huolenpidon puutteet. Lapsen hoidon laiminlyönti esiintyi myös tapauksessa, jossa vanhempi oli lähtenyt ulkomaille ja jättänyt lapsen sukulaisiin. Esiin tulivat myös vanhemman vankeusrangaistukset ja väkivaltaisuus. Näiden tutkimustulosten valossa huostaanottoon johtaneet perusteet olivat vuosilta 1994-2000 ja 2000-2004 samankaltaiset. Ainoastaan lastenpsykiatrian tutkimus- ja hoitajakset ennen huostaanottoa ovat yleistyneet päätöksissä 2000-luvun jälkeen. Lisäksi lapsen seksuaaliset hyväksikäyttötapaukset nähtiin yleistyneen.

Hiitolan (2006, 3-48) tutkimuksessa suurin yksittäinen huostaanoton syy oli riittämätön vanhemmuus ja seuraavaksi käytetyin syy oli vanhempien alkoholinkäyttö/sekakäyttö/lääkkeet. Muita usein käytettyjä syitä olivat: lapsen mielenterveysongelmat, perheristiriidat, lapsen alkoholinkäyttö/sekakäyttö/lääkkeet, lapsen itsetuhoinen käyttäytyminen ja perheväkivalta (aikuisten välinen). Kokonaisuudessaan lapseen liittyviä ongelmatekijöitä oli arvioitu esiintyvän huomattavasti esitettyjä vanhemmuuteen liittyviä ongelmatekijöitä vähemmän. Hiitola ja Heinola (2009, 1-64) toteavat tutkimuksensa tuloksissa, että huostaanoton taustalla suurin yksittäinen äiteihin liittyvä syy oli äidin alkoholinkäyttö ja isään liittyvä syy oli isän väkivaltaisuus. Lapsiin liittyvistä syistä oli oikeus maininnut laajimmin mielenterveysongelmat. Tutkimuksen mukaan kolme suurinta huostaanoton taustalla olevaa yksittäistä syytä olivat väkivalta, päihteidenkäyttö ja mielenterveysongelmat.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Laadullinen tutkimus

Pro gradu -tutkimukseni tarkoituksena on ollut selvittää millaisilla perusteilla huostaanottoja on tehty 1990- ja 2000-luvuilla. Olen luokitellut tehtyjen huostaanottojen perusteita ja vertaillut 1990- luvulla tehtyjen huostaanottojen perusteita 2000-luvulla tehtyjen huostaanottojen perusteisiin. Tutkimukseni tavoitteena on ollut vastata osaltaan julkisuudessa käytävään keskusteluun kyseenalaisista huostaanotoista. Analyysissäni olen pohtinut tehtyjen huostaanottojen perusteita ja niiden muutoksia. Saamiani tutkimustuloksia vertailin tutkimukseni pohjana olevaan julkiseen keskusteluun kyseenalaisista huostaanotoista sekä aiemmin samasta aiheesta tehtyihin tutkimusten tuloksiin. Olen kertonut edellisessä kappaleessa enemmän aiemmista tutkimustuloksista samasta aiheesta.

Tutkimuskysymyksiksi tarkentuivat: 1) Millä perusteilla huostaanottoja on tehty 1990- ja 2000-luvuilla? 2) Ovatko huostaanottojen perusteet muuttuneet 1990-luvulta 2000-luvulle siirryttäessä? Tarkoitukseni on ollut pohjata tutkimukseni kokonaisuudessaan aineistooni. Tutkimusta tehdessäni minun oli otettava huomioon, että itse toimin lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Tämän vuoksi minulla on sekä tietoisia että tiedostamattomia ajatuksia ja asenteita tutkimukseni aihetta kohtaan. Tästä huolimatta olen pyrkinyt tekemään analyysiäni

mahdollisimman objektiivisesti aineistostani lähtien. Laadullisessa tutkimuksessa on mahdollista lähteä liikkeelle mahdollisimman puhtaalta pöydältä ilman ennakoasettamuksia tai määritelmiä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhutaankin teorian rakentamisesta aineistosta lähtien, ikään kuin alhaalta ylöspäin. (Eskola & Suoranta 1998, 19.) Näin olen pyrkinyt myös omassa tutkimuksessani toimimaan. Olen lähtenyt tutkimuksessani liikkeelle aineistostani käsin pyrkien välttämään turhia ennako-oletuksia koskien tutkimukseni tuloksia. Olen pyrkinyt kuitenkin myös säilyttämään mielessäni sen faktan, että toimin myös itse työssäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä, jonka vuoksi minulla on varmasti osittain tiedostettuja sekä osittain tiedostamattomia ennako-oletuksia koskien lastensuojelua ja huostaanottoa.

Aineistolähtöisesti tutkimusta tehtäessä analyysiyksiköt eivät ole ennalta määrättyjä ja teoria rakennetaan aineisto lähtökohtana. Tällöin voidaan puhua induktiivisuudesta, joka tarkoittaa etenemistä yksittäisistä havainnoista yleisempiin väitteisiin. (Eskola & Suoranta 1998, 83.) Induktiivisen lähestymistavan lähtökohtana ei siis ole teorian tai hypoteesien testaaminen, eikä tutkija määrää sitä, mikä on tärkeää. Aineistolähtöisyys vaatii tutkijalta itsekuria aineistossa pysyttelemisessä, ennakkokäsitysten ja teorioiden poissulkemisessa ja systemaattisuudessa, mutta aivan samalla tavalla tieteellisyyttä edellytetään muiltakin analyysimenetelmiltä. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2004, 155.)

Pro gradu -tutkimukseni analyysimenetelmänä olen käyttänyt sisällönanalyysiä Analysoin tehtyjä huostaanottopäätöksiä yleisellä tasolla etsien niistä yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia, jolloin tavoitteenani on tuottaa tutkittavasta ilmiöstä yleinen ja kattava kuva. Sisällönanalyysi on tekstianalyysimenetelmä, kuten voivat olla myös historiallinen analyysi ja diskurssianalyysi. Historiallisen analyysin tarkoitus on luoda menneisyydestä kokonaiskuva ja kuvata historian tapahtumia niin kuin ne todellisuudessa tapahtuivat. Sisällönanalyysi ja diskurssianalyysi tarkastelevat inhimillisiä merkityksiä. Erona näillä on se, että sisällönanalyysissa etsitään tekstin merkityksiä kun taas diskurssianalyysissa analysoidaan, miten näitä merkityksiä tekstissä tuotetaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 104-106.) Tutkimukseni aineistona ovat olleet valmiit dokumentit ja analyysini onnistumiseksi on systemaattisen analyysimenetelmän valinta ollut välttämättömyys.

Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jossa tarkastellaan jo valmiiksi tekstimuotoisia tai sellaiseksi muutettuja aineistoja. Tutkittavat tekstit voivat olla melkein mitä vain: kirjoja,

päiväkirjoja, haastatteluja, puheita ja keskusteluja. Sisällönanalyysin avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 105.)

Tutkimukseni tavoitteena on ollut saada lisäymmärrystä huostaanottojen perusteista ja niiden muutoksista 1990- luvulta 2000- luvulle. Laadullisen tutkimuksen menetelmät ovat tarkoituksenmukainen tapa lähestyä aihetta ja aineistoa. Huostaanottopäätökset ovat aina sosiaalityöntekijän dokumentoimia ja keräämiä aineistoja. Kaikki huostaanottopäätökset perusteluineen ovat sosiaalityöntekijän kirjoittamaa tulkintaa ja tekstiä. Sosiaalityöntekijä kerää kaiken mahdollisen asiaan vaikuttavan tiedon niin lastensuojelun dokumenteista kuin myös muidenkin viranomaisten ja yhteistyötahojen dokumenteista. Sosiaalityöntekijän tehtäväksi jää tiivistää kaikki tämä tieto sekä huostaanottoon vaikuttavat seikat huostaanottopäätökseen ja sen perusteluihin. Huostaanottopäätösten perustelut ovat siis sosiaalityöntekijän dokumentoimaa tekstiä. Siksi myös aineiston dokumentointi ja sosiaalityöntekijän rooli dokumentoinnin tuottajana sekä muut siihen liittyvät tekijät nousevat tärkeiksi kysymyksiksi pohdittaessa huostaanottopäätösten perusteluita.

Eskolan & Suorannan (1998, 142 - 143) mukaan laadullinen tutkimus rajaa maailmaa omalla tavallaan. Kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä käyttävän tutkijan tutkimuskohteet näyttäytyvät tutkijalle lähes aina kielessä. Kieli on osa tutkimuskohdetta, sosiaalista todellisuutta tai paremminkin monikossa sosiaalisia todellisuuksia. Moninaisuus johtaa siihen, ettei yhdessä tutkimuksessa voi tarttua kaikkeen yhdellä kertaa. Tutkimuksessani dokumentit ovat olleet yksi käsitys todellisuudesta eli sosiaalityöntekijän näkemys lapsen tilanteesta, mutta niiden avulla on mahdollista saavuttaa totuudenkaltaista tietoa vastauksena tutkimuskysymyksiini. Dokumentit kertovat ne perusteet joiden pohjalta sosiaalityöntekijä huostaanottoa perustelee.

5.2 Tutkimuksen aineisto

Tutkimusaineistokseni valitsin erään keskisuuren eteläsuomalaisen kunnan 1990- ja 2000- luvulla tehtyjen huostaanottopäätösten perusteet. Tutkimukseni yksi päätavoite oli selvittää mahdollisimman laajasti millaisilla perusteilla huostaanottoja on tehty 1990- ja 2000- luvuilla. Aineistoa kerätessäni minulla oli vaikeuksia rajata aineistoa, koska halusin mahdollisimman laajan aineiston eri vuosilta. Aineistoa kerätessäni kävin läpi jokaisen 1990- ja 2000- luvuilla

kyseisessä kunnassa tehdyn huostaanottopäätöksen. Kävin päätökset läpi vuosi vuodelta ja kopioin aineistooni valitsemani päätökset, jotta minun oli mahdollista tehdä merkintöjä päätöksistä perusteita lukiessani. Kopiot kaikki olen tuhonnut tutkimukseni valmistuttua.

Lopulliseen aineistooni valitsin 1990 - 1999 luvulta kaikki päätökset, lukuun ottamatta saman perheen lapsista tehtyjä päätöksiä. Mikäli saman perheen useammasta lapsesta on tehty huostaanottopäätös samanaikaisesti, olen tehnyt päätelmän, että perusteet huostaanottoon ovat kaikilla lapsilla samankaltaiset, eikä kaikkien päätösten mukaanotto tutkimukseen tuo lisäarvoa tutkimukselle. Tämän kaltaisissa tapauksissa valitsin aineistooni vain yhden lapsen huostaanottopäätöksen kyseisestä perheestä. Lopullisessa aineistossani, jota käsittelin oli päätöksiä vuosilta 1990-1999 yhteensä 48 kappaletta, joissa perusteluita oli sivumäärällisesti noin 49 sivua. Eli keskimääräisesti oli huostaanottoa perusteltu 90-luvulla noin yhden sivun verran.

Vuosilta 2000-2009 olen valinnut satunnaisotannalle jokaiselta vuodelta maksimissaan kymmenen päätöstä joka vuodelta. Joiltain vuosilta päätöksiä oli vähemmän kuin kymmenen, mutta niiltä vuosilta kuin päätöksiä oli enemmän valitsin satunnaisotannalla vain kymmenen päätöstä. Päätöksiä oli lopulta vuosilta 2000-2009 96 kappaletta, joissa perusteluita huostaanotoille oli yhteensä noin 295 sivua. Eli keskimääräisesti voidaan sanoa perusteluita olleen noin kolme sivua päätöstä kohden.

Tarkennuksena haluan vielä todeta, että huostaanottopäätösten liitteenä on useasti vielä paljon muuta kuin vain sosiaalityöntekijän kirjoittamat perusteet. Jokaisesta päätöksestä löytyy selvitys myös perheelle tarjotuista lain edellyttämistä avohuollon tukitoimista ja selvitys miksi avohuollon tukitoimet eivät ole enää tarkoituksenmukaisia sekä selvitys siitä, että huostaanotto on lapsen edun mukainen. Tämä on kaikki sosiaalityöntekijän kirjoittamaa. Lisäksi päätöksissä on usein vielä muita lausuntoja ja liitteitä, joita on pyydetty eri viranomaisilta, kuten esimerkiksi koululta, terveydenhuollolta tai poliisilta. Omassa tutkimuksessani aineistoni kuitenkin koostuu rajauksen vuoksi ainoastaan lastensuojelun sosiaalityöntekijän kirjoittaman huostaanottopäätöksen perusteluosiosta.

Aineistoni luonteen vuoksi olen hakenut tutkimuslupaa kyseiseltä kunnalta aineistoani varten. Tutkimusaineistoni on erittäin arkaluontoista, joten tutkimusaineistossa esiintyvien henkilöiden tunnistettavuuden suojaaminen on ensisijaisen tärkeää. Tunnistettavuuden

suojaamiseksi en tutkimusraportissani erittele tarkemmin lasten iäkiä tai sisaruussuhteita. Jätän myös tutkimusraportissa kertomatta kunnan, josta aineistoni on kerätty, jotta pystyn paremmin suojaamaan ja pois sulkemaan tunnistettavuuden tutkimusraportissani. Aineistoni tiedot tulen käsittelemään anonyymisti ehdottomalla luottamuksella eikä tutkimusraportissani tule näkymään kenenkään huostaanottopäätöksiin perusteluissa olevien henkilötietoja tai muuta mikä mahdollistaisi henkilön tunnistamisen. Tutkijana olen sitoutunut noudattamaan voimassaolevia tutkimusaineiston säilyttämiseen ja tietosuojalainsäädäntöön (mm. salassapitosäännökset) liittyviä ohjeita.

5.3 Sisällönanalyysi tutkimuksen analyysimenetelmänä

Aineiston analyysissä tavoitteena on järjestää aineisto selkeään ja informatiiviseen muotoon tiiviisti. Analyysi voi olla joko teorialähtöistä jolloin puhutaan deduktiivisesta aineiston analyysistä tai induktiivista mikä tarkoittaa aineistolähtöistä. Looginen päättely ja tulkinta ovat osa aineiston laadullista käsittelyä. Aluksi aineisto hajotetaan pienempiin osiin, jonka jälkeen se käsitteellistetään ja kootaan jälleen uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.) Analysoin aineistoani laadullisin menetelmin. Laadullisen aineiston analyysin on tarkoitus luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa tukittavasta asiasta. Analyysillä pyrin tiivistämään aineistoni ja kasvattamaan aineiston informaatioarvoa tekemällä hajanaisesta aineistosta selkeän ja mielekkään. (Eskola & Suoranta 1998, 138.) Pyrin tutkimuksessani induktiivisesti kokoamaan hajanaista tietoa yhteen mahdollisimman objektiivisesti. Tarkoitukseni on etsiä huostaanottopäätöksistä perusteita ja vertailla näitä sitten keskenään.

Induktiivinen eli aineistolähtöinen tutkimus on kaikkiaan erittäin vaikeaa toteuttaa jo sen vuoksi, että ajatus havaintojen teoriapitoisuudesta on yleisesti hyväksytty periaate. Tämän takana on ajatus siitä, että ei ole olemassa objektiivisia, ”puhtaita” havaintoja sinällään, vaan jo käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät ovat tutkijan asettamia ja vaikuttavat aina tuloksiin. Aineistolähtöisen analyysin ongelmia voidaan pyrkiä ratkaisemaan teoriaohjaavassa analyysissä. Siinä on teoreettisia kytkentöjä, mutta ne eivät pohjautu suoraan teoriaa tai teoria voi toimia apuna analyysin etenemisessä. Kaikkiaan analyysissä on tunnistettava aikaisemman tiedon vaikutus, mutta aikaisemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava, vaan paremminkin uusia ajatusuria aukova. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96 - 97.)

Ensimmäisen tehtävänä laadullisessa analyysissä on aineiston järjestäminen sen jälkeen kun se on kerätty ja valmisteltu teknisesti käsiteltävään muotoon (Eskola & Suoranta 1998, 150). Aineistoni analyysin aloitin lukemalla aineistoani useampaan kertaan. Lukiessani minulle syntyi oivalluksia aluksi kuitenkin hyvin epäsystemaattisesti jäsentämättä koko aineistoa. Analyysin on tarkoitus edetä vaiheittain ja luottaen siihen, ettei ensimmäinen jäsenitys ole viimeinen. Kaiken kaikkiaan tärkeää on tuntea aineistonsa perin pohjin. (Eskola ja Suoranta 1998, 150 - 151.)

Lastensuojelulaki (417/2007) edellyttää, että lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos: 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. Lastensuojelulain mukaisesti olen jäsenellyt aineistostani nousevat perusteet edeltävien kohtien mukaisesti eli huolenpidon tai kasvuolosuhteiden mukaan ja toisena lapsen oman käytöksen mukaan. Lisäksi aluksi erottelin aineistosta löytyvät perusteet jakaen ne tutkimuskysymykseni mukaisesti vuosille 1990-1999 ja 2000-2009.

Kvalitatiivisten aineistojen analyysitapoja on olemassa useita ja niitä kehitellään jatkuvasti. Analyysitapojen tuntemus, tai edes aavistus siitä, millaisia mahdollisuuksia analyysin tekemiseen on olemassa, auttaa tutkijaa eteenpäin oman aineiston analyysin kanssa. (Eskola & Suoranta 1998, 160.) Tuomi & Sarajärvi (2009, 108 - 113) esittää Milesin ja Hubermanin (1994) kuvauksen aineistolähtöisen laadullisen eli induktiivisen analyysin prosessista. Prosessi jaetaan karkeasti kolmeen vaiheeseen: (1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, (2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja (3) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen.

Aineiston pelkistämisessä eli redusoinnissa analysoitava informaatio eli data voi olla esimerkiksi dokumentti joka pelkistetään siten, että aineistosta karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois. Pelkistäminen voi olla joko informaation tiivistämistä tai pilkkomista osiin. Ennen analyysin aloittamista tulee sisällönanalyysissä määrittää analyysiyksikkö. Analyysiyksikön määrittämistä ohjaavat oma tutkimustehtävä ja aineiston laatu. Aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyssä aineistosta kootut alkuperäisilmaukset käydään tarkasti läpi ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nimetään luokan sisältöä

kuvaavalla käsitteellä. Luokittelussa aineisto tiivistyy, koska yksittäiset tekijät sisällytetään yleisempiin käsitteisiin. Aineiston klusterointia seuraa aineiston abstrahointi, jossa erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja valikoidun tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Klusteroinnin katsotaan olevan osa abstrahointia. Aineistolähtöisessä sisällönanalyyysissa yhdistellään käsitteitä ja näin saadaan vastaus tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108 - 113.)

Ensimmäinen lähestymiseni aineistooni tapahtui siis tematisoinnin kautta. Tarkoitukseni oli tematisoinnilla nostaa aineistosta esiin tutkimusongelmaani valaisevia teemoja. Teemoittelu on suositeltava aineiston analysointitapa jonkin käytännöllisen ongelman ratkaisemisessa. Teemoittelun avulla tekstiaineistosta saadaan esille kokoelma erilaisia vastauksia tai tuloksia esitettyihin kysymyksiin. Tällöin tutkimustulokset palvelevat parhaiten käytännöllisiä intressejä. (Eskola & Suoranta 1998, 174 - 180) Tämän jälkeen analysoin tarkemmin aineistoani sisällön erittelyn menetelmällä. Alun teemoittelun jälkeen kokosin löytämäni samankaltaiset perusteet yleisempien otsikoiden alle kokoajan yhdistäen löytämiäni tietoja.

Tutkimusprosessini eteni vaiheittain, välillä hyvinkin hitaasti ja välillä nopeammin. Aloitin aineistoni käsittelyn lukemalla päätökset useampaan kertaan. Lukiessani aloin poimia esiin nousevia perusteita ja tapoja, joilla perusteita koonnut ja kirjoittanut sosiaalityöntekijä oli asian perusteissa ilmoittanut. Huomionarvoista oli päätöksien erilaisuus 1990- ja 2000-luvuilla. Oikeastaan koko 1990- luvun päätökset perusteluineen olivat hyvin lyhyitä ja asiat oli useasti vain ”todettu” asiaa sen kummemmin todistelematta tai perustelematta. 2000-luvulle siirryttäessä päätösten perusteluiden pituus kasvoi huomattavasti. Asiat esitettiin paljon seikkaperäisemmin ja tarkemmin. Itselleni jäi vaikutelma, että sosiaalityöntekijän oli perusteltava ja ikään kuin todistettava päätöstään tarkemmin.

Aineistoni analyysi jatkui päätöksistä esiin nousseiden perusteiden teemoittelulla. Samanaikaisesti koko ajan pyrin kirjoittamaan raporttia havainnoistani ja lukea koko ajan lisää. Tutkimusraporttini rakentui pikku hiljaa monessa osiossa. Vasta viime metreillä olen koonnut tutkimukseni eri osat yhteen yhdeksi kokonaiseksi tutkimusraportiksi ja olen pyrkinyt mahdollisimman selkeästi ja näkyvästi tuomaan esiin kaikki tutkimukseni eri vaiheet.

5.4 Tutkimuksen luotettavuus

Dokumenteilla on aina ollut vahva merkitys yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Dokumentit voidaan nähdä todellisuuden heijastumina tai ne voidaan käsittää alkuperäisessä tehtävässään käytännön tilanteiden ja tapahtumien kuvaajina. Dokumenttien totuudellisuutta on myös kyseenalaistettu voimakkaasti, tuoden esiin kirjoittamisessa tapahtuvia virheitä, kuten kirjoittajan omat tavoitteet, heikkoudet ja intohimot tai kirjoittajan kyvyttömyys havainnointiin, kuvaamiseen ja kirjoittamiseen. Lähes kaikki sosiaalityön dokumentteja tutkineet toteavat, että asiakirjat kertovat vain vähän työn tarkoitusperistä tai ristiriidoista asiakkaiden ja työntekijöiden välillä. Asiakirjoissa ihmiset on irrotettu elinympäristöistään lyhyiksi maininnoiksi, ”tosiasiaksi” ja etäisyys näiden mainintojen ja arkielämän välillä on suuri. Dokumentteja tietolähteinä on moitittu myös siksi, että niihin eivät kirjaudu kaikki sosiaalityöntekijän saamat ja päätöksien perusteena käyttämät tiedot. (Kääriäinen 2003, 14 - 20.)

Dokumenttiaineistoja on pidetty epäluotettavina erityisesti niiden yhteiskunnallisen sidonnaisuuden vuoksi. Tekstit ovat arkisessa työssä tuotettuja asiakirjoja. Ne ovat lainsäädännöllä ohjattua viranomaistyötä. Sosiaalityön dokumenttien käyttäminen aineistona vaatii tietoisuutta siitä, mitä on tutkimassa. (Kääriäinen 2003, 14 - 20.) Koska olen itse tehnyt töitä lastensuojelun sosiaalityöntekijänä koen, että minun on helpompi lukijana ja tutkimustulosten kirjaajana pystyä tavoittamaan alkuperäisen dokumentin kirjaajan tarkoitus kuin tutkijan, jolla ei ole kokemusta lastensuojelun sosiaalityöstä. Tutkimustuloksillani pyrin antamaan kattavan kuvan aineistostani. Tavoitteenani on tuoda esiin kokonaiskuva lastensuojelun viimesijaisesta toimenpiteestä huostaanotosta ja siihen johtavista perusteista. Tarkoitukseni on myös osaltani ottaa osaa julkisesti käytävään keskusteluun huostaanottojen perusteista ja pyrkiä vastaamaan väitteisiin, että huostaanottoja tehdään nykyään perusteettomasti.

Tutkimusta tehdessäni joudun pohtimaan oman työkokemukseni ja töissä olemistani tutkimuksen teon aikana ja sen vaikutusta tutkimukseni työstämiseen. Toisaalta sosiaalityöntekijänä omien kokemusteni kautta lastensuojelun sosiaalityöstä minun on mahdollista ymmärtää kirjausten tarkoitusta ja merkitystä, sillä olen myös itse tehnyt vastaavia dokumentteja eli huostaanottopäätöksien perusteluita. Minun ei siis ole mahdollista olla vain ulkopuolinen tarkkailija, vaan olen myös itse sisällä lastensuojelun ja huostaanottojen maailmassa. Osaltaan tämä varmasti voi myös ummistaa omia silmiäni, sillä

voin tarkastella joitakin asioita itsestään selvyyksinä, enkä näin välttämättä riittävästi kyseenalaista kaikkien asioiden olemassaoloa tai olemassa olemattomuutta. Pysin kuitenkin käsittelemään asioita mahdollisimman systemaattisesti ja kokonaisvaltaisesti tutkimukselleni asettamissa rajoissa.

Tutkimuksen aineisto on sosiaalityöntekijöiden kirjoittamaa ja yhteen kokoamaa tekstiä perheiden tilanteista ja heidän eletystä elämästään. Huostaanottopäätösten perusteluissa sosiaalityöntekijä kokoaa ja vetää yhteen eri lähteistä saatua tietoa perheestä. Pysin analyysissä tuomaan esiin myös suoria sitaatteja perusteluista, jotta lukijalle selviää, miten sosiaalityöntekijät perustelevat huostaanottoja dokumenteissaan. Sitaatit pidän lyhyinä, jotta perusteluissa esiintyneiden henkilöiden anonymiteetti säilyy.

6 HUOSTAANOTTOJEN PERUSTEET

Tässä kappaleessa olen esitellyt yksityiskohtaisesti aineistoni pohjalta tulkitsemani huostaanottoihin johtaneet perusteet. Kappaleessa seitsemän yhteenveto-osiossa olen vielä tarkemmin koonnut kaikki perusteet taulukointiin.

Aineistoni analyysissä lähdin aluksi etsimään vastausta ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni; 1) Millä perusteilla huostaanottoja on tehty 1990- ja 2000-luvuilla? Etsin perusteita huostaanottopäätöksistä ensin vuosilta 1990-1999 ja seuraavaksi 2000-2009 luvuilta. Aluksi lähdin erottelamaan perusteita lastensuojelulain mukaisesti jakamalla huostaanottoon johtavat perusteet kahden eri kategorian alle (1) Puutteet lapsen huolenpidossa ja muut kasvuolosuhteet, (2) Lapsen käyttäytyminen terveyttään ja kehitystään vakavasti vaarantaen. Huostaanottopäätöskien perusteluita olen lähtenyt tarkastelemaan sosiaalityöntekijän dokumentoimana tekstinä. Tämän vuoksi minusta oli oleellista tuoda esiin myös lainauksia teksteistä havainnollistamaan tapaa, jolla sosiaalityöntekijä on perusteluita huostaanotolle päätökseen dokumentoinut.

Lopullisessa aineistossani, oli päätöksiä vuosilta 1990-1999 yhteensä 48 kappaletta, joissa perusteluita oli sivumäärällisesti noin 49 sivua. Eli keskimääräisesti oli huostaanottoa perusteltu 90-luvulla noin yhden sivun verran. Vuosilta 2000-2009 päätöksiä aineistossani oli 96 kappaletta, joissa perusteluita huostaanotolle oli yhteensä noin 295 sivua. Eli

keskimääräisesti voidaan sanoa perusteluita olevan noin kolme sivua päätöstä kohden. Huomioitavaa kuitenkin on, että päätökset eivät ole mitenkään kaikki samanlaisia, vaan jossain päätöksissä tekstiä on huomattavasti enemmän kuin pelkkä perustelu osuus. Omassa aineistossani olen kuitenkin huomioinut päätöksistä vain huostaanoton perustelut otsikon alle kirjoitetun osion.

Tässä kappaleessa olen koonnut yhteen aineistostani löytämiäni perusteita tehdyille huostaanotoille ja pyrkinyt niitä avaamaan sosiaalityöntekijöiden kirjaamalla lainauksilla. Jaoteltuani aineistostani löytyviä perusteita olen pikku hiljaa alkanut kokoamaan niitä eri otsikoiden alle selkeyttääkseni tuloksiani. Seuraavassa olen kirjannut aina yhden alaotsikon alle yhden perusteen, jonka olen tulkinnut päätöksistä olevan huostaanoton perusteena kyseisessä päätöksessä.

6.1 Päihteiden käyttö

Päihteiden käyttö tulee päätöksissä esiin hyvin selkeänä perusteluna huostaanotolle. Perusteluissa olivat vanhempien päihteiden käyttö sekä myös lapsen oma päihteidenkäyttö selkeästi esillä. Olen jakanut tämän vuoksi kappaleen kahteen osioon sekä vanhempien että lapsen päihteiden käytön mukaisesti.

6.1.1 Vanhempien päihteiden käyttö

Vanhemman tai vanhempien alkoholinkäyttö ja lääkkeiden sekakäyttö oli yksi hyvin selvä 90-luvun päätöksissä esiintynyt huostaanoton peruste. Sosiaalityöntekijät olivat dokumentoineet vanhempien alkoholinkäyttöä esimerkkien avulla: *"Lapsi kärsinyt molempien vanhempien alkoholinkäytön vuoksi. Äidistä on tullut asiakkaaksi tulon jälkeen yhteensä 25 ilmoitusta alkoholinkäytöstä."* (91/1) *"Äiti oli humalassa tanssinut, huutanut ja möykännyt alastomana rappukäytävässä."* (98/2). Muutamassa päätöksessä alkoholinkäyttö esiintyi vain toteamuksena. Näissä tapauksissa oli kyseessä hyvin pieni lapsi, joka oli jo ollut sijoitettuna ennen huostaanottopäätöstä: *"Äidillä on ollut alkoholinkäyttöä raskauden aikana."* (93/5).

Vanhemman alkoholinkäyttöön todettiin liittyvän myös hyvin usein alkoholinkäytöstä johtuva vanhemman kyvyttömyys lapsen hoitoon: *"Poliisi joutui puuttumaan perheen tilanteeseen äidin ollessa sekavassa humalatilassa lasten kanssa kotona."* (92/3) *"Äiti sammui*

päiväkotiin.” (93/8) ”Äiti on päihtyneenä kuljeskellut asuintalonsa rappukäytävässä turvaton lapsi mukanaan.” (98/1).

Alkoholin väärinkäytön lisäksi 90-luvun perusteluissa nousi esiin muutamassa päätöksessä lääkkeiden väärinkäyttö. Lääkkeiden väärinkäyttöä ei esiintynyt yksinään vaan mukana oli aina myös alkoholi: *”Äiti on kertonut alkoholinkäytöstään ja on myös kertonut käyttäneensä lääkkeitä.” (90/1).* Huomionarvoista 90-luvun perusteluissa on, että vain yhdestä päätöksestä löytyy maininta huumausaineista. Tässäkin tapauksessa huumausaineet yhdistetään rikolliseen elämäntapaan ei varsinaisesti käyttöön. Perustelussa ei todeta suoranaisesti vanhemman käyttäneen huumeita, vaan todetaan, että *”äiti on päihteiden väärinkäyttäjät”* ja todetaan äidin osallistuneen rikolliseen toimintaan, kuten huumausainerikoksiin. (93/4)

Myös 2000-luvulla päihteidenkäyttö oli selkeästi päätöksissä perusteluna huostaanotoille. 2000-luvun päätöksissä tuli vielä selvemmin esiin esimerkein vanhempien päihteidenkäyttöä kuin 1990-luvulla: *”Kotikäynnillä sosiaalityöntekijä tavannut äidin todella humalassa kotoa.” (00/9) ”Äiti oli tullut hakemaan lasta humalassa päiväkodista.” (00/9) ”Kotikäynnillä äiti puhalsi 2,65 promillea.” (00/9) ”Lapsen vanhemmat olivat käyttäneet säännöllisesti päihteitä äidin raskaudesta huolimatta.” (01/1) ”Vanhemmat ovat ulkoiluttaneet lastaan runsaassa humalatilassa.” (02/1).*

1990-luvun päätöksissä vanhempien alkoholinkäytöstä oli kerrottu enemmänkin toteamuksena, että vanhemmalla/vanhemmilla on päihteiden väärinkäyttöä. 2000-luvun päätöksissä oli esitetty enemmän esimerkkejä ja tapahtumakuvauksia yksittäisistä tapahtumista vanhemman päihteiden käyttöön liittyen. Vaikuttaa siltä, että ikään kuin sosiaalityöntekijän tulisi todistella enemmän ja antaa enemmän näyttöä vanhemman päihteiden käytöstä huostaanoton perusteluissa nyt 2000-luvulla kuin 1990-luvulla: *”Äiti oli mennyt pubiin ja jättänyt rattaat pubin eteen.” (08/2) ”Äiti oli ajanut autoa 3,12 promillen humalassa. Lapsi oli ollut hänen kyydissään.” (08/9).*

Myös lääkkeiden väärinkäyttö tuli selkeästi esille 2000-luvun päätöksissä. Lääkkeiden väärinkäyttöä esiintyi vielä enemmän kuin 1990-luvun päätöksissä: *”Isä oli ottanut lääkkeitä ja alkoholia sekaisin.” (01/5) ”Äiti kertoo, että on käyttänyt yhdessä alkoholin kanssa Diapamia ja muita lääkkeitä.” (03/4).* Samoin kuin 1990-luvullakin liittyi lääkkeiden

väärinkäyttöön aina myös alkoholi, eikä lääkkeiden väärinkäyttöä esiintynyt erillisenä ilmiönä.

Erittäin huomionarvoista 1990-luvulta siirryttäessä 2000-luvun päätöksiin on huumeiden esiintymisen yleistymisen päätöksissä huostaanoton perusteluna. 1990-luvulla on vain yksi maininta kun taas 2000-luvulla on lukuisia: *”Molemmat vanhemmat joivat kaljaa kotikäynnin aikana ja isä puhui käyttäneensä amfetamiinia.” (00/12) ”Kotona oli ollut huumeporukkaa.” (02/12) ”Äiti oli sairaalassa yliannostuksen vuoksi.” (02/17) ”Isä pidätettiin epäiltynä huumausaineen (amfetamiini ja kannabis) käyttörikoksen vuoksi.” (04/5) ”Äiti oli myöntänyt nykyään polttelevansa muutamia kertoja viikossa hasista.” ”Äiti oli kiinniotettuna huumausaineiden käytöstä, koska hänen hallustaan oli löytynyt 1,2 grammaa marihuanaa.” ”Poliisi ilmoitti asunnon pöydältä löytyneen todisteita suonensisäisten huumeiden käytöstä.” (07/7) ”Isän huumeseuloissa näkyi muun muassa opiaatit, subutex, bentsodiatsepiinit ja kannabis.” (08/2) ”Lapsesta otetussa Mekonium-näytteessä olivat opiaatit ja morfiinit positiiviset.” (09/10).*

Mitä sitten voimme päätellä suuresta muutoksesta huumeiden esiintymisessä huostaanotto päätöksissä 1990- ja 2000-luvuilla. Mielestäni vaihtoehtoja on kaksi. Joko huumeiden käyttö on rajusti lisääntynyt 2000-luvulla tai 2000-luvulla on valistus ja tiedottaminen huumeista lisääntynyt ja ihmiset niin maallikot kuin ammattilaiset ovat tulleet tiedostavammiksi huumeista ja niiden vaikutuksista. Itse epäilen kyseessä olevan näiden kahden vaihtoehdon yhdistelmä. On varmasti totta, että huumeiden käyttö on lisääntynyt, mutta uskon myös, että tiedottamisen ja kouluttamisen kautta myös sosiaalityön ammattilaiset ovat tiedostavampia huumeista ja niiden käyttöön liittyvistä asioista ja esimerkiksi piirteistä joita huumeidenkäyttäjistä voi havainnoida. Huumeiden käyttö ei ole enää niin sanottu tabu vaan asioista puhutaan nyt 2000-luvulla mielestäni avoimemmin ja asioiden oikeilla nimillä.

Uutena elementtinä 2000-luvun perusteluissa nousee yhteistyö päihdetyöntekijöiden kanssa. Perusteluissa nousevat esiin vanhempien käynnit päihdeterapeuteilla, osastojaksot kuntoutumisyksiköissä ja yhteistyöpalaverit päihdeyksilöiden henkilökunnan kanssa. Moniammatillisuus nousee selkeästi esiin enemmän 2000-luvun perusteluissa kuin 1990-luvun päätöksissä. Perheiden kanssa on pyritty työskentelemään tiiviisti eri toimipisteiden työntekijöiden yhteistyöllä. Myös käynnit Perheneuvolassa nousevat esiin päätöksissä.

6.1.2 Lapsen päihteiden käyttö

1990-luvulla esiintyi perusteluissa myös lapsen omaa päihteidenkäyttöä. Pääasiallisesti kyseessä oli alkoholinkäyttöä, mutta yhdessä tapauksessa mainittiin myös lapsen liikkuvan porukassa, jossa ovat mukana alkoholi ja huumeet: *”Lapsi oli itse myös kertonut käyttäneensä karkumatkojen aikana alkoholia ja huumeita.”* (99/4). Lapsen päihteidenkäyttö tuli 1990-luvulla oikeasta kaikissa päätöksissä esiin sidottuna rikolliseen toimintaan: *”Päihteiden käytön alaisena syyllistynyt rikoksiin”* (96/2). Ainoastaan yhdessä tapauksessa lapsen rikolliseen toimintaan ei kuulunut alkoholinkäyttöä.

2000-luvun päätöksistä on havaittavissa enenevässä määrin lapsen omasta päihteidenkäytöstä johtuvia perusteluita: *”Lapsi oli löydetty 10-vuotiaana lumihangesta sammuneena alkoholimyrkytyksen vuoksi.”* (00/7). Ja mikä huolestuttavinta löytyy 2000-luvun päätöksistä useita esimerkkejä ja perusteita lapsen huumeiden käytöstä: *”Lapsi kertoo polttaneensa hasista ensimmäisen kerran jo 14-vuotiaana. Lapsi kertoo polttavansa hasista pari kertaa viikossa.”* *”Lapsi kertoo kokeilleensa myös muita aineita, kuten amfetamiinia.”* (01/9) *”Muutaman vuoden jatkunut ainakin satunnainen kannabistuotteiden sekä lääkkeiden ja alkoholin käyttö.”* (02/18) *”Sairaalassa tehdyn huumeeseulan mukaan lapsi oli käyttänyt rauhoittavia lääkkeitä ja kannabista.”* (04/1) *”Lapsi on kertonut viime kesänä impanneensa bensaa ja butaania sekä käyttäneensä muutaman kerran alkoholia.”* (04/2) *”Lapsen hallusta löytyi jäämiä huumausaineista sekä kuulusteluissa lapsi myönsi käyttäneensä ja välittäneensä huumausaineita mm. koulussa koulupäivän aikana.”* (09/5). Mielestäni voin tämän pohjalta tehdä päätelmän, että huumeidenkäyttö ainakin lasten keskuudessa on yleistynyt 2000-luvulla huolestuttavassa määrin.

Aineistoni pohjalta voin todeta päihteidenkäytön olevan yksi suurimmista perusteista huostaanotoille sekä 1990- että 2000-luvulla. Alkoholin väärinkäyttö vanhempien osalta on ollut yhtä näkyvä elementti molemmilla vuosikymmenillä. Päätöksien perusteella voisi ajatella lasten keskuudessa alkoholin käytön kasvaneen jonkun verran 2000-luvulla tai ainakin tulleen näkyvämmäksi. Lääkkeiden väärinkäytön ja huumeiden käytön voimme kuitenkin todeta kasvaneen räjähdysmäisesti 2000-luvulla sen perusteella kuinka paljon enemmän 2000-luvun päätöksissä esiintyy 1990-lukua enemmän mainintoja sekä vanhempien että lapsien huumeiden käyttöä.

6.2 Lapsen hoidon laiminlyönti

Läheisesti edellisessä kappaleessa esittelemääni alkoholinkäyttöön liittyvä päätöksissä esiin noussut peruste oli lapsen hoidon laiminlyönti. Tämän vuoksi käsittelen seuraavaksi lapsen hoidon laiminlyöntiin liittyviä perusteluita.

Lapsen hoidon laiminlyöntiä esiintyi useammassa 1990-luvun päätöksissä lapsen täytenä heitteillejättönä, joissa lapsi oli jätetty yksin kotiin. Lapsen hoidon laiminlyönniksi tulkitsin myös tapaukset, joissa vanhemmat olivat jättäneet lapsen toisten lasten vastuulle: *”Äidin turvautuminen lapseen aikuisen tasolla pikkusisaruksen hoitajana, johtaa ja on jo johtanut lapsen turvallisuuden vaarantumiseen. Äiti oli jättänyt lapsen keskenään yli vuorokaudeksi.” (91/2)* *”Äiti katosi omille teilleen viikoksi saatuaan samana päivänä toimeentulotukea” (92/2)* *”Asunnosta kuului lapsen itkua. Isännöitsijä avasi oven. Lapsi oli yksin kotona ja itki sängyssään. Lapsen iho oli punaisenkirjava ja nihkeä sekä hengitys ahdistuneen epäsäännöllistä. Naapuri kertoi lapsen itkeneen ainakin kaksi tuntia.” (98/2)*

Kuten edellä totesin liittyi useissa tapauksissa lapsen hoidon laiminlyöntiin vanhemman alkoholin väärinkäyttö: *”Vanhemmat olivat jättäneet vauvan usein yksin kotiin ja olleet yhdessä mm. pubissa.” (99/2)* Vanhemman alkoholin väärinkäytön myötä oli yhdessä päätöksessä syntynyt myös epäily lapsen hoidon laiminlyönnistä: *”Kodinhoitajan työpäivän päättyessä oli epävarmaa, huolehtiiko äiti lapsistaan, koska joillakin kerroilla kodinhoitajan oli vaikeuksia saada äitiä hereille.” (92/3)*

Lapsen hoidon laiminlyöntiä tulkitsin olevan myös ne tapaukset, joissa lapsi oli jätetty epäsopivan hoitajan vastuulle: *”Lapsi hoidossa huumausaineiden vaikutuksen alaisena olevalla miehellä ja lapsi oli hoitamaton.” (92/2).*

Lapsen hoidon laiminlyönti tuli päätöksissä esiin myös kodin huonoina olosuhteina, lapsen epäsiistinä, likaisena olemuksena ja rikkinäisinä pieninä vaatteina. Lisäksi ruuan puutteen tulkitsin lapsen hoidon laiminlyönniksi. *”Lapset olivat huonosti hoidettuja, likaisia. Aamuyöllä asunnosta saattoi kuulua lasten kovaa itkua ja huutoa, mikä saattoi kestää tunnin, parikin. Lasten vuoteet ja vuodevaatteet olivat erittäin likaiset ja osa oli rikkinäisiä. Koti oli muutenkin hyvin sekainen, suorastaan ankea. Lasten ulkoinen olemus oli myös erittäin*

likainen hiuksia myöden. Lapset olivat lisäksi hyvin nälkäisiä ja ahmivat ruuan jonka saivat.”
(99/3)

1990-luvulla lasten hoidon laiminlyönti tuli esiin lähes kaikissa tapauksissa niin, että lapsi oli jätetty yksin tai lapset keskenään tai vaihtoehtoisesti hoitopaikkaan joka ei ole lapselle sopiva, kun vanhemmat olivat poissa kotoa alkoholinkäytön tai muun epäsosiaalisen elämänsä vuoksi. Yhdessä tapauksessa äiti oli lastensa kanssa pääasiallisesti kotona, mutta lasten hoito oli laiminlyöty muuten. Lapset olivat hoitamattomia ja kodin olosuhteet ja puitteet olivat täysin lapsille sopimattomat.

Myös 2000-luvun päätöksissä lapsen hoidon laiminlyöntiä esiintyi samankaltaisena kuin 1990-luvulla. Lapsen hoidon laiminlyöntiä esiintyi täytenä heitteillejättönä: *”Äiti oli ulkomailla ja lapsi sijoitettuna. Äiti ei pitänyt yhteyttä lapseen, eikä vastannut tämän soittopyyntöihin.”* (00/5) *”Lapsi oli jäänyt ulos, eikä äiti ollut tullut avaamaan ovea.”* (00/9) *”Lapsi oli kertonut itkuisena naapurille äidin jättäneen hänet yksin kotiin lähdettyään miesystävänsä kanssa baariin.”* (07/5)

Lisäksi päätöksissä esiintyi lapsen hoidon laiminlyöntiä niin, että lapselle on asetettu kohtuuttomia vaatimuksia ikätasoaan nähden ja jätetty lasta vastaamaan muista lapsista: *”Lapsi huolehti pienempien kuljettamisesta päiväkotiin. Lapsi oli myös käynyt hakemassa perheelle ruokaa lähikaupasta velaksi. Äiti oli lähettänyt hänet kauppaan ilman rahaa.”* (00/5)

Lapsen hoitoa oli laiminlyöty myös jättämällä lasta epäsovivien hoitajien seuraan: *”Sosiaalityöntekijät löysivät lapsen eräästä asunnosta, jossa oli useita humalaisia miehiä lapsen hoitajana.”* (01/1) *”4-vuotias lapsi löytyi ryyppykämpästä, jossa kolme huomattavassa humalatilassa olevaa aikuista ja lapsi, joka makasi alasti makuualkovissa erittäin likaisessa sängyssä.”* (01/5) *”Kotona äidin mentyä kauppaan kaksi miestä oli käskenyt lapsen polttaa tupakkaa ja juoda coca-colaan sekoitettua viinaa.”* (05/6) *”Ruoka oli alkanut palamaan keittiössä humalaisen lapsenvahdin nukkuessa ja äidin ollessa naapurissa vahvassa humalassa.”* (06/10)

Lapsen hoidon laiminlyöntiä esiintyi 2000-luvun päätöksissä myös samaan tapaan kuin 1990-luvun päätöksissä lasten hoitamattomuudella, likaisuudella ja huonoilla vaatteilla sekä ruuan

puutteella: ”Lapset olivat hoitamattomia, likaisia, nälkäisiä ja vailla tietoa äidin olinpaikasta. Kotona ei ole aina ruokaa, vaan usein humalaisia aikuisia.” (02/12) ”Kotona ei ole ruokaa ja lapsi on nälkäinen.” (05/5) ”Lapsi oli likainen ja huonoissa vaatteissa ja puhui kaljasta.” (05/6)

Lisäksi esiin tulivat vahvasti kuvaukset lapselle epäsopivista asuinolosuhteista: ”Asunto oli sekainen: vaatteet pitkin lattiaa ja olohuoneen pöytä täynnä tyhjiä ja täysinäisiä viinapulloja.” (02/1) ”Huoneet olivat karuja, ei kunnan huonekaluja, petivaatteita, lattiat likaisia ja täynnä tupakantumppeja.” (05/9) ”Poliisi kuvasi kotia saastaiseksi ja likaiseksi.” (09/3)

2000-luvun päätöksissä lapsen hoidon laiminlyöntiä esiintyi samankaltaisesti kuin 1990-luvun päätöksissä. Lapsen hoidon laiminlyöntiä esiintyi heitteillejättönä lapsen yksin jättämisenä, lasten jättämisenä toisten lasten vastuulle, epäsopivina hoitajina, lasten hoitamattomuudella, ruuan puutteella ja kodin lapselle sopimattomilla olosuhteilla. Epäsopiviin hoitajiin liittyi läheisesti lähes joka tapauksessa aina vanhemman sekä myös hoitajan alkoholin värinkäyttö. Tuloksien perusteella voin päätellä, että perusteet huostaanottopäätöksissä lapsen hoidon laiminlyönnin osalta ovat samankaltaiset 1990- ja 2000-luvuilla. Eroa ainoastaan tavassa tuoda asiat päätöksissä esille. 2000-luvun päätöksissä asiat esitetään ja kuvataan paljon tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin kuin 1990-luvun päätöksissä. Selvää kuitenkin on, että niin 1990-luvulla kuin 2000-luvulla on lapsen hoidon laiminlyönti yksi selkeä tehtyjen huostaanottojen peruste.

6.3 Vanhemman elämänhallinnan vaikeudet

Lasten hoidon laiminlyöntiin liittyy läheisesti myös vanhemman elämänhallinnan vaikeudet. Elämänhallinnan vaikeudeksi olen päätöksistä tulkinnut tapaukset, joissa vanhemman elämä on hyvin epäsäännöllistä ja/tai epävakaa. Elämänhallinnan vaikeudeksi olen tulkinnut myös huonon taloudellisten asioiden hoidon sekä lisäksi epäsosiaalisen elämäntavan tarkoittaen tällä vanhemman kuulumista alamaailman ympyröihin vaikeuttaen tätä kautta omaa elämänhallintaansa. Tässä kappaleessa käsittelen vanhemman elämänhallintaan liittyviä aineistostani esiin nousseita esimerkkejä.

1990-luvun päätöksissä vanhemman epävakaa elämäntilanteen taustalla oli useimmin myös alkoholinkäyttöä ja muutamassa tapauksessa myös lääkkeiden väärinkäyttöä. Elämän epäsäännöllisyys esiintyi myös vain mainintoina: *"Äidin oma elämä ollut epäsäännöllistä."* (90/1) *"Perhe on elänyt jatkuvassa muutostilassa."* (97/1) Yhdessä tapauksessa äiti oli toivonut itse lapsensa sijoittamista omasta elämäntilanteestaan johtuen: *"Äiti on ilmoittanut haluavansa omasta elämäntilanteestaan johtuen lapsen huostaanottoa ja sijoittamista perhehoitoon."* (93/7)

Vanhemman elämänhallinnan vaikeutta tuotiin päätöksissä esiin esimerkein asunnottomuudesta, vaihtuvista miessuhteista: *"Äidillä ei ole nyt vakinaista asuntoa."* (95/1) *"Äidin elämän levottomuutta kuvaa hänen vaihtuvat miessuhteensa."* (95/2) *"Isä sai asunnostaan hädän eikä hänellä ole sen jälkeen ollut vakinaista asuntoa."* (99/8).

Vanhemman elämänhallinnan vaikeuteen liittyi muutamissa tapauksissa myös heikko talouden hoito ja tämän kautta perheen taloudelliset vaikeudet: *"Perheen tilannetta on myös vaikeuttanut viime aikoina jatkuva taloudellinen ahdinko"* (91/2)

Myös 2000-luvun päätöksissä vanhemman elämänhallinnan vaikeudet näkyivät saman kaltaisina kuin 1990-luvun päätöksissä. Elämänhallinnan vaikeudet tulivat esiin heikkona talouden hoitona: *"Perheen oli vaikeaa saada asuntoa rästivuokrien ja paikkojen rikkoontumisesta aiheutuneiden laskujen takia."* (00/5)

Elämänhallinnan vaikeutta esiintyi myös 2000-luvulla epäsäännöllisenä elämänä, joka sisälsi jatkuvia muutoksia lapsen elämässä: *"Lapsen elämään on kuulunut epävarmuus asuinpaikasta, jatkuva majailu outojen ihmisten luona ja tästä johtuva turvattomuus."* (02/15)

Taustalla elämänhallinnan vaikeuksissa oli useissa tapauksissa alkoholi: *"Isä oli luovittanut pankkikorttinsa alkoholia vastaan. Kortti oli edelleen panttina veloista."* (01/5) Lisäksi esiintyi epäsosiaalista elämäntapaa, joka vaikeutti vanhemman elämänhallintaa: *"Äiti kertoi joutuneensa niin huonoon seuraan, että joutuu liikkumaan veitsi turvanaan - hän myös esitteli taskussaan olevaa kääntöveistä."* (04/4)

Vanhemman elämänhallinnan vaikeudet ovat aineistoni pohjalta pysyneet samankaltaisina 1990-luvulta 2000-luvulle. Kaikissa päätöksissä huostaanoton perusteena esitetyt

elämänhallinnan vaikeudet olivat sidottuna myös muihin perusteisiin. Esiin päätöksistä nousee selkeästi ongelmien moninaisuus ja laajuus. Elämän hallinnan vaikeuteen liittyy esimerkiksi selkeästi rikollinen elämäntapa, jota käsittelem seuraavassa kappaleessa.

6.4 Rikollisuus

Vanhempien elämänhallinnan vaikeuksiin liittyy läheisesti rikollinen elämäntapa. Vanhemmat ovat sotkeutuneet alamaailman ympyröihin ja syyllistyneet eri rikoksiin. Läheisesti rikoksiin liittyy usein myös eri päihteet. Vanhempien rikollisen toiminnan lisäksi päätöksissä selkeästi nousee esiin lapsen rikollinen toiminta, myös usein päihteisiin sidottuna. Käsittelem tässä kappaleessa erikseen vanhempien rikollista toimintaa ja lapsen rikollista toimintaa.

6.4.1 Vanhemman rikollisuus

1990-luvun päätöksissä esiintyi joitakin mainintoja vanhemman rikollisesta elämäntavasta. Rikollinen elämäntapa saattoi tulla esiin pelkkänä mainintana: *”Molemmat vanhemmat ovat usein syyllistyneet erilaisiin rikoksiin.”* (93/5) Rikollisuus tuli esiin myös joissakin päätöksissä toteamuksena vanhemman olosta vankilassa: *”Äiti oli vankilassa maksamattomien sakkojen vuoksi”* (92/2)

2000-luvun päätöksissä rikollisuus ja rikollinen elämäntapa tulevat esiin moninaisemmin kuin 1990-luvulla. Rikollinen teot tuotiin päätöksissä esiin esimerkein: *”Äiti oli ollut pidätettynä miesystävänsä puukotuksesta.”* (01/2) *”Isä oli uhkaillut tappaa lapsen ja äidin. Äiti epäili isällä olevan ase kotona.”* (02/10) *”Isä on tuomittu ampuma-aserikoksesta sekä tapon yrityksestä.”* (05/2) *”Ilmoituksessa kerrottiin äidin myyvän itseään 50 eurolla.”* (09/10)

Rikollinen elämäntapa tuli esiin myös toteamuksina vankilassaolosta: *”Isä on ollut elämänsä aikana useita vuosia vankilassa monista eri rikoksista.”* (02/13) *”Äiti on tällä hetkellä vangittuna odottamassa oikeudenkäyntiä. Myös lapsen isä on vankilassa eikä hän ole koskaan hoitanut lasta.”* (09/1)

1990-luvun päätöksissä ole selkeästi vähemmän mainintoja vanhemman rikollisesta elämäntavasta tai tekemistä rikoksista kuin 2000-luvun päätöksissä. Aineistoni pohjalta en voi tietää onko kyseessä rikollisuuden kasvu vai vain merkityksellisyyskasvu.

Merkityksellisyyden kasvulla tarkoitan mahdollisuutta, että vanhemman rikollinen elämäntapa on selkeämmin noussut huostaanoton perusteeksi 2000-luvulla. En tiedä aineistoni pohjalta pitääkö tämä paikkaansa, mutta voisin ajatella, että sosiaalityöntekijöiden selkeästi nousseen todistelutaakan myötä vanhemmista kerätään kaikki mahdollinen saataville oleva aineisto ja kirjataan se huostaanottopäätökseen. Näin vanhemman rikolliset teot tulevat enemmän esille nyt 2000-luvulla päätöksissä.

Huomioitavaa on se, että rikollinen elämäntapa on vain parissa tapauksessa pelkästään huostaanoton perusteena. Näissä tapauksissa vanhempi/ tai vanhemmat molemmat ovat vankilassa ja tulevat olemaan pidempään. Muuten rikolliseen elämäntapaan kuului muissa päätöksissä aina myös muita perusteita, kuten esimerkiksi päihteiden käyttöä ja/tai lapsen hoidon laiminlyöntiä.

6.4.2 Lapsen rikollisuus

Lapsen rikollinen elämäntapa ja/tai rikollisen teot olivat 1990-luvun päätöksissä lähes aina sidottuina lapsen päihteidenkäyttöön. Useissa päätöksissä lapsen rikollinen toiminta oli pääasiassa vain mainintana, mutta joissakin päätöksissä oli esitetty myös tarkempia esimerkkejä: *”Lapsi on syyllistynyt vuoden aikana useisiin rikoksiin, rikoskierre vaikea, oikeudenkäyntejä sekä sakko- että ehdollisia vankeusrangaistuksia tulee useita.” (93/1)* *”On osallistunut autiotalon paloon ja myymälänäpistykseen.” (98/3)* Ainoastaan yhdessä 1990-luvun päätöksessä oli huostaanoton perusteena pelkästään rikollinen elämäntapa.

2000-luvun päätöksissä on konkreettisemmin esitetty esimerkkejä lapsen rikollisesta toiminnasta, kuten mikä tai millaiset rikokset ovat kyseessä: *”Lapsi oli putkassa ryöstöstä ja häntä esitettiin vangittavaksi.” (00/1)* *”Ilmoitus lapsen harjoittamasta prostituutiosta.” (00/8)* *”Rikokset ovat mm. varkauksia, pahoinpitelyjä, moottoriajoneuvona luvaton käyttöönottoyritys, luvaton käyttöönotto, kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta, ryöstöjä ja liikenneturvallisuuden vaarantaminen.” (01/8)* *”Lapsi oli puukottanut hengenvaarallisesti koulutoveriaan.” (03/7)* *”Lapsi on epäiltyä 41 eri rikoksesta, joista suurin osa on varkauksia.” (04/1)* *”Lapset olivat olleet rikkomassa hautakiviä – he olivat potkineet nurin tai töhrineet yhteensä 31 hautakiveä.” (04/8)*

Samoin kuin vanhemman rikollisen elämäntavan kasvu tulee esille päätöksissä myös lapsen rikollisten tekojen ja elämäntavan kasvu siirryttäessä 1990-luvulta 2000-luvulle. 2000-luvun päätöksissä on selkeästi enemmän mainintoja lapsen rikollisesta toiminnasta. Huomioitavaa tietenkin on se, että yleisesti tehtyjen huostaanottojen määrä on kasvanut kovasti 2000-luvulla.

6.5 Perheväkivalta

Yksi päätöksissä esiin tullut peruste oli perheväkivalta ja vanhemman aggressiivinen käytös. Tässä kappaleessa käsittelen aineistostani löytyviä perheväkivallan esimerkkejä. Päätöksissä esiintyy niin fyysistä kuin henkistä väkivaltaa. Myös perheväkivaltaan liittyi usein vanhempien alkoholinkäyttö.

1990-luvun päätöksissä kerrottiin perheväkivallasta vain toteamuksina, kuten *"Vanhempien avioliitto on ollut riitaisa, isä on ollut väkivaltainen äitiä kohtaan."* (91/1) ja esimerkein *"Riitatilanne johti puolisoiden keskinäiseen väkivaltatilanteeseen, jossa käytettiin puukkoa aseena."* (94/3) Perheväkivallan seurauksista ei päätöksissä kerrottu.

2000-luvun päätöksissä perheväkivalta näkyi myös vain toteamuksia, kuten: *"Perheessä on ollut sekä vanhempien välistä että lapsiin kohdistunutta fyysistä ja henkistä väkivaltaa."* (01/8) ja esimerkein: *"Isä löi äitiä piiskalla."* (02/13) *"Isä oli alistanut äitiä seksuaalisiin kokemuksiin lasten nähden ja puhunut rivosti äidille seksiasioista lasten kuullen."* (06/9)

2000-luvun päätöksissä tuotiin esiin myös perheväkivallan aiheuttamia seurauksia: *"Aviopuolison väkivalta äitiä kohtaan on aiheuttanut hänelle pysyviä kallovammoja."* (00/5) *"Äiti ja lapset olivat useaan otteeseen turvakodissa paossa isää."* (02/13) *"Äidin nenä murtui ja verta oli runsaasti asunnossa. Lapsi näki tapahtuneen."* (05/6)

Perheväkivalta esiintyy 1990-luvun päätöksissä samankaltaisena kuin 2000-luvun päätöksissä. 2000-luvun päätöksissä perheväkivaltaa on vain avattu enemmän esimerkein siitä millaista väkivalta on ollut ja mitä siitä on seurannut perheelle. Aineiston pohjalta voin siis todeta perheväkivaltaa olleen aina samankaltaisena. Päätöksissä perheväkivalta kuitenkin tulee enemmän esille 2000-luvulla.

Liitän perheväkivaltaan kuuluvaksi vielä myös vanhemman muihin kohdistuneen väkivallan ja muun vanhemman aggressiivisen käytöksen tai sen uhan. 1990-luvun päätöksissä nousi esiin esimerkkejä vanhemman aggressiivisesta käytöksestä, kuten: *”Äiti puukotti isän nähden itseään.”* (92/1) *”Isän päässä oli ollut valtavasti tikkejä ja verta toisen korvan kohdalla. Molemmat miehet olivat saaneet viiltohaavoja rikotuista pulloista.”* (99/2) Yhdessä päätöksessä on vain maininta, että *”äidin käyttäytyminen on ollut ajoittain uhkailevaa ja aggressiivista.”* (90/1) Perusteluista ei selviä, että ketä kohtaan. 2000-luvun päätöksessä on maininta, että *”Äiti käyttäytyi tilanteessa aggressiivisesti ja uhkaili lastensuojelun työntekijöitä.”* (09/3) Vanhemman aggressiivinen käyttäytyminen oli päätöksissä usein vain sivumainintana. Asiaa ei tuotu esiin niin vahvasti, että voisin sen tulkita olevan peruste huostaanotolle.

6.6 Lapsen pahoinpitely

Perheväkivallan lisäksi olen halunnut nostaa erikseen esille aineistossani esiintyneen lapsen pahoinpitelyn omaksi huostaanoton perusteeksi. Usein lapsen pahoinpitelijänä päätöksissä oli perheen jäsen, joten voisimme kutsua myös kyseisiä tapauksia perheväkivallaksi. Haluan kuitenkin nostaa erikseen esille lapsen kohdistuneen pahoinpitelyn niissä tapauksissa, joissa pahoinpitely kohdistui selkeästi vain lapseen, ei muihin perheen jäseniin. Tässä kappaleessa kerron aineistostani löytyviä esimerkkejä lapsen kohdistuneista pahoinpitelyistä.

1990-luvun päätöksissä mainintoja lapsen pahoinpitelyistä oli selkeästi vähemmän kuin 2000-luvun päätöksissä. Löydettävissä oli kuitenkin esimerkit tapauksesta, jossa lapset olivat itse kertoneet tapahtuneista pahoinpitelyistä: *”Lapset kertoivat, että heitä lyödään ja hakataan kotona. Lapsilla todettiin monenlaisia kuhmuja ja naarmuja eri puolilla kehoa.”* (99/3) sekä tapauksesta, jossa äiti kertoi itse pahoinpidelleensä lastansa: *”Äiti soitti, koska oli suutuspäissään lyönyt lasta koiranhihnalla.”* (99/7)

2000-luvun päätöksissä esiintyy huomattavasti paljon enemmän lapsen kohdistuneita pahoinpitelyitä. Päätöksissä kerrotaan esimerkkejä pahoinpitelyn sisällöstä: *”Kuritukseen on kuulunut mm. nyrkillä, harjalla ja vyöhihnalla lyömistä.”* (01/7) *”Äiti huutaa lapselle ja käyttää remmiä. Lapsi kertoi poliisille: Äiti tulee selän päälle ja lyö remmillä, sattuu, itken.”* (05/5) *”Takaraivossa olevien rupien lapsi kertoi tulleen kun äiti oli lyönyt häntä imurin johdon pistokepäällä takaraivoon.”* (08/3)

Lisäksi 2000-luvun päätöksissä kerrotaan lapsen saamista vammoista pahoinpitelyn seurauksena. *”Lapsella todettiin kaksi pään kovakallonalaista verenvuotoa sekä palovammoja kasvoissa ja sormissa.” (04/5) ”Lapsella oli molemmissa käsivarsissaan mustelmia, toisessa ihorikko ja vyötärön alapuolella pakarassa hänellä oli mustelma. Lapsi kertoi pahoinpitelyn jatkuneen vuosien ajan ja pahoinpitelijänsä olevan pääasiassa isäpuolen, mutta myös äiti on häntä lyönyt. (06/3)*

Lisäksi päätöksissä tulee esille pahoinpitelijänä olleen äiti *”Äiti oli heittänyt lasta lasipullolla ja tämän sisarusta keinutuolilla.” (04/10)* ja isäpuoli. *”Äidin aviopuoliso oli polttanut lapsen sormia kuumalla liedellä ja riiputtanut lasta parvekkeelta alas jaloista kiinni pitäen.”(00/5)*

Lapsen pahoinpitely kohdistuu oman tulkintani mukaan päätöksissä aina suoranaisesti lapseen. Päätöksiin kirjatut lapsen pahoinpitelyt ovat huomattavasti yleisempiä 2000-luvun päätöksissä. Erittäin surullinen huomio lapsen pahoinpitelyyn liittyen on se, että pahoinpitely on lähes jokaisessa tapauksessa jatkunut jo pidempään ennen kuin asiaan on päästy puuttumaan. Erittäin surulliseksi tämän lapsen kannalta tekee se, että useimmiten pahoinpitelijä on joku hänen läheisimmistä ja luotettavimmista ihmisistään, kuten oma äiti. Tämä on lapselle varmasti hyvin traumatisoivaa ja vauriot niin henkisesti kuin fyysisesti ovat suuret mikäli tilanne pääsee jatkumaan pitkään.

Lapsen kohdistuneen pahoinpitelyn muutoksista 1990-luvulta 2000-luvulle on vaikeaa aineiston pohjalta sanoa. Pahoinpitelyjä on ollut molemmilla vuosikymmenellä. Lapsen pahoinpitelyjä on kuitenkin 2000-luvun päätöksissä enemmän. Pahoinpitelyjen luonteen muuttumisesta on vaikeaa sanoa mitään muuta kuin, että 2000-luvulla lapsen kohdistuneita pahoinpitelyjä on aineistossa kuvailtu tarkemmin sisällöllisesti kuin 1990-luvun päätöksissä.

Lapsen pahoinpitelyyn voidaan katsoa kuuluvaksi myös lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Haluan kuitenkin aineistoni pohjalta nostaa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön omaksi kappaleekseen. Seuraavassa kappaleessa käsittelen lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä.

6.7 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tuli päätöksissä esiin yhtenä huostaanottoon johtaneena perusteena. Halusin nostaa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön omaksi kappaleekseen kaikessa kauheudessaan lasta traumatisoivana kokemuksena muistuttamaan siitä todellisuudesta, että on lapsia jotka joutuvat tämänkaltaisia kauheuksia elämässään kokemaan.

1990-luvun päätöksissä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tuli esiin kuitenkin vain yhdessä päätöksessä. Tässä tapauksessa perusteena oli myös vakavaa lapsen hoidon laiminlyöntiä ja vanhemman alkoholinkäyttöä. *”Äiti on itse kertonut vieneensä lapsen päiväkodin sijaan hoitoon alakerrassa asuvalle miehelle, joka oli äidin kertoman mukaan ottanut lapsen housut pois ja laittanut sormensa lapsen sukuelimiin.” (98/1)*

2000-luvun päätöksissä tulee esiin jo useampia epäilyjä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Valitettava tosiasia on, että aina tapahtunutta ei pystytä kuitenkaan toteen näyttämään, mutta ei voida kuitenkaan pois sulkeakaan. Näin on kahdessa 2000-luvun päätöksessä.

Esille nousee myös tapauksia, joissa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on voitu todentaa. Yhdessä tapauksessa lapsi on itse kertonut tapahtumista poliisille, eikä tekijä ole asiaa kiistänyt vaan on tunnustanut lapsen esille tuomia asioita. (00/8) Aineistossa kerrotaan myös epäilystä, josta on tullut ilmoitus, että isä on tarjonnut alaikäiselle lapsensa kaverille olutta ja tämän tullessa humalaan on isä suudellut ja kosketellut lapsen rintoja ja yrittänyt riisua lasta. (06/2) Päätöksessä kuitenkin kerrotaan tekijän saaneen myöhemmin tuomion asiasta. Aineistosta löytyy myös päätös, jossa lapsi oli kertonut äidin entisen miesystävän lääppinen ja kosketelleen häntä ja hänen sisarustaan. Asia on mennyt eteenpäin ja mies on saanut tuomion lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. (09/3)

Joissain päätöksissä oli asian selvittäminen vielä kesken. Päätöksessä kerrotaan lapsen viettävän aikaa syrjäytyneiden itseään reilusti vanhempien ikuisten seurassa, jotka ovat käyttäneet häntä myös seksuaalisesti hyväkseen. Lapsi on tehnyt rikosilmoitukset seksuaalisesta hyväksikäytöstä. (08/8) Yhdessä tapauksessa lapsen vanhemmat ovat tehneet rikosilmoituksen alaikäisen lapsensa täysi-ikäisestä seurustelukumppanista epäiltynä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. (09/4) Yhdessä tapauksessa lapsi on kertonut sisarukselleen, että isä on ”pannut häntä”. Lapsi kertoi poliisille tarkasti tapahtumista ja isä otettiin kiinni poliisilaitokselle kuulusteltavaksi epäiltynä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. (09/8)

Lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyen voi tehdä selvän päätelmän, että lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt ovat lisääntyneet tai vaihtoehtoisesti niitä on tullut tietoon enemmän. Selkeästi kuitenkin verrattuna 1990-luvun yhteen mainintaan on 2000-luvulla todella monta mainintaa lapsen kohdistuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Uskon, että lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä on ollut aina, mutta asiasta ollaan koko ajan tietoisempia ja puhutaan avoimemmin. Epäilyihin seksuaalisesta hyväksikäytöstä tartutaan helpommin ja tutkitaan asia. Lapsen edun mukaisesti avataan asia eikä piilotella sitä vaiettuna asiana.

6.8 Mielenterveysongelmat

Mielenterveysongelmat ovat yksi suuri päätöksistä esiin nouseva peruste huostaanotoille. Mielenterveysongelmia voi olla monenlaisia ja monen tasoisia. Tässä kappaleessa käsittelen omasta aineistostani esiin nousseita mielenterveysongelmia, jotka ovat omalta osaltaan olleet vaikuttamassa huostaanotto päätöksessä perusteena. Huostaanoton perusteena aineistosta nousee sekä vanhemman että lapsen oma mielenterveys ja sen problematiikka. Käsittelen omissa kappaleissaan sekä vanhemman että lapsen mielenterveysongelmia.

6.8.1 Vanhemman mielenterveysongelmat

1990-luvun päätöksissä sekä 2000-luvun päätöksissä selkeästi esiin tuleva peruste päätöksissä on vanhempien mielenterveysongelmat ja psyykinen vointi sekä vanhemman itsetuhoisuus.

Vanhemman mielenterveysongelmat saattoivat olla yksistään syynä lapsen huostaanotolle. *”Äiti oli omaehtoisesti lähtenyt Harjavallan sairaalaan. Äidin diagnoosina oli tarkemmin määrittelemätön psykoosi.” (92/1) ”Äiti koki olevansa fyysisesti heikossa kunnossa ja koki etteivät lääkärit ota häntä vakavasti. Äiti oli puhunut itsemurhasta. Äiti kyllä itekin ollut sitä mieltä, että ehkä psyykinen tilanne on perimmäinen syy jaksamattomuuteen. Äiti kertoi olevansa ahdistunut ja sanoi, ettei häntä voi kukaan auttaa.” (99/1) ”Äiti on määritelty tunne-elämältään epävakaaksi ja hänellä on lisäksi ollut rauhoittavien lääkkeiden väärinkäyttöä.” (01/3)*

Useimmissa itsetuhoisuuteen viittaavissa tapauksissa oli toisena perusteena huostaanotolle vanhemman alkoholin- tai lääkkeiden käyttö. *”Äiti kertoi käyttäneensä päihteitä ja*

ottaneensa myös lasillisen nesteeseen liotettuja lääkkeitä itsemurhatarkoituksessa.” (98/2)
”Äiti ei psyykkisen tilanteensa sekä päihdeongelmansa vuoksi kykene turvaamaan lapsen terveyttä ja kehitystä.” (00/6) Päätöksissä esiintyi myös suoria itsemurhayrityksiä ja selkeää viehtymystä itsemurhaa kohtaan: *”Äiti yritti itsemurhaa pistämällä itseensä kaksi kynällistä insuliinia.” (04/5)* *”Äiti kertoi itsemurha-ajatuksen viehättävän häntä ja mielti eri tapoja tehdä se.” (06/4)*

Vanhemman mielenterveysongelma toi tullessaan myös harhoja ja aggressiivista käyttäytymistä. *”Äiti kertoi tappavansa itsensä sekä lapsen, jos lapsi aiotaan sijoittaa johonkin toiseen perheeseen. Äiti epäili, että lapsi raiskataan sijaisperheessä.” (98/2)* *”Äiti oli puhunut aikovansa tappaa itsensä. Äiti oli jättänyt olohuoneen pöydälle itsemurhakirjeen. Äidin psyykkinen kunto oli hyvin huono. Puheet olivat sekavia ja hän ei ollut realiteeteissa.” (99/2)* *”Äiti oli hyvin masentunut ja hänellä oli itsemurha-ajatuksia.” (02/10)*

Vanhemman mielenterveysongelmat esiintyivät päätöksissä samankaltaisina molemmilla vuosikymmenillä. Päätöksissä esiintyi erilaisia mielenterveyden ongelmia. Esille nousi erilaisia vanhempien psyykkisiä ongelmia ja diagnooseja. Vanhemman mielenterveysongelman kautta esiin tuli erilaisia muutoksia käytöksessä, kuten harhaisuutta ja väsymystä. Huomiota herättävän paljon päätöksissä oli vanhemman itse tuhoisuutta. Selkeästi perusteista voi tehdä päätelmän, että useat psyykkisesti huonossa kunnossa olevat, mielenterveysongelmaiset pohtivat jotkut jopa yrittävät itsemurhaa. Eroa 1990-luvun ja 2000-luvun välillä en pysty aineistoni pohjalta tekemään.

6.8.2 Lapsen mielenterveysongelmat

Lapsen mielenterveysongelmat ja psyykkinen vointi olivat huostaanoton perusteluna myös useissa päätöksissä.

1990-luvun päätöksissä lapsen mielenterveysongelmat ja psyykkinen huonovointisuus tulivat esiin suorina mainintoina: *”Lapsi on vaikeasti deprivoitunut, turvaton, aikuisennälkäinen, psyykkeltään laitoslapsi.” (97/1)* *”Lapsen aggressiivisuus ja pelkotilat olivat lisääntyneet. Lapsi oli muissa maailmoissa ja näki harhoja. Lapsi oireili turvattomuuttaan, mm. kasteluongelman takia tarvitsee psykiatrista hoitoa.”(99/7)* *”Lapsella oli ollut sopeutumisiongelmia, aggressiivisuutta ja keskittymisvaikeuksia. Diagnoosina oli*

masennusoireinen käytöshäiriö.” (99/9) sekä tarkempina kuvauksina lapsen käytöksestä: ”Lapsi alkoi oireille voimakkaasti psyykkisesti. Lapsi kokee surua ja ahdistusta lähisukulaisiaan kohtaan ja tuntee itsensä turvattomaksi suhteessa heihin. Lapsi kärsii vakava-asteisesta masennuksesta ja hänellä on itsetuhovaara.” (96/4) ”Lapsi alkanut reagoida perhetilanteeseen. Lapsi on aivan vauhkona, repinyt verhot ikkunoista, suttaa seinää ja karkailee kotoa.”(99/5)

Myös 2000-luvun päätöksissä lapsen mielenterveysongelmia tuotiin esiin suorina toteamuksina: *”Lapsi todettiin masentuneeksi ja hänen kehityksensä tiedollisesti, taidollisesti, tunne-elämän ja sosiaalisten taitojen osalta on estynyt.” (00/4) ”Lapsi oli todettu turvattomaksi, hänen ongelmansa todettiin olevan syvällä ja niiden korjaamisen vievän aikaa.” (00/8) ”Lapsella diagnoosina kriisijaksolle tullessa oli pakko-oireinen häiriö, heikkolahjaisuus ja depressiiviset oireet.” (00/10) ”Vaikea-asteiseen masennukseen on liittynyt ajoittain psykoottisia oireita.” (00/10) ja esimerkkeinä lapsen käyttäytymisestä: ”Lapsi uhkasi tapaa itsensä ja oli todennut opettajalle, ettei jaksa enää.” (01/6) ”Lapsi oli tuhrinut naapurin auton ulosteella.” (02/7) ”Lapsella oli ollut kastelua, housuun kakkaamista, itsetuhoisuutta ja raivokohtauksia ja taantumista.” (06/9)*

Niin 1990-luvulla kuin 2000-luvulla lapsilla oli havaittavissa erilaista oireilua, masennusta, itsetuhoisuutta, levottomuutta, sekä aggressiivisuutta. Uusi ilmiö löytyy 2000-luvun päätöksestä, jossa todetaan lapsen riippuvuus pelimaailmasta: *”Tutkimuksissa näkyi lapsen mielialojen vaihtelu, mielenmaailman tyhjyys ja huumeenomaisen riippuvuus peli-, tv- ja elokuvamaailmaan.” (06/6)* Tämä mielestäni todistaa elektroniikan ja erilaisten tv- ja konsolipelien tuleminen koko ajan vain vahvemmin lasten arkipäivään mukaan. Kyseisessä tapauksessa toisena perusteena oli vanhemmuuden puute, joten väkisinkin herää ajatus yrityksestä korvata puuttuvaa vanhemmuutta elektroniikalla. Onneksi kuitenkin tämän kaltaisia tapauksia löytyi aineistostani vain yksi.

2000-luvun päätöksissä tulee esiin uutena elementtinä lastenpsykiatrian ja myös nuorisopsykiatrian vahva rooli. Lapselle voi olla takanaan ennen huostaanottoa useita lastenpsykiatrian ja/tai nuorisopsykiatrian osasto- ja tutkimusjaksoja. Yhdessä päätöksessä nousee esiin myös useamman kuukauden kestäneet lasta koskevat tahdonvastaiset pakkohoitojaksot psykiatrialla. Useissa päätöksissä, joissa psykiatrian rooli nousee esiin on psykiatria lausunut suoraan, että lapsen asuminen kotona on jatkossa mahdotonta. Psykiatri on

joissakin tapauksissa myös esittänyt suoraan kantansa siitä, millaisen sijaishuoltopaikan lapsi tarvitsee. *”Osastojaksolla tuli esiin toisiin lapsiin ja esineisiin kohdistuva aggressiivisuus sekä väkivalta että väkivallan uhkaamista hyväksikäyttäen pyrkimys johtajuuteen, taipumus valehdella ja syyttää muita.” (00/2) ”Lastenpsykiatrian osastolla on nähty, että lapsen käytös on niin vakavasti häiriintynyt, ettei rajojen asettaminen enää onnistu perheessä.” (00/2)*

Erityisen huolestuttavaa mielestäni on se tosi asia, että lähes jokaisessa päätöksessä lapsen mielenterveysongelman taustalla oli puutteellinen vanhemmuus ja kodin olosuhteet. Lapset saattoivat oireilla kodissa pitkään jatkunutta huonoa tilannetta tai puuttuvaa vanhemmuutta. Lapsen lähtökohdat saattoivat olla niin huonot, että tilanteen korjaamiseksi oli nähty ainoana vaihtoehtona huostaanotto. Harmillista on, että tilanne on näissä tapauksissa päässyt jo niin pitkälle, että lapsen mielenterveys on vaarantunut tai jopa vaurioitunut jo pysyvästi.

6.9 Lapsen käyttäytyminen

Yhtenä usein esiintyvänä perusteluna päätöksissä oli lapsen oma käyttäytyminen. Olen erotellut lapsen käyttäytymisen kuitenkin omaksi kappaleekseen enkä halunnut yhdistää sitä lapsen mielenterveydenongelmiin. Lapsen käyttäytymisen ongelmiin ei välttämättä liittynyt aineistossani nimittäin mielenterveysongelmia. Lapsen käytös saattoi hyvin olla muualta lähtevää.

1990-luvun päätöksissä lapsen käyttäytyminen saattoi olla aggressiivista, levotonta, uhkaavaa tai lapsella esiintyi käytöshäiriöitä. Päätöksissä esiintyi myös lapselle ikätasolleen sopimatonta seksuaalista käyttäytymistä. *”Todettu aggressiokäyttäytymistä lapsella mm. Päivähoidossa ja äidin kertoman mukaan kotioloissa” (96/1) ”Lapsen käyttäytymisessä on kotona ollut piirteitä, jotka voivat vaarantaa sekä lapsen itsensä että muiden perheenjäsenten normaalia kehitystä. Lapsen uhkaava käytös ja seksuaalinen kiinnostus nuorempia sisaria kohtaan. (96/10) ”Lapsi käyttäytyi sekä aikuisia että lapsia kohtaan aggressiivisesti, oli hoitamaton, vaati erityishuomiota ja masturboi huomiota herättävästi.” (97/1)*

Yhdessä tapauksessa lapsi oli haastava kehitysvammansa vuoksi, eikä äiti tämän vuoksi jaksanut yksin lapsen kanssa kotona. Myös lapsen käyttäytyminen koulussa ja koulukäymättömyys mainittiin perusteluissa muutamissa tapauksissa. *”Peruskoulun*

viimeinen luokka uhkaa jäädä käymättä.” (94/1) ”Lapsella on vaikeuksia koulussa, hän häiriköi ja rötöstelee koulumatkoilla.” (96/7)

2000-luvun päätöksissä lapsen käyttäytyminen saattoi olla myös aggressiivista, levotonta, uhkaavaa tai lapsella esiintyi käytöshäiriöitä: *”Lapsi oli saanut raivokohtauksen, heitellyt huonekaluja ja äännellyt pelottavasti lyöden päätään seinään.” (06/4) ”Lapsi oli huolestuttavasti viehtynyt tulen sytyttämiseen.” (07/4) ”Lapsi kulki yleisissä kulkuneuvoissa teräaseen kanssa ja uhkaili muita.” (01/4) ”Lapsi uhkasi tapaa opettajan ja löi tätä puupyssyllä.” (01/6) ”Lapsi uhkaili äitiä leipäveitsellä.” (02/7) ”Lapsi uhkasi tappaa työntekijän ja polttaa hänen talonsa.” (03/1) ”Lapsi oli kuljettanut puukon repussa koulun aikomuksena tappaa opettaja ja rehtori.” (03/8) ”Lapsi oli käynyt käsiksi raskaana olevaan opettajaan.” (05/10)*

Joissain päätöksissä esiintyi myös lapsen ikätasolleen sopimatonta seksuaalista kiinnostusta. *”Lapsella korostunutta seksuaalisesta käytöstä.” (00/8) ”11-vuotiaan lapsen seksuaalinen leimautuminen asuinalueellaan.” (00/8) ”Lapsi on masturboinut estottomasti jo vuosien ajan muiden nähden.” (03/5)* Myös 2000-luvun päätöksissä tuli muutamissa esiin lapsen koulukäymättömyys: *”Lapsi ei saa kotoa käsin peruskoulua suoritettua” (00/3)* Koulukäymättömyys ei kuitenkaan ole missään pelkkänä perusteena huostaanotolle.

Lapsen käyttäytymisen ongelmat olivat tulkintani mukaan samankaltaisia niin 1990-luvulla kuin 2000-luvulla. Mikäli lapsen käyttäytyminen tuotiin esille huostaanoton perusteena oli päätöksessä aina myös muita perusteluita. Lapsen käyttäytymisen ongelmat olivat usein vain kärjistymä monista muista taustalla olevista ongelmista. Lapsen käyttäytymiseen läheisesti liittyvä asia on lapsen rajattomuus. Seuraavassa kappaleessa käsittelen lapsen rajattomuutta huostaanoton perusteena.

6.10 Lapsen rajattomuus

Tässä kappaleessa olen käsittellyt lapsen rajattomuutta. Olen halunnut nostaa lapsen rajattomuuden omaksi kappaleekseen, koska tulkitseen lapsen rajattomuuden sisältään erilaisia ongelmia kuin lapsen käyttäytymisen problematiikka. Lapsen rajattomuuden ollessa perusteluna huostaanotolle ovat ongelmat lapsen ja vanhemman välillä niin kärjistyneet, että vanhempi on kykenemätön enää rajoittamaan lasta ja valvomaan lapsen tekemisiä.

Lapsen rajattomuudella tarkoitan sitä, että lapsi vapaasti kulkee ja tekee oman mielensä mukaisesti välittämättä mistään säännöistä tai rajoista. *"Lapsi lähti omille teilleen."* (99/4) *"Lapsella oli ikätasoiselleen sopimatonta käyttäytymistä mm. Kuljeskelua iltaisin myöhään kavereiden kanssa ulkona sekä tupakanpolttua."* (99/9) *"Lapsi on myös öitä pois kotoa eikä vanhemmat tiedä missä hän on."*(00/3) *"Lapsi on liikkunut itseään huomattavasti vanhempien, enimmäkseen miesten seurassa."* (01/9) *"Äiti kertoi lapsen varastaneen kotoa rahaa eikä välittänyt hänelle asetetuista rajoista ja säännöistä."* (03/1)

Lapsen rajattomuus esiintyy päätöksissä samankaltaisena niin 1990-luvulla kuin 2000-luvulla. Lapsen rajattomuuteen sisältyy lapsen välinpitämättömyyttä mitään rajoja tai rajoituksia kohtaan. Useissa tapauksissa vanhemmat kokivat olevansa jo täysin keinottomia lapsensa kanssa ja jopa toivoivat sijoitusta. Läheisesti tähän tulkitseen kuuluvaksi vanhemmuuden puutteen, joka esiintyi useammassa huostaanotto päätöksessä. Seuraavassa kappaleessa käsittelemme vanhemmuuden puutetta.

6.11 Vanhemmuuden puute

Useissa päätöksissä huostaanoton yhtenä perusteluna oli vanhemmuuden puute. Vanhemmuuden puutteeksi olen tulkinnut vanhemman kyvyttömyyden toimia vanhempana ja asettaa lapsella rajoituksia sekä vanhemman väsymyksen vanhemmuuteen. Lisäksi muutamassa tapauksessa vanhempien vakava sairastuminen ja kuolema aiheuttivat vanhemmuuden puutteen lapsen elämässä.

Vanhemmuuden puute näkyi päätöksissä selkeänä vanhemman kyvyttömyytenä lapsen hoitamisessa. *"Vauvan pitely ja syöttäminen oli ollut avuttoman oloista."* (99/2) Myös äidin väsymys ja voimavarojen puute tuli esiin 1990-luvun päätöksissä. *"Äiti myöntänyt olevansa väsynyt lapsen hoitamiseen."* (93/3) *"Äiti on ilmaissut, että hän ei yksin jaksa vastata lapsen hoidosta."* (96/5)

Vanhemmuuden puute näkyi päätöksissä myös kyvyttömyytenä lapsen rajojen asettamisessa. *"Lapsen ja vanhempien vuorovaikutus ei ole riittävän tukea antavaa ja rajoja asettavaa."* (99/9) *"Lapsi joskus "pyöritytti" äitiä. Lapsen todettiin olevan perheen aikuinen, joutui pitämään huolta äidistä. Äiti ei jaksa keskittyä lapsen asioihin, vaan kokee mustasukkaisuutta*

siitä, että lasta autetaan eikä häntä.”(99/1) ”Äidin kyky tunnistaa lapsen tarpeita sekä asettaa rajoja on riittämätöntä.” (96/9)

2000-luvun päätöksissä näkyi myös vanhemmuuden puute kyvyttömyytenä lapsen hoitamisessa:

”Äidin toiminnan on todettu ajoittain jopa pahentavan lapsen psyykkistä tilaa.” (01/6)
”Äidillä ei ole riittävää henkistä kypsyyttä ja vahvuutta toimia äitinä.” (02/6) ”Isä on käytöksellään osoittanut kykenemättömyytensä ja vastuuntunnottomuutensa toimia lapsen huoltajana.” (02/6) ”Äiti ahdistuu lapsen itkusta syöttäessään tätä, eikä tiedä miten toimia. Äidin mielenkiinto ja puhe keskittyy lapsen isään.” (04/3) ”Äiti ei kykene hoitamaan vauvaa, eikä tunnista vauvan tarpeita.”(05/3) ”Lapselle vanhemmat eivät ole hakeneet apua hänen oireilustaan huolimatta.” (00/10)

Vanhemman väsymys ja voimavarojen puute tuli selkeästi esiin tapauksissa, joissa vanhempi suoraan toivoi lapsen sijoitusta. *”Äiti suostui lapsen huostaanottoon ja toivoi perhesijoitusta. Äiti ei tällä hetkellä tunne olevansa kykenevä huolehtimaan lapsesta.” (01/3) (02/13)*

Myös 2000-luvun päätöksissä näkyi vanhemman kyvyttömyyttä rajojen asettamisessa. *”Äiti on kykenemätön näkemään lapsen tarpeita, tukemaan hänen koulunkäyntiään ja estämään lapsen epäsosiaalista käyttäytymistä.” (01/8) ”Kotoa puuttui säännöllinen vuorokausirytmä sekä selkeät keinot ohjata ja rajata lapsia terveeseen kasvuun ja kehitykseen.” (04/1)*

Uutena elementtinä 2000-luvun päätöksissä ovat sairaalan tekemät arviot vanhemmuuden puutteesta. *”Tutkimusjaksolla tuli selkeästi esille aikuisen tuen puute” (00/4) ”Todettiin, että tunnetasolla lapsi ei ole vanhemmille syntynyt.” (00/10) ”Sairaalan tekemän arvion mukaan vanhempien kyvyt ja voimavarat eivät riitä tyydyttämään lapsen erityistarpeita.” (03/5)*

Muutamassa tapauksessa vanhemmuuden puutteen muodosti 1990-luvun päätöksissä vanhemman vakava sairastuminen. *”Lapsen isän jouduttua loppuelämäkseen sairaalahoitoon.” (95/1) ”Äiti sairastui kesällä. Lapsen täytyy saada elää arkielämäänsä niin, että sitä ei häiritse äidin olotila kuntoutumisprosessissa.” (95/3)*

2000-luvun päätöksissä oli muutama tapaus, jossa vanhemmuuden puutteen muodosti vanhempien kuolema. *"Lapsi oli jäänyt täysorvoksi."* (01/4) *"Vanhemmat ovat kuolleet."* (03/4)

Vanhemmuuden puute näyttäytyi suhteellisen samanlaisena niin 1990-luvun kuin 2000-luvun päätöksissä. Vanhemmuuden puute näyttäytyi vanhemman kyvyttömyytenä lapsen hoitamisessa tai kyvyttömyytenä asettaa lapselle rajoja. Vanhemmuuden puute näkyi päätöksissä myös vanhemman väsymyksenä ja toiveena saada lapsi sijaishuoltoon. 2000-luvun päätöksissä ero 1990-luvun päätöksiin löytyi sairaalan tekemien arviointien kautta. Huostaanottopäätöksien perusteluissa ei 1990-luvulla kirjoiteta sairaalan tekemistä arvioista vanhemmuudesta, mutta 2000-luvulla kantaa otetaan jo enemmänkin ja suoraan huostaanoton tarpeesta.

Vanhemmuuden puutteeseen tulkitsin vielä kuuluvaksi vanhemman vakavan sairastumisen ja kuoleman, jonka myötä lapsi on jäänyt vaille riittävää vanhemmuutta.

6.12 Ongelmien kasautuminen

Erikseen esiin täytyi vielä mielestäni nostaa se seikka, että päätöksiä perusteluissa esiin nousi hyvin selvästi perheiden moniongelmaisuus. Missään päätöksessä ei ollut mainittu vain yhtä perustelua huostaanotolle. Kaikissa päätöksissä ongelmat tuntuivat kietoutuneen toisiinsa ja ongelmat olivat kärjistyneet niin suuriksi ja laajoiksi, ettei tilanteessa ollut muuta lapsen edun mukaista vaihtoehtoa kuin lapsen huostaanotto.

Vanhemman päihteidenkäyttöön liittyi läheisesti lasten hoidon laiminlyönti, *"Lapset olivat olleet ainakin yli vuorokauden kaksistaan kotona äidin lähdettyä juopottelemaan"* (91/2) *"Koti oli kylmä, koska öljy oli usein loppu. Kotona ei ollut ruokaa ja äiti oli viikoittain vahvassa humalassa."* (03/9) sekä rikollisuus, *"Äiti päihtyneenä pidätettynä poliisilaitoksella epäiltynä murrosta."* (92/2) Päihteidenkäyttöön liittyi myös läheisesti elämänhallinnan vaikeudet. *"Äidin elämä on ollut lyhytjännitteistä, miesystävät ja asuinpaikat ovat vaihtuneet usein ja alkoholiongelmansa takia äiti on hakeutunut toistuvasti hoitoon."* (93/7) *"Äiti oli kotona sammuneena ja koti oli aivan sekaisin; kaljapulloja joka paikassa, ruokaa ja tupakantumppeja lattioilla."* (06/8)

Myös lapsen omaan käyttäytymiseen liittyvissä perusteluissa havaittavissa oli ongelmien moninaisuus. Lapsen rikolliseen käyttäytymiseen liittyi alkoholinkäyttöä ja koulu poissaoloja sekä rajattomuutta. Lapsen psyykkisen huonovointisuuden taustalla oli usein muita ongelmia kuten epävakaat kodin olosuhteet.

2000-luvun päätöksissä on havaittavissa perusteluiden kerronnallisuus. Perustelut muodostavat tarinan perheestä lastensuojelun historian ajalta. Useissa perusteluissa on havaittavissa ongelmien olevan ensin lähtöisin vanhempiin/vanhemmuuteen liittyvistä asioista, jotka lopulta kulmineituvat lapsen omaan oireiluun. Tämän perusteella voi päätellä tilanteiden jatkuvan perheissä hyvin pitkään ennen kuin huostaanottoon päädytään. *”Päiväkodissa on havaittu lapsen selvästi reagoivan isän kunnan mukaan. Lapsen turvattomuuden tunne tulee esille voimakkaana oireiluna.” (01/5)* ”Lapsi kertoi, ettei ollut saanut yöllä unta eikä äitiä herätettyä, joten hän oli hakenut puukon ja viillellyt itseään käsiin.” (05/6)

Edellä olevissa kappaleissa olen pyrkinyt avaamaan aineistostani löytyviä tutkimustuloksia ja vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin. Olen kohta kohdalta käynyt kaikki aineistostani oman tulkintani mukaan löytämäni perusteet, joiden perusteella huostaanottopäätös on tehty. Seuraavassa yhteenveto kappaleessa käyn vielä lyhyesti läpi löytämäni tutkimustulokset.

7 YHTEENVETO

Kiinnostukseni tutkimukseni aiheeseen nousi keväällä 2010 mediassa käydyin keskustelun pohjalta. Mediassa esitettiin huostaanottoja tehtävän kunnissa kyseenalaisin perustein. Omassa tutkimuksessani halusin lähteä selvittämään pitääkö väitteet paikkaansa. Mediassa käytyjen keskustelujen pohjalta huomasin huostaanottojen perusteiden olevan hyvin ajankohtainen ja keskustelua herättävä aihe. Tämän vuoksi totesin huostaanottojen perusteiden vaativat tutkimusta. Tämän vuoksi lähdin omassa pro gradu -tutkimuksessani selvittämään millaisilla perusteilla huostaanottoja tehdään. Tehdäänkö huostaanottopäätöksiä kyseenalaisin perustein? Kiinnostava kysymys oli myös, että ovatko huostaanottojen perusteet muuttuneet ajan saatossa. Esiin nousseet väitteet siitä, että huostaanottopäätöksiä tehtäisiin nykyään liian nopeasti ja kyseenalaisin perustein antavat kuvaa siitä, että huostaanottopäätökseen vaikuttaneet perusteet olisivat jotenkin muuttuneet.

Pro gradu -tutkimukseni kohteena ovat siis olleet huostaanotot ja niiden perusteet. Tutkimuksen teoreettisessa osuudessa olen pohtinut sosiaalityön ja lastensuojelun roolia ja yhteiskunnallista paikantumista sekä sosiaalityöntekijän roolia huostaanottoprosessissa. Tutkimuksessa perehdyin tehtyihin huostaanottoihin 1990 ja 2000 -luvuilla. Aineistonani olen käyttänyt eräässä länsisuomalaisessa keskisuudessa kaupungissa tehtyjä huostaanottopäätöksiä. Tutkimukseni tarkoituksena on ollut saada vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

Millaisilla perusteilla huostaanottoja on tehty 1990 ja 2000- luvuilla?

Ovatko huostaanottoihin johtaneet perusteet muuttuneet 1990- luvulta 2000- luvulle siirryttäessä?

Tutkimuksellani minun on ollut tarkoitus ottaa osaa julkisuudessa käytyyn keskusteluun huostaanottoon johtaneista perusteista sekä väitteistä koskien perusteettomia huostaanottoja. Olen pyrkinyt käsittelemään aihettani mahdollisimman konkreettisella tasolla, jotta lopullinen tutkimusraporttini olisi mahdollisimman selkeä ja hyödyksi niin käytännön työssä kuin nykyhetken keskustelussa.

Tutkimukseni alussa olen pohtinut sosiaalityön ja lastensuojelun paikantumista hyvinvointivaltiossamme. Olen pohtinut lastensuojelun toimenpiteitä ja huostaanottoa lastensuojelun viimesijaisena toimenpiteenä. Olen tarkentanut vielä pohdintaani sosiaalityöntekijän rooliin huostaanottoprosessi ja pohtinut sosiaalityöntekijän työn ristiriitaista rooli tuen ja kontrollin toteuttajana. Olen myös pohtinut huostaanottopäätösten merkitystä huostaanottoprosessissa sosiaalityöntekijän kirjoittamina dokumentteina. Tämän jälkeen olen perehtynyt aiempiin tutkimuksiin huostaanottojen perusteista ja esittelen niitä tutkimusraporttini kappaleessa neljä.

Kappaleessa viisi olen avannut tutkimukseni toteuttamista tarkemmin. Olen perehtynyt laadulliseen tutkimukseen ja esittelen sitä lyhyesti kappaleessa 5.1. Esittelen myös tutkimukseni aineiston ja analyysimenetelmänä käyttämäni sisällönanalyysin. Lisäksi kappaleessa 5.4 pohdin tutkimukseni luotettavuuteen liittyviä kysymyksiä. Seuraavaksi esittelen vielä tutkimukseni tuloksia yhteenvedona.

7.1 Tutkimustulokset

Tutkimukseni tulokset huostaanottojen perusteista olen koonnut seuraavaan taulukkoon. Olen jakanut perusteet alkuperäisen asetelmani mukaisesti kahteen eri kategoriaan sen mukaisesti onko huostaanoton perusteena ollut puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet, jotka uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä vai lapsen omat terveyttä ja kehitystä vakavasti vaarantavat asiat.

Taulukko 1. Huostaanottojen perusteet

Puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä	Lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään
Vanhempien päihteiden käyttö	Lapsen päihteiden käyttö
Lapsen hoidon laiminlyönti	Lapsen rikollisuus
Vanhemman elämänhallinnan vaikeudet	Lapsen mielenterveysongelmat
Vanhemman rikollisuus	Lapsen käyttäytyminen
Perheväkivalta	Lapsen rajattomuus
Lapsen pahoinpitely	Ongelmien kasautuminen
Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	
Vanhemman mielenterveysongelmat	
Vanhemmuuden puute	
Ongelmien kasautuminen	

Päihteiden käyttö tulee päätöksissä esiin hyvin selkeänä perusteluna huostaanotoille. Perusteluissa tulivat esiin sekä vanhempien päihteiden käyttö että myös lapsen oma päihteidenkäyttö. Vanhemman tai vanhempien alkoholinkäyttöä ja lääkkeiden sekakäyttöä esiintyi paljon 90-luvun päätöksissä. Vanhemman alkoholinkäyttöön todettiin liittyvän myös hyvin usein alkoholinkäytöstä johtuva vanhemman kyvyttömyys lapsen hoitoon. Huomionarvoista 90-luvun perusteluissa on, että vain yhdestä päätöksestä löytyy maininta huumausaineista. Myös 2000-luvulla päihteidenkäyttö tuli selkeästi esiin päätöksissä perusteluna huostaanotoille. Myös lääkkeiden väärinkäyttö oli esillä 2000-luvun päätöksissä. Lääkkeiden väärinkäyttöä esiintyi vielä enemmän kuin 1990-luvun päätöksissä. Samoin kuin

1990-luvullakin liittyi lääkkeiden väärinkäyttöön aina myös alkoholi, eikä lääkkeiden väärinkäyttöä esiintynyt erillisenä ilmiönä.

Erittäin huomionarvoista 1990-luvulta siirryttäessä 2000-luvun päätöksiin on huumeiden esiintymisen yleistymisen päätöksissä huostaanoton perusteluna. Uutena elementtinä 2000-luvun perusteluissa nousee esiin myös yhteistyö päihdetyöntekijöiden kanssa. Moniammatillisuus on selkeästi enemmän esillä 2000-luvun perusteluissa kuin 1990-luvun päätöksissä.

1990-luvulla esiintyi perusteluissa myös lapsen omaa päihteidenkäyttöä. Pääasiallisesti kyseessä oli alkoholinkäyttöä, mutta yhdessä tapauksessa mainittiin myös lapsen liikkuvan porukassa, jossa ovat mukana alkoholi ja huumeet. Lapsen päihteidenkäyttö tuli 1990-luvulla oikeastaan kaikissa päätöksissä esiin sidottuna rikolliseen toimintaan. Ainoastaan yhdessä tapauksessa lapsen rikolliseen toimintaan ei kuulunut alkoholinkäyttöä. 2000-luvun päätöksistä on havaittavissa enenevässä määrin lapsen omasta päihteidenkäytöstä johtuvia perusteluita. Ja mikä huolestuttavinta löytyy 2000-luvun päätöksistä useita esimerkkejä ja perusteita lapsen huumeiden käytöstä.

Läheisesti alkoholinkäyttöön liittyvä päätöksissä esiin noussut peruste oli lapsen hoidon laiminlyönti. Lapsen hoidon laiminlyöntiä esiintyi useammassa 1990-luvun päätöksissä lapsen täytenä heitteillejättönä, joissa lapsi oli jätetty yksin kotiin. Lapsen hoidon laiminlyönniksi tulkitsin myös tapaukset, joissa vanhemmat olivat jättäneet lapsen toisten lasten vastuulle tai muuten epäsoveliaan, kuten humalaisen hoitajan vastuulle. Lapsen hoidon laiminlyönti tuli päätöksissä esiin myös kodin huonoina olosuhteina, lapsen epäsiistinä, likaisena olemuksena ja rikkinäisinä pieninä vaatteina tai ruuan puutteena. Myös 2000-luvun päätöksissä lapsen hoidon laiminlyöntiä esiintyi samankaltaisena kuin 1990-luvulla. Lisäksi päätöksissä esiintyi lapsen hoidon laiminlyöntiä niin, että lapselle on asetettu kohtuuttomia vaatimuksia ikätasoaan nähden ja jätetty lasta vastaamaan muista lapsista. Tuloksien perusteella voin päätellä, että perusteet huostaanottopäätöksissä lapsen hoidon laiminlyönnin osalta ovat samankaltaiset 1990- ja 2000-luvuilla. Eroa ainoastaan tavassa tuoda asiat päätöksissä esille. 2000-luvun päätöksissä asiat esitetään ja kuvataan paljon tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin kuin 1990-luvun päätöksissä. Selvää kuitenkin on, että niin 1990-luvulla kuin 2000-luvulla on lapsen hoidon laiminlyönti yksi selkeä tehtyjen huostaanottojen peruste.

Lasten hoidon laiminlyöntiin liittyy läheisesti myös vanhemman elämänhallinnan vaikeudet. Elämänhallinnan vaikeudeksi olen päätöksistä tulkinnut tapaukset, joissa vanhemman elämä on hyvin epäsäännöllistä ja/tai epävakaata. Elämänhallinnan vaikeudeksi olen tulkinnut myös huonon taloudellisten asioiden hoidon sekä lisäksi epäsosiaalisen elämäntavan tarkoittaen tällä vanhemman kuulumista alamaailman ympyröihin vaikeuttaen tätä kautta omaa elämänhallintaansa. 1990-luvun päätöksissä vanhemman epävakaan elämäntilanteen taustalla oli useimmin myös alkoholinkäyttöä ja muutamassa tapauksessa myös lääkkeiden väärinkäyttöä. Vanhemman elämänhallinnan vaikeutta tuotiin päätöksissä esiin myös esimerkein asunnottomuudesta, vaihtuvista miessuhteista. Myös 2000-luvun päätöksissä vanhemman elämänhallinnan vaikeudet näkyivät samankaltaisina kuin 1990-luvun päätöksissä. Esiin päätöksistä nousee selkeästi ongelmien moninaisuus ja laajuus.

Vanhempien elämänhallinnan vaikeuksiin liittyy läheisesti rikollinen elämäntapa. Vanhemmat ovat sotkeutuneet alamaailman ympyröihin ja syyllistyneet eri rikoksiin. Läheisesti rikoksiin liittyy usein myös eri päihteen. Vanhempien rikollisen toiminnan lisäksi päätöksissä selkeästi nousee esiin lapsen rikollinen toiminta, myös usein päihteisiin sidottuna. 1990-luvun päätöksissä on selkeästi vähemmän mainintoja vanhemman rikollisesta elämäntavasta tai tekemistä rikoksista kuin 2000-luvun päätöksissä. Samoin kuin vanhemman rikollisen elämäntavan kasvu näkyy päätöksissä, tulee myös lapsen rikollisten tekojen ja elämäntavan kasvu esille siirryttäessä 1990-luvulta 2000-luvulle. Huomioitavaa on myös, että suurimpaan osaan rikollisista teoista liittyy myös päihteidenkäyttöä.

Yksi päätöksissä esiin noussut peruste oli perheväkivalta ja vanhemman aggressiivinen käytös. Päätöksissä esiintyy niin fyysistä kuin henkistä väkivaltaa. Myös perheväkivaltaan liittyi usein vanhempien alkoholinkäyttö. 1990-luvun päätöksissä kerrottiin perheväkivallasta vain toteamuksina. Perheväkivallan seurauksista ei päätöksissä kerrottu. 2000-luvun päätöksissä perheväkivalta näkyi myös vain toteamuksia, esiin tuotiin myös perheväkivallan aiheuttamia seurauksia.

Perheväkivallan lisäksi haluan nostaa erikseen esille aineistostani nousseen lapsen pahoinpitelyn omaksi huostaanoton perusteeksi. Usein lapsen pahoinpitelijänä päätöksissä oli perheen jäsen, joten voisimme kutsua myös kyseisiä tapauksia perheväkivallaksi. Halusin kuitenkin nostaa erikseen esille lapsen kohdistuneen pahoinpitelyn niissä tapauksissa, joissa pahoinpityä kohdistui selkeästi vain lapseen, ei muihin perheen jäseniin. 2000-luvun

päätöksissä esiintyy huomattavasti paljon enemmän lapsen kohdistuneita pahoinpitelyitä. Lisäksi 2000-luvun päätöksissä kerrotaan lapsen saamista vammoista pahoinpitelyn seurauksena.

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tuli päätöksissä esiin yhtenä huostaanottoon johtaneena perusteena. 1990-luvun päätöksissä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tuli esiin kuitenkin vain yhdessä päätöksessä. Tässä tapauksessa perusteena oli myös vakavaa lapsen hoidon laiminlyöntiä ja vanhemman alkoholinkäyttöä. 2000-luvun päätöksissä tulee esiin jo useampia epäilyjä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Valitettava tosiasia on, että aina tapahtunutta ei pystytä kuitenkaan toteen näyttämään, mutta ei voida kuitenkaan pois sulkeakaan. Näin on kahdessa 2000-luvun päätöksessä. Esille nousee myös kolme tapausta, joissa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on voitu todentaa. Kolmessa tapauksessa asian käsittely oli vielä kesken.

1990-luvun päätöksissä sekä 2000-luvun päätöksissä selkeästi esiin tuleva peruste päätöksissä on vanhempien mielenterveysongelmat ja psyykinen vointi sekä vanhemman itsetuhoisuus. Vanhemman mielenterveysongelmat saattoivat olla yksistään syynä lapsen huostaanotolle. Useimmissa itsetuhoisuuteen viittaavissa tapauksissa oli toisena perusteena huostaanotolle vanhemman alkoholin- tai lääkkeiden käyttö. Lapsen mielenterveysongelmat ja psyykinen vointi olivat myös huostaanoton perusteluna useissa päätöksissä. Niin 1990-luvulla kuin 2000-luvulla lapsilla oli havaittavissa erilaista oireilua, masennusta, itsetuhoisuutta, levottomuutta, sekä aggressiivisuutta. Uusi ilmiö löytyi 2000-luvun päätöksestä, jossa todetaan lapsen riippuvuus pelimaailmasta.

Eriyisen huolestuttavaa mielestäni on se tosi asia, että lähes jokaisessa päätöksessä lapsen mielenterveysongelman taustalla oli puutteellinen vanhemmuus ja kodin olosuhteet. Lapset saattoivat oireilla kodissa pitkään jatkunutta huonoa tilannetta tai puuttuvaa vanhemmuutta. Lapsen lähtökohdat saattoivat olla niin huonot, että tilanteen korjaamiseksi oli nähty ainoana vaihtoehtona huostaanotto. Harmillista on, että tilanne on näissä tapauksissa päässyt jo niin pitkälle, että lapsen mielenterveys on vaarantunut tai jopa vaurioitunut jo pysyvästi.

Yhtenä usein esiintyvänä perusteluna päätöksissä oli lapsen oma käyttäytyminen. Lapsen käyttäytymisen ongelmiin ei välttämättä liittynyt aineistossani mielenterveysongelmia. Lapsen käytös saattoi hyvin olla muualta lähtevää. 1990-luvun päätöksissä lapsen

käyttäytyminen saattoi olla aggressiivista, levotonta, uhkaavaa tai lapsella esiintyi käytöshäiriöitä. Päätöksissä esiintyi myös lapselle ikätasolleen sopimatonta seksuaalista käyttäytymistä. Yhdessä tapauksessa lapsi oli haastava kehitysvammansa vuoksi, eikä äiti tämän vuoksi jaksanut yksin lapsen kanssa kotona. Myös lapsen käyttäytyminen koulussa ja koulukäymättömyys mainittiin perusteluissa muutamissa tapauksissa. Lapsen käyttäytymisen ongelmat olivat tulkintani mukaan samankaltaisia niin 1990-luvulla kuin 2000-luvulla. Mikäli lapsen käyttäytyminen tuotiin esille huostaanoton perusteena oli päätöksessä aina myös muita perusteluita. Lapsen käyttäytymisen ongelmat olivat usein vain kärjistymä monista muista taustalla olevista ongelmista.

Lapsen rajattomuuden olen tulkinnut sisältävän erilaisia ongelmia kuin lapsen käyttäytymisen. Lapsen rajattomuuden ollessa perusteluna huostaanotolle ovat ongelmat lapsen ja vanhemman välillä niin kärjistyneet, että vanhempi oli kykenemätön enää rajoittamaan lasta ja valvomaan lapsen tekemisiä. Lapsi saattoi vapaasti kulkea ja tehdä oman mielensä mukaisesti välittämättä mistään säännöistä tai rajoista. Lapsen rajattomuus esiintyy päätöksissä samankaltaisena niin 1990-luvulla kuin 2000-luvulla. Useissa tapauksissa vanhemmat kokivat olevansa jo täysin keinottomia lapsensa kanssa ja jopa toivoivat sijoitusta.

Läheisesti lapsen rajattomuuteen kuului vanhemmuuden puute. Vanhemmuuden puutteeksi olen tulkinnut vanhemman kyvyttömyyden toimia vanhempana ja asettaa lapsella rajoituksia sekä vanhemman väsymyksen vanhemmuuteen. Lisäksi muutamassa tapauksessa vanhempien vakava sairastuminen ja kuolema aiheuttivat vanhemmuuden puutteen lapsen elämässä. Uutena elementtinä 2000-luvun päätöksissä olivat sairaalan tekemät arviot vanhemmuuden puutteesta.

Erikseen esiin täytyy vielä mielestäni nostaa se seikka, että päätöksien perusteluissa esiin nousi hyvin selvästi perheiden moniongelmaisuus. Missään päätöksessä ei ollut mainittu vain yhtä perustelua huostaanotolle. Kaikissa päätöksissä ongelmat tuntuivat kietoutuneen toisiinsa ja ongelmat olivat kärjistyneet niin suuriksi ja laajoiksi, ettei tilanteessa ollut muuta lapsen edun mukaista vaihtoehtoa kuin lapsen huostaanotto.

Olen aineistostani löytänyt kymmenen perustelua huostaanotolle, jotka liittyvät puutteisiin lapsen huolenpidossa tai muihin kasvuolosuhteet, jotka uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä sekä kuusi perustelua, joissa lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai

kehitystään. Tästä voin tehdä myös päätelmän, että huostaanoton perusteena on useimmin vanhemmuuteen ja kasvuolosuhteisiin liittyvät asiat kuin lapseen itseensä liittyvät asiat. Ja kuten edellä jo totesin on usein lapsen huostaanottoon johtavan oirehinnan taustalla myös vanhemmuuteen ja kodin olosuhteisiin liittyvät asiat. Tuloksieni pohjalta en voi kuitenkaan asiaa yleistää, että näin olisi aina, mutta totean, että näin on usein.

Olen yhteenvedossani pyrkinyt kokoamaan tutkimukseni tuloksia yhteen mahdollisimman selkeästi ja antamaan vastauksen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni: Millä perusteilla huostaanottoja on tehty 1990- ja 2000-luvuilla? Tulen vielä seuraavassa pohdinta osiossani vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseeni: Miten perusteet ovat 1990-luvulta muuttuneet 2000-luvulle? Pohdin myös tutkimukseni ja tuloksieni paikantumista suhteessa mediassa käytyyn keskusteluun huostaanotoista sekä aiempaan tutkimukseen huostaanoton perusteista.

8 POHDINTA

Olen pro gradu -tutkimuksessani selvittänyt sosiaalityön ja lastensuojelun paikantumista hyvinvointivaltiossamme. Sosiaalityössä asiakkaan kohtaaminen ja asiakkaan ongelmien selvittäminen tapahtuu hyvinvointivaltion organisatorisessa kehyksessä, kuntien sosiaalitoimistoissa, kuten lastensuojelu lastensuojelutoimistoissa. Hyvinvointivaltiomme antaa sosiaalityössä tehtävälle ammatilliselle toiminnalle yleiset edellytykset ja valtuutuksen, joka mukaisesti työtä sosiaalitoimistoissa tehdään. Erilaiset lait määrittelevät työntekijöille oikeudet ja velvollisuudet, jonka mukaisesti työntekijän tulee työtään tehdä. Hyvinvointivaltiomme takaa kaikille lain puitteissa saman sosiaaliturvan ja sosiaalipalvelut. Sosiaalityöntekijän tulkintaan jää asiakkaan palvelutarve. Sosiaalityöntekijällä on ristiriitainen rooli organisaationsa edustajana sekä toisaalta lapsen edusta vastaavana työntekijänä. Sosiaalityöntekijä toimii kuin portin vartijana asiakkaan ja palveluiden välissä.

Uusi lastensuojelulaki astui voimaan vuoden 2008 alusta. Uuden lastensuojelulain myötä on korostettu entisestään varhaisempaa ongelmiin puuttumista, perheen oikeusturvaa, viranomaisten yhteistyötä ja pyritty tekemään lastensuojelun toiminta selkeämmäksi ja näkyvämmäksi. Lastensuojelulaki edellyttää kaikissa toimenpiteissä ensisijaisesti lapsen edun huomioonottamista. Lastensuojelussa pyritään aina työskentelemään yhteistyössä lapsen ja perheen kanssa. Lisäksi korostetaan avohuollon tukitoimien ensisijaisuutta. Lastensuojelun

toimenpiteistä huostaanotto on jo lastensuojelulainkin mukaisesti viimesijainen toimenpide. Tässäkin kohtaa tärkeää on muistaa kuitenkin lapsen etu. Avohuollon tukitoimia ei voida lapsen kustannuksella vain kokeilla. Lapsen edun sitä vaatiessa tulee huostaanottoon ryhtyä välittömästi jos laissa esitetyt perusteet täyttyvät, vaikka avohuollon tukitoimia ei olisikaan kokeiltu.

Olen kappaleessa kolme käsitellyt sosiaalityöntekijän roolia huostaanottoprosessissa. Prosessi on emotionaalisesti raskas myös työntekijälle. Tämän vuoksi työntekijä tarvitsee vahvan tuen työnsä taakse. Tärkeää on tuki niin esimiehiltä kuin työyhteisöltä. Huostaanoton perustelut ovat sosiaalityöntekijän tulkinta useimmin hyvin laajasta aineistosta. Virheellinen tulkinta voi mahdollistaa perusteettoman huostaanoton. Työntekijällä on kuitenkin lakien sanelema vastuu tekemistään päätöksistä sekä myös oma eettinen ja moraalinen vastuu tekemistään päätöksistä. JP Roos (2004, 7-8) kritisoi asiakkaan oikeusturvaa lastensuojelukysymyksissä. Hänen mukaansa lastensuojelutoimenpiteissä riittää kun viranomaisen itse uskoo tiedon luotettavuuteen. Hänen mukaansa esimerkiksi huostaanotossa todisteluvollisuus on vain vanhemmalle ei lainkaan viranomaisella.

Työntekijän rooli on ristiriitainen. Työntekijä on sidottuna pakkotoimien ja vapaaehtoisuuden sekä auttamisen välillä. Olen käsitellyt tuen ja kontrollin ristiriita tarkemmin luvussa 3.1. Arja Jokinen (2009, 127-130) esittää kolme eri näkökulmaa tuen ja kontrollin välille. Kontrolli voidaan nähdä ensinnäkin tuen antamisen ehtona organisatorisesta ulottuvuudesta. Tällöin työntekijä on velvollinen kontrollointiin. Tuki ja kontrolli voidaan nähdä myös toisiaan täydentävinä työmenetelminä. Tuella päästään mahdollisesti haluttuun suuntaan ja tuen toteutumista kontrolloidaan. Tuki ja kontrolli voivat olla myös vuorovaikutuksessa keskenään. Raja ei ole selkeä. Sama asia voi olla eri kontekstissa tukea tai kontrollia.

Pro gradu -tutkimusta tehdessäni olen joutunut pohtimaan omaa rooliani tutkijana ja sosiaalityöntekijänä. Omasta roolistani sosiaalityöntekijänä olen pyrkinyt luopumaan tutkimustani tehdessä. Olen pyrkinyt siirtämään sivuun minulla ennalta olevat tiedot työni puolesta koskien lastensuojelua ja huostaanottoprosessia. Mielestäni olen pyrkimyksissäni onnistunut hyvin. Olen tehnyt tutkimustani aineistolähtöisesti ja tutkimukseni tulokset nousevat suoraan aineistosta. Oma tulkintani näkyy teemoittelussa, millaisten otsikoiden alle olen perusteiden tulkinnut kuuluvan sekä itse perusteista, joita olen huostaanottopäätöksistä poiminut sekä perusteiksi tulkinnut. Seuraavaksi pohdin tutkimukseni tuloksia suhteessa

mediassa käytyyn keskusteluun huostaanotoista sekä suhteessa aiempien tutkimusten tuloksiin.

Anu Palosaari (Tamperelainen 10.1.1010) esitti huostaanottojen kohderyhmän olevan väärä. Palosaaren mukaan huostaanottoja ei tehdä siellä missä pitäisi, eli päihde- ja väkivalta perheissä ja silloinkin kun se tehdään, niin tehdään se liian myöhään. Palosaaren mielestä lapsia viedään asiattomin ja epämääräisin perustein sekä ilman lainsuojaa. Oman tutkimukseni tulosten valossa en voi yhtyä Palosaaren ajatukseen, että huostaanottojen kohderyhmä olisi väärä. Tutkimuksessani on kyllä tutkinut huostaanottojen kohderyhmää, vaan vain perusteita, joiden vuoksi huostaanotto on tehty. Kuitenkin vierastan ajatusta, etteikö löytämiäni ongelmia, jotka ovat huostaanottojen perusteina olleet, voisi olla jokaisessa yhteiskuntaluokassa ei vain päihde- ja väkivalta perheissä, kuten Palosaari esittää. Nostan esimerkiksi väitteelleni mielenterveysongelmat ja väitän, että mielenterveysongelmat eivät ole sidottuja yhteiskuntaluokkaan, vaan voivat olla mahdollisia jokaiselle meille. Palosaari toteaa myös huostaanottoja tehtävän liian myöhään. Tähän Palosaaren esittämään väitteeseen voin osittain yhtyä. Joissain päätöksissä tuli selkeästi esille, että ongelmat olivat kärjistyneet hyvin pitkällä ajalle ja tämän vuoksi aiheuttaneet jo muitakin ongelmia. Näin ei kuitenkaan ollut jokaisessa aineistoni huostaanotossa. Myös Sinko (2004, 84-85) ja Kajava (1997, 138) ovat todenneet huostaanottoja tehtävän Suomessa vain korkein kriteerein.

Palosaari (Tamperelainen 10.1.1010) esittää myös, että lapsia viedään asiattomin, ja epämääräisin perustein ilman lainsuojaa. Myös Päivi Lipponen esitti (Rahkola 10.8.2010), että kunnissa huostaan otetaan lapsia kyseenalaisin perustein. Tästä olen tutkimukseni tulosten pohjalta eri mieltä. Tutkimuksessani esiintyneet huostaanottojen perusteet olivat hyvin vaikeita ja moninaisia ongelmia ja kuten edellä totesin, useimmin jo hyvin pitkään jatkuneita. Lainsuojaa ja lapsen sekä perheen oikeusturvaa on parantanut entisestään uusi lastensuojelulaki 2008 vuoden alusta. Palosaaren ja Lipposen väitteet jäivät hyvin hatariksi sen pohjalta, etteivät he perustele väitteitään sen enempää, mihin he esittämänsä asiat perustavat. Sirkka Rousu (Juutilainen & Paasonen 10.8.2010) vastasi omassa vastineessaan huostaanottojen lain sanelemasta toimintatavasta, jonka mukaan kaikki vastentahtoiset huostaanotot vahvistaa hallinto-oikeus. Tämä vahvistaa vanhempien oikeusturvaa ja lainsuojaa, jonka Palosaari (Tamperelainen 10.1.2010) väittää huostaanotoista puuttuvan.

Keväällä 2010 saimme mediassa kuulla myös Venäjällä kuohuttaneesta huostaanottokohusta (Yle uutiset 12.3.2010, 16.3.2010), jossa esitettiin Suomessa lapsia huostaan otettavan vain venäläisten juurien takia. Koko kohussa kuitenkin lopulta jäi epäselväksi miksi huostaanottoon on ryhdytty ja millä perusteilla. Sosiaalityöntekijät kun ovat lakiin perustuen vaitiolovelvollisia eivätkä voi julkisuudessa puida yksittäiseen huostaanottoon johtaneita perusteita. Mikään laki ei kuitenkaan kiellä yksityistä henkilöä kertomasta omaa näkemystään omasta elämästään julkisesti.

Tässä kappaleessa olen vertaillut oman tutkimukseni tuloksia aiempiin huostaanoton perusteista tehtyihin tutkimuksiin ja niiden tuloksiin. Vertailun sinänsä tekee hankalaksi se, että omassa tutkimuksessani en ole laskenut mitenkään prosentuaalisesti tai määrällisesti huostaanottoon johtaneita perusteita, koska olen tullut siihen lopputulokseen graduani suunnitellessani, että vastaaminen tutkimuskysymyksiini aineiston pohjalta ei sitä edellytä. Seuraavassa lyhyesti vielä palaan aiempiin tutkimuksiin ja pohdin onko tutkimusten tulokset samankaltaisia omien tulosteni kanssa.

Kajavan (1997, 79-97) tutkimuksessa vuosilta 1994-1995 huostaanoton perusteena on ollut 74% kodin olosuhteet, jotka vakavasti vaarantavat lapsen kehitystä ja terveyttä sekä 24% lapsen oma käytös. Neljässä päätöksessä perusteluna oli molemmat syyt. Kajavan tutkimustulokset osoittivat, että mikään yksittäinen syy ei johtanut huostaanottoon. Kaikissa tapauksissa ongelmat olivat kasautuneita. Näiden Kajavan tulosten kanssa oman tutkimukseni tulokset ovat samansuuntaisia. Kodin olosuhteet olivat selvästi useammin huostaanottoon johtaneena perusteluna kuin lapsen oma käytös. Lisäksi selvästi havaittavissa oli ongelmien kasaantuminen huostaanoton taustalla. Myös Myllärniemi (2006, 66-67) toteaa tutkimuksena tuloksista, että huostaanoton kriteerit eivät täyty yhden tai muutaman riskitekijän vaikutuksesta, vaan huostaanotto edellyttää lähes aina useamman eri tekijän kasaantumista.

Kajavan (1997, 79-97) tutkimuksessa selkeänä ongelmaryhmänä 60% oli vanhempien hallitsemattoman alkoholinkäytön seurauksena lasten hoidon laiminlyönti. Tutkimuksessa neljänneksen huostaanotoista liittyi äitien vakavia mielenterveysongelmia. Mielenterveysongelmista seurasi paljon muita elämänhallintaan vaikuttavia ongelmia, avuttomuutta ja taloudellisia vaikeuksia. Esiin nousi myös vanhempien yleiseen normaaliudesta poikkeavaan elämäntapaan liittyvät vaikeudet, johon liittyivät päihteet ja rikollisuus. Omassa tutkimuksessani oli myös havaittavissa päihteidenkäyttöön liittyvät

ongelmat yleisenä ja selkeänä perusteena. Tuloksissani päihteidenkäyttöön usein myös liittyi lapsen hoidon laiminlyönti päihteidenkäytön seurauksena sekä muut vanhemman elämänhallintaan liittyvät vaikeudet sekä rikollisuus.

Kajavan (1997, 79-97) tutkimuksessa tuli myös esille joitakin lapsen kohdistuneita inestitapauksia ja lapsen kohdistuneita pahoinpitelyjä. Lapsen käytökseen liittyvät perusteet olivat tutkimuksessa pääasiallisesti koulusta poissaoloihin liittyviä (82%), johon liittyi läheisesti myös päihteiden käyttö ja rikokset. Samoin myös omassa tutkimuksessani tuli esiin lapsen kohdistuneita pahoinpitelyjä ja seksuaalista hyväksikäyttöä, kuten myös Kajavan tutkimuksessa. Tutkimuksessani oli kuitenkin havaittavissa lapsen kohdistuneita pahoinpitelyjä ja seksuaalista hyväksikäyttöä esiintyvän selkeästi enemmän 2000-luvun päätöksissä kuin 1990-luvun päätöksissä. Eriävä tulos omassa tutkimuksessani Kajavan tutkimustuloksiin verrattuna olivat poissaolot koulusta. Omassa tutkimuksessani ei huostaanoton perusteena esiintynyt koulusta poissaoloja huostaanoton perusteena. Poissaoloista oli mainintoja, mutta ne tulivat aina seurauksena muista ongelmista, kuten päihteidenkäytöstä, rajattomuudesta tai vanhemmuuden puutteesta.

Tarja Heino, Raija Rantamäki ja Seppo Sallila (2002, 1-15) ovat tutkimuksensa tuloksissa vuosilta 1994-2000 esittäneet yleisimmän taustakuvion huostaanotolle muodostuvan päihteidenkäytöstä, huumeista, rikollisuudesta ja aggressiivisuudesta. Nuorten päihteidenkäyttöön on todettu aina myös liittyvän rikollisuus. Tutkimuksessa on todettu myös aiempaa enemmän tuleen esiin vanhempien kyvyttömyys lapsen hallitsemisessa. Tutkimuksessa esiin oli tullut myös tapauksia, joissa lapsi oli vailla alkeellistaakaan huolenpitoa ja tilanne kuvattiin konkreettisesti. Muita tapauksia oli muun muassa vanhemman vankeusrangaistus ja väkivaltaisuus. Oman tutkimukseni tulokset ovat samansuuntaisia. Monessa huostaanotossa perusteena oli kasaantunut taustakuvio päihteidenkäytön, rikollisuuden sekä elämänhallinnan ja vanhemmuuden vaikeuksien kautta. Aggressiivisuus sinänsä ei noussut huostaanoton perusteeksi missään päätöksessä. Nuorten päihteidenkäyttöön lähes poikkeuksetta kuului rikollisuus. Myös omassa tutkimuksessani nousi selkeästi esiin vanhemmuuden puute ja kyvyttömyys lasten hallitsemiseen.

Heino, Rantamäki ja Sallila (2006, 1-9) ovat raportoineet huostaanottojen perusteita myös vuosilta 2000-2004. Tutkimuksen mukaan huostaanoton taustalla päihteidenkäyttö, huumeet, rikollisuus ja aggressiivisuus muodostavat uhkaavan ja turvattoman arjen. Nuorten

päihteidenkäyttöön on katsottu poikkeuksetta kuuluvan rikollisuus. Toinen vahva huomio tutkimuksessa oli sekä vanhempien että lasten psyykkiset sairaudet huostaanoton taustalla. Yhä useammin lapsen huostaanottoa edeltää psykiatrinen tutkimus- ja hoitajakso. Myös lasten seksuaalisten hyväksikäyttötapausten todettiin yleistyneen perusteluissa. Esiin tulivat myös vanhempien kyvyttömyys, vanhemman sairaus tai kehitysvammaisuudesta johtuvat huolenpidon puutteet. Lapsen hoidon laiminlyönti esiintyi myös tapauksessa, jossa vanhempi oli lähtenyt ulkomaille ja jättänyt lapsen sukulaisiin. Esiin tulivat myös vanhemman vankeusrangaistukset ja väkivaltaisuus. Näiden tutkimustulosten valossa huostaanottoon johtaneet perusteet olivat vuosilta 1994-2000 ja 2000-2004 samankaltaiset. Edellä esittämäni mukaisesti tulokset ovat samankaltaiset kuin oman tutkimukseni tulokset. Myös omassa tutkimuksessani havaitsin 2000-luvulla korostuneen viranomaisyhteistyön ja päätöksissä esiin nousseet lisääntyneet psykiatriset tutkimus- ja hoitajakset. Myös lasten seksuaaliset hyväksikäyttötapaukset olivat yleisempiä 2000-luvun päätöksissä.

Johanna Hiitolan (2008, 3-48) tutkimuksessa suurin yksittäinen huostaanoton syy oli riittämätön vanhemmuus ja seuraavaksi käytetyin syy oli vanhempien alkoholinkäyttö/sekakäyttö/lääkkeet. Muita usein käytettyjä syitä olivat: lapsen mielenterveysongelmat, perheristiriidat, lapsen alkoholinkäyttö/sekakäyttö/lääkkeet, lapsen itsetuhoinen käyttäytyminen ja perheväkivalta (aikuisten välinen). Kokonaisuudessaan lapseen liittyviä ongelmatekijöitä oli arvioitu esiintyvän huomattavasti esitettyjä vanhemmuuteen liittyviä ongelmatekijöitä vähemmän. Kaiken kaikkiaan tutkimustulokset osoittivat lastensuojelun sosiaalityön olevan työtä erittäin moniongelmaisten ja vaativien perheiden sekä lasten kanssa. Lukuisat vertailut avohuollon asiakkaisiin osoittavat, että juuri vaikeimmat tapauksen päätyvät huostaanottoon ja sijaishuollon lastensuojelun sosiaalityö on siten työntekijöille erittäin haasteellinen toimintaympäristö. Huostaan otettavilla lapsilla ongelmat kasautuvat ja yhdellä perheellä on samanaikaisesti useita erityyppisiä vaikeuksia. Myös tässä tutkimuksessa huostaanoton perusteet ovat samoja, painotukset vain vaihtelevat. Oman tutkimukseni tuloksien perusteella en voi sanoa riittämättömän vanhemmuuden olleen suurin syy huostaanotoille. Paljon vanhemmuuden puutetta päätöksissä nousi esiin, mutta aina sidottuna myös muihin ongelmiin. Tulokset sen osalta, että lapseen liittyviä perusteluita on vanhempiin ja kodin olosuhteisiin liittyviä perusteluita huomattavasti vähemmän ovat samanlaiset myös omassa tutkimuksessani. Myös ongelmien moninaisuus tuli esiin omassakin tutkimuksessani.

Hiitola ja Heinola (2009, 1-64) toteavat tutkimuksensa tuloksissa huostaanoton syyn useimmin olleen liitettyä äitiin huostaanottohakemuksissa ja päätöksissä. Havainto on ymmärrettävissä helposti, koska lähivanhempana lapsella toimii huomattavasti useammin äiti kuin isä. Suurin yksittäinen äiteihin liittyvä syy oli äidin alkoholinkäyttö ja isään liittyvä syy oli isän väkivaltaisuus. Lapsiin liittyvistä syistä oli oikeus maininnut laajimmin mielenterveysongelmat. Tärkeä huomio kuitenkin on, että kaikissa asiakirjoissa oli useampi kuin yksi syy. Huostaanoton syyt eivät ole yleensä lainkaan yksiselitteisiä. Tutkija toteaa tutkimustulosten myös kertovan sukupuolittuneista tavoista kuvata isien ja äitien ongelmia. Tutkimuksen mukaan kolme suurinta huostaanoton taustalla olevaa yksittäistä syytä olivat väkivalta, päihteidenkäyttö ja mielenterveysongelmat. En voi omasta tutkimuksestani sanoa varmaksi kuinka sukupuolittuneita päätökset olivat, koska en tätä asiaa varsinaisesti tutkimuksessani tutkinut, enkä etsinyt vastauksia tähän asiaan aineistostani. Oman tuntumani perusteella voisin kuitenkin sanoa, että äitejä esiintyi päätöksissä enemmän, koska useimmin lapsi asuu äidin kanssa. Aineistostani kuitenkin löytyi runsaasti myös isiä ja isiin liittyviä perusteita.

Olen tässä kappaleessa verrannut omia tutkimustuloksiani aiempien tutkimusten tuloksiin. Edellä esittämäni mukaisesti tutkimustulokset ovat hyvinkin samansuuntaisia itselläni kuin aiemmissakin tutkimuksissa pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta.

Tutkimusraporttini viimeisissä kappaleissa vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni: Miten huostaanottojen perusteet ovat muuttuneet 1990-luvulta 2000-luvulle siirryttäessä. Tutkimukseni tulokset huostaanottojen perusteista olen esitellyt tarkemmin luvussa kuusi huostaanottojen perusteet ja luvussa seitsemän yhteenveto. Huostaanottoon johtaneita perusteita olen tutkimuksestani tulkinnut kymmenen perustelua huostaanotolle, jotka liittyvät puutteisiin lapsen huolenpidossa tai muihin kasvuolosuhteet, jotka uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä sekä kuusi perustelua, joissa lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään. Mikäli huostaanoton peruste on samankaltainen niin 1990-luvulla kuin 2000-luvulla en ole perustetta nostanut enää tässä kohtaan esille, vaan keskityn tässä kappaleessa nimenomaisesti pohtimaan mitä muutoksia perusteissa on tapahtunut.

Erittäin huomionarvoista 1990-luvulta siirryttäessä 2000-luvulle on huumeiden ja lääkkeiden väärinkäytön yleistymisen päätöksissä huostaanoton perusteluna. Huumeidenkäyttöä sekä lääkkeiden väärinkäyttöä esiintyi niin vanhempien kuin lastenkin keskuudessa. Mielestäni

tämän pohjalta voi tehdä päätelmän, että huumeidenkäyttö on yleistynyt 2000-luvulla huolestuttavassa määrin. Lapsien osalta myös alkoholinkäyttöä ilmeni 2000-luvun perusteluissa enemmän kuin 1990-luvun perusteluissa.

2000-luvun päätöksissä uutena elementtinä 1990-lukuun verrattuna nousee selkeästi esiin moniammatillisuus. Päihteidenkäyttöön liittyen vanhemmilla on erilaisia kontakteja eri päihdepalveluihin sekä päihdekuntoutusjaksoja. 2000-luvun päätöksissä toinen esiin tuleva uusi elementti on lastenpsykiatrian ja myös nuorisopsykiatrian vahva rooli. Lapselle voi olla takanaan ennen huostaanottoa useita lastenpsykiatrian ja/tai nuorisopsykiatrian osasto- ja tutkimusjaksoja. Yhdessä päätöksessä nousee esiin myös useamman kuukauden kestäneet lasta koskevat tahdonvastaiset pakkohoitojaksot psykiatrialla. Useissa päätöksissä, joissa psykiatrian rooli nousee esiin, on psykiatria lausunut suoraan, että lapsen asuminen kotona on jatkossa mahdotonta.

1990-luvun päätöksissä oli myös selkeästi vähemmän mainintoja vanhemman rikollisesta elämäntavasta tai tekemistä rikoksista kuin 2000-luvun päätöksissä. Aineistoni pohjalta en voi tietää onko kyseessä rikollisuuden kasvu vai vain merkityksellisyiden kasvu. Merkityksellisyiden kasvulla tarkoitan mahdollisuutta, että vanhemman rikollinen elämäntapa on selkeämmin noussut huostaanoton perusteeksi 2000-luvulla. En tiedä aineistoni pohjalta pitääkö tämä paikkaansa, mutta voisin ajatella, että sosiaalityöntekijöiden selkeästi nousseen todistelutaakan myötä vanhemmista kerätään kaikki mahdollinen saataville oleva aineisto ja kirjataan se huostaanottopäätökseen. Näin vanhemman rikolliset teot tulevat enemmän esille nyt 2000-luvulla päätöksissä.

Huomioitavaa on se, että rikollinen elämäntapa on vain parissa tapauksessa pelkästään huostaanoton perusteena. Näissä tapauksissa vanhempi/ tai vanhemmat molemmat ovat vankilassa ja tulevat olemaan pidempään. Muuten rikolliseen elämäntapaan kuului muissa päätöksissä aina myös muita perusteita, kuten esimerkiksi päihteiden käyttöä ja/tai lapsen hoidon laiminlyöntiä. 2000-luvun päätöksissä on selkeästi enemmän mainintoja lapsen rikollisesta toiminnasta. Huomioitavaa tietenkin on se, että yleisesti tehtyjen huostaanottojen määrä on kasvanut kovasti 2000-luvulla.

Perheväkivalta esiintyy 1990-luvun päätöksissä samankaltaisena kuin 2000-luvun päätöksissä. 2000-luvun päätöksissä perheväkivaltaa on vain avattu enemmän esimerkein siitä millaista

väkivalta on ollut ja mitä siitä on seurannut perheelle. Aineiston pohjalta voin siis todeta perheväkivaltaa olleen aina samankaltaisena. Päätöksissä perheväkivalta kuitenkin tulee enemmän esille 2000-luvulla.

1990-luvun päätöksissä mainintoja lapsen pahoinpitelyistä oli selkeästi vähemmän kuin 2000-luvun päätöksissä. Lapsen kohdistuneen pahoinpitelyn muutoksista 1990-luvulta 2000-luvulle on vaikeaa aineiston pohjalta sanoa. Pahoinpitelyjä on ollut molemmilla vuosikymmenellä. Lapsen pahoinpitelyjä on kuitenkin 2000-luvun päätöksissä enemmän. Pahoinpitelyjen luonteen muuttumisesta on vaikeaa sanoa mitään muuta kuin, että 2000-luvulla lapsen kohdistuneita pahoinpitelyjä on aineistossa kuvailtu tarkemmin sisällöllisesti kuin 1990-luvun päätöksissä.

Lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyen voi tehdä selvän päätelmän, että lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt ovat lisääntyneet tai vaihtoehtoisesti niitä on tullut tietoon enemmän. Selkeästi kuitenkin verrattuna 1990-luvun yhteen mainintaan on 2000-luvulla todella monta mainintaa lapsen kohdistuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Uskon, että lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä on ollut aina, mutta asiasta ollaan koko ajan tietoisempia ja puhutaan avoimemmin. Epäilyihin seksuaalisesta hyväksikäytöstä tartutaan helpommin ja tutkitaan asia. Lapsen edun mukaisesti avataan asia eikä piilotella sitä vaiettuna asiana.

Uusi ilmiö löytyy 2000-luvun päätöksestä, jossa todetaan lapsen riippuvuus pelimaailmasta. Tämä mielestäni todistaa elektroniikan ja erilaisten tv- ja konsolipelien tulemisen koko ajan vain vahvemmin lasten arkipäivään mukaan. Kyseisessä tapauksessa toisena perusteena oli vanhemmuuden puute, joten väkisinkin herää ajatus yrityksestä korvata puuttuvaa vanhemmuutta elektroniikalla. Onneksi kuitenkin tämän kaltaisia tapauksia löytyi aineistostani vain yksi.

Vanhemmuuden puute näyttäytyi suhteellisen samanlaisena niin 1990-luvun kuin 2000-luvun päätöksissä. Vanhemmuuden puute tuli esille vanhemman kyvyttömyytenä lapsen hoitamisessa tai kyvyttömyytenä asettaa lapselle rajoja. Vanhemmuuden puute näkyi päätöksissä myös vanhemman väsymyksenä ja toiveena saada lapsi sijaishuoltoon. 2000-luvun päätöksissä ero 1990-luvun päätöksiin löytyi sairaalan tekemien arviointien kautta. Huostaanottopäätöksien perusteluissa ei 1990-luvulla kirjoiteta sairaalan tekemistä arvioista

vanhemmuudesta, mutta 2000-luvulla kantaa otetaan jo enemmänkin ja suoraan huostaanoton tarpeesta.

Havaittavissa on, että 2000-luvun päätöksissä on perusteltu huostaanottoa laajemmin ja yksityiskohtaisemmin kuin 1990-luvun päätöksissä. Sosiaalityöntekijän todisteluvollisuus. Lieneekö muutoksen syynä olevan lakimuutokset. Mitä pidemmälle vuosissa liikuttiin kasvoi perusteluiden määrä. Vuoden 2008 alusta voimaan astunut lastensuojelunlain uudistus toi mukanaan tahdonvastaisten huostaanottojen käsittelyn hallinto-oikeuksissa. Tästä voimme tehdä johtopäätöksen, että hallinto-oikeus on lisännyt asiakkaan oikeusturvaa huostaanottoasian käsittelyssä, mutta samalla näin lisännyt sosiaalityöntekijän todistelutaakkaa huostaanottoa perusteltaessa.

2000-luvun päätöksissä on havaittavissa myös perusteluiden kerronnallisuus. Perustelut muodostavat tarinan perheestä lastensuojelun historian ajalta. Useissa perusteluissa on havaittavissa ongelmien olevan ensin lähtöisin vanhempiin/vanhemmukseen liittyvistä asioista, jotka lopulta kulmineituvat lapsen omaan oireiluun. Tämän perusteella voi päätellä tilanteiden jatkuvan perheissä hyvin pitkään ennen kuin huostaanottoon päädytään.

Tutkimuksellani olen mielestäni onnistunut vastaamana tutkimusprosessini alussa asettamiini tutkimuskysymyksiin. Toivottavasti tutkimusraporttini avaa lukijalleen ajatukseni juoksua loogisesti ja ymmärrettävästi ja tuottaa tämän kautta mahdollisimman laajasti hyötyä niin käytännön työssä kuin julkisessa keskustelussakin.

KIRJALLISUUS

Arkimies, Kirsikka (toim.)(2008) Terveisiä sijaisperheestä. Yhdessä lapsen parhaaksi. Helsinki: Kirjapaja

Bardy, Marjatta (toim.) (2009) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino Oy

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Marjatta (2003) Aina voi tehdä toisin. Asiakkaan avun tarpeen ja menettelytavan välisestä suhteesta muodostuu sosiaalityön laadun mitta. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Jyväskylä: PS-kustannus.

Heino, Tarja & Korpinen, Johanna & Sallila, Seppo (1997) Tutkimus läänioikeuksien tekemistä ratkaisuihin lastensuojeluasioissa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Heino, Tarja & Korhonen, Liisa & Possauner, Monika (2004) Läheisneuvonpito. Teoksessa Roos, JP Huostaanottokirja. Turku: Design Nurmisaari, 54-73.

Heino, Tarja & Rantamäki, Raija & Sallila, Seppo (2002) Hallinto-oikeuksien ratkaisut lastensuojeluasioissa 1994-2000. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Heino, Tarja & Rantamäki, Raija & Sallila, Seppo (2006) Hallinto-oikeuksien ratkaisut lastensuojeluasioissa 2000-2004. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Hiitola, Johanna (2008) Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna (2009) Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Jokinen, Arja (2008) Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino.

Juutilainen, Ville & Paasonen, Anna (2010) Tutkija: Huostaanotot ovat perusteltua. MTV3 10.8.2010.

<http://www.mtv3.fi/default/tulosta.shtml/uutiset?arkistot/kotimaa/2010/08/11683964> Viitattu 8.9.2010.

Kajava, Mirja (1997) Lapsen etu huostaanotto-prosessissa. Tutkimus pakkohuostaanotoista. Oulu: Oulu University Press.

Kananoja, Aulikki (1997) Murros on mahdollisuus. Sosiaalityön selvityshenkilön raportti. Raportteja 211. Helsinki:Stakes.

Kananoja, Aulikki & Turunen, Merja-Maaria (1996) Tähän suuntaan lastensuojelu! Stakes Aiheita 4/1996.

Laakso, Riitta & Saikku, Peppi (1998) Hyvä huostaanotto? Helsinki: Stakesin monistamo.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Myllärniemi, Annina (2006) Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja (7/2006).

Palosaari, Anu (2010) Huostaanotoista. Tamperelainen 10.1.1010.

http://anupalosaari.blogspot.com/p/huostaanotoista_12.html Viitattu 3.8.1011.

Parkkinen, Pipsa (2010) Sosiaalialan ammattijärjestö Talentia huostaanottokohusta: Syy poliitikoissa, ei sosiaalityöntekijöissä. Iltalehti 10.8.2010.

http://www.iltalehti.fi/perhe/2010081012167238_pr.shtml Viitattu 3.8.2011.

Payne, Malcolm (1997) *Modern Social Work Theory*. Second Edition. Londen: Macmillan.

Rahkola, Nina (2010) Lapsia huostaan otetaan kyseenalaisin perustein. MTV3 10.8.2010.
<http://www.mtv3.fi/default/tulosta.shtml/uutiset?arkistot/kotimaa/2010/08/1168396> Viitattu 8.9.2010.

Raunio, Kyösti (2003) *Sosiaalityö murroksessa*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Roos, JP (2004) *Huostaanottokirja*. Turku: Design Nurmisaari.

Räty, Tapio (2004) Lapsen huostaanotto. Perusteet ja oikeusvaikutukset. Teoksessa Roos, JP *Huostaanottokirja*. Turku: Design Nurmisaari, 21-32.

Räty, Tapio (2010) *Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. Helsinki: Edita.

Saurama, Erja (2002) *Vastoin vanhempien tahtoa*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Sinko, Päivi (2004) "Pienenä mä luulin, että ihminen tarkoittaa aikuista". Teoksessa Roos, JP *Huostaanottokirja*. Turku: Design Nurmisaari, 83-95.

Sipilä, Jorma (1989) *Sosiaalityön jäljillä*. Helsinki: Painokaari Oy

Taskinen, Sirpa (2004) Lastensuojelun käsitteistä ja tilasta. Teoksessa Roos, JP *Huostaanottokirja*. Turku: Design Nurmisaari, 12-20.

Taskinen, Sirpa (2009) *Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Yle-uutiset (2010) Lapsikohu Suomen ja Venäjän välillä paisuu. Venäjällä hurjia huhuja huostaanotosta Turussa. Venäjän lapsioikeusvaltuutettu Ylelle: Huostaanotettu poika haluaa olla kotona.